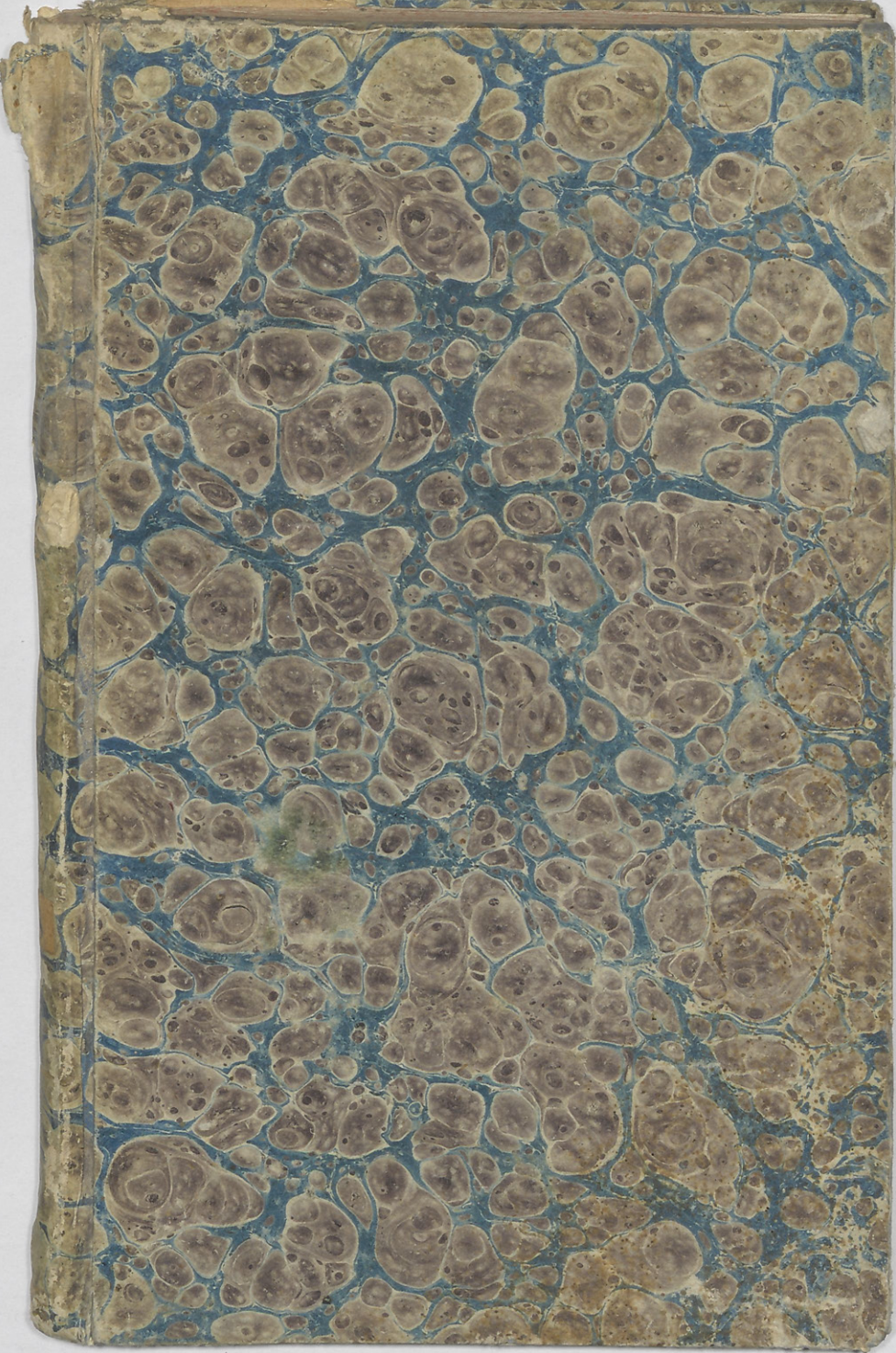
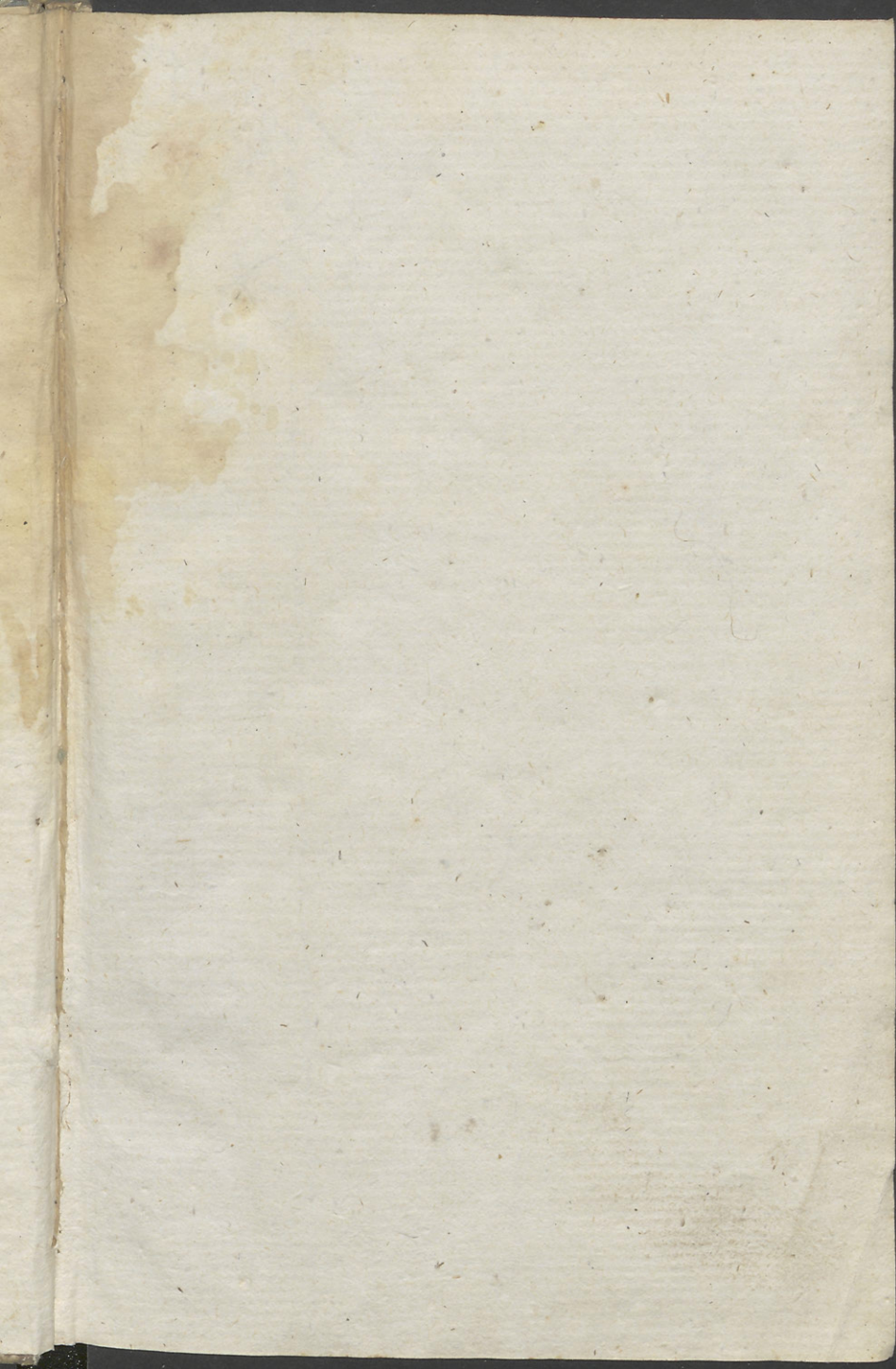

757524

ÉRTEKEZÉS

A'

KÜNOKNAK, ÉS JÁSZOKNAK

EREDETÉRŐL,

AZOKNAK RÉGI ÉS MOSTANI

ÁLLAPOTJOKRÓL.

Irta

HORVÁTH PÉTER

Jász-Berényben 1820. Eszt.

az D. harminny. lapos. könyv. 1820. Eszt.

PESTEN,

Petrózai Trattner János Tamás betűivel.

1825.

Perdus, ac pernox Patrum memorias revolve; Scrutare
Gentis tuae incunabula, res gestas, et Annalium mo-
numenta observa; [turpe enim est in Patria peregrini-
um agere. Cassiodorus 8. Variar. Orat. 7.

Éjjel, nappal forgasd kezedben az Atyák' emlekezetit,
visgáld meg nemzedednek eredetét, a' történt dol-
gait, és [a' Jegyző könyveknek emlékezeteit tartsd
fel eszedben, mert rút dolog a' maga Hazájában
tudatlan jövevénynek lenni.

Elöre való Jelentés.

A' Jászokrúl, és Kúnokrúl 1801-ső esztend. Deák nyelven közre botsá-
tott munkám eránt, mellynek Tzimje
ez: *Comentatio de Initiis, ac majoribus*
Jazygum, et Cumanorum, eorumque
Constitutionibus. Magyar Hazánkknak
némely Tudóssai arra ösztönöztek,
hogy mivel a' Magyarok közt a' Deák
nyelvben nem jártas résznek is méltó
vólna e' Tárgyrúl tudományt szerezh-
ni, ezen rész várakozásának is tennék
eleget; hogy e'képen a' Jász, és Kún
Nemzetnek ismerete még inkább ter-
jedne. Ily jóra tzelozó ösztönre, és
javallásra tehát azon munkámat üres
óráimban magyar nyelven megújítottam,
és bővebb kútfőkből a' megfej-
tegetéseket úgy intéztem, hogy a' hol

világosítás kívántatott, el ne maradjon. Két részre osztottam fel munkámat. Az elsőben szóllok a' Kúnokrúl, mivel a' fejtegetéseknek sorjában első. A' másodikban pedig a' Jászokrúl, mostani birtokaiknak le irását, mint-hogy azt a' Geographus könyvek is elő adják, elhagyván. Azomban ide ragasztom a' Jászkürtrúl, mely Leel kürtjének is hivattatik, rövid értekezésemet, melyre azon kürtrúl tapasztalt némely ellenkező állítások, jelesen Decsi Antal Úrnak helytelen magyarázatjai indítottak. Szorgalmatos fáradságomnak elég jutalmalészen, ha a' Nemzethez vonszó szíves hajlandóságom jó emlékezetben fog tartattni. Irtam Jász-Berényben Februarius Hol-
rapnak 20kán 1820. esztendőben.

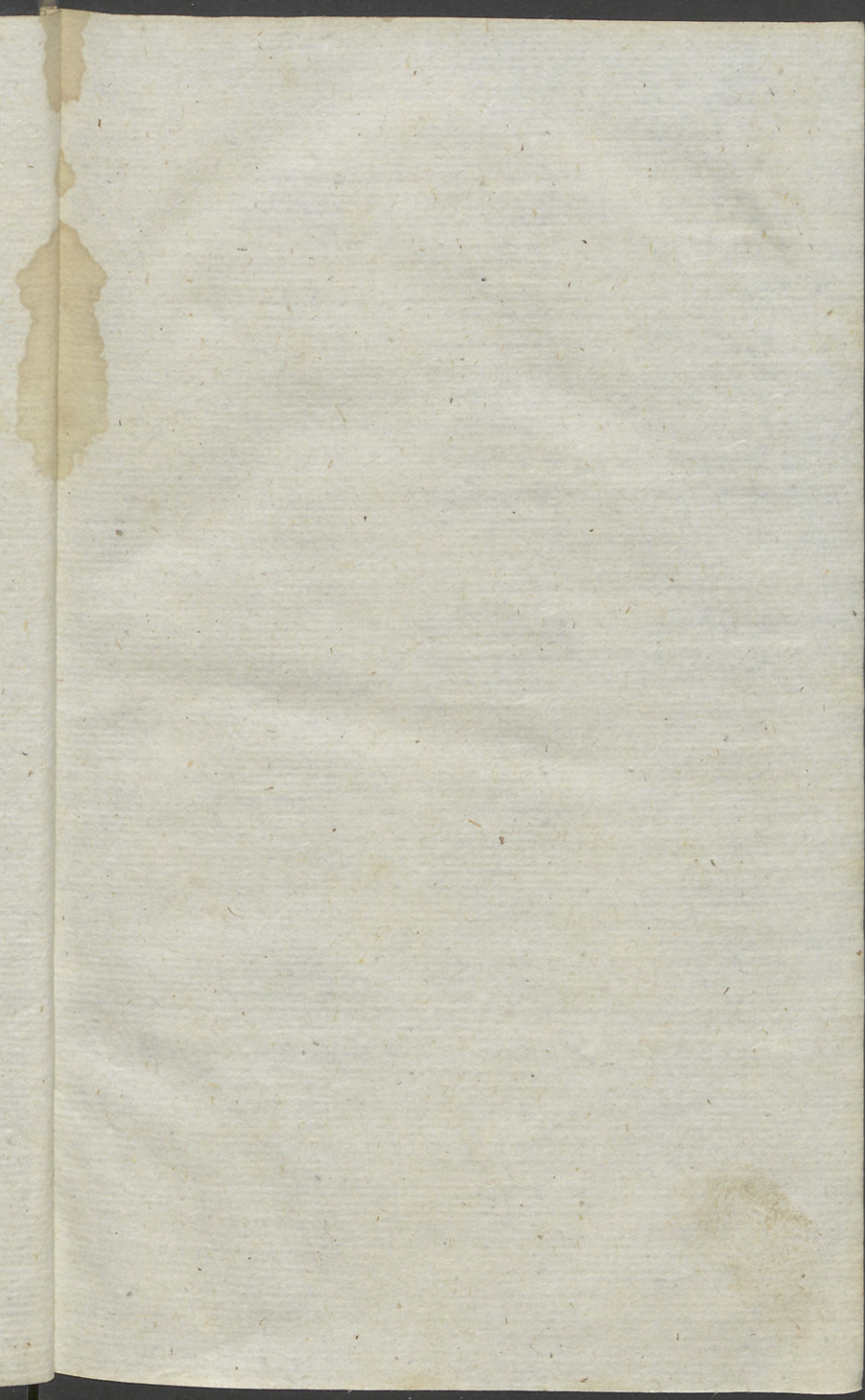
A' Könyvnek foglalatja.

Első Rész.

§. I.	A' Kúnok a' Hunnosoktól származtak.	-	1
§. II.	Cumanus Nevezetjek honnan eredett.	-	14
§. III.	Scithiai lakhelyeik le irattnak, mikor költöztek által Európába	-	16
§. IV.	Megfejtése annak, hogy a' Chazaroktól, Avaroktól, Ongoroktól, vagy Magyaroktól, és Chabaroktól tsak nevezettel különböztek		19
§. V.	Hol, és mikor kaptak magokat a' Magyarokhoz, és Chabarokhoz	-	41
§. VI.	Atelkusu Tartomány honnan nevezetett, abban meddig laktak a' Kúnok a' Magyarokkal, és Chabarokkal, mikor foglalták el a' Pacinatzták	-	47
§. VII.	A' Chazarok hatalma elenyészik, a' Pacinatztáké pedig Atelcusuban nevededik. Ennek elmulásával a' Kúnok ugyan Atelcusuban Cumania Országát fundálják	-	50
§. VIII.	Cumániában történt dolgaik le irattnak. Onnan mikor költöztek által Magyar Országba, és miképen lett vége birodalmoknak	-	55
§. IX.	Magyar Országban miképen intéztetett mind polgári, mind törvényes állapotjok	-	70
§. X.	Minémü viszontagságok alá estek	-	78
§. XI.	Miképen nyerték vissza régi szabadságaikat		86

Második Rész.

§. I.	A' Jászok egy eredetűek voltak a' Kúnokkal: honnan vették nevezetjeket - - -	89
§. II.	A' Philisteus, és Jazyx nevezetjeik tsak ragadványok - - - - -	104
§. III.	A' Jászok Magyar Hazánkban mindenkor egy forma állapotban voltak a' Kúnokkal -	114
§. IV.	A' Jászok, és Kúnok régi szabadságaiknak rövid foglalatja - - - - -	120
§. V.	Az előszámlált szabadságok miképen erősítettek meg boldog emlékezetű Mária Theresia Királyné által - - - - -	122
§. VI.	A' Jász, és két Kún egyesült kerületeknek mind polgári, mind törvényes mostani állapotjuk megfejtetik - - - - -	128
§. VII.	Szabadságaiknak helyre állításátúl fogva következett Nádor Ispányi Fő, és Al-Kapitánjaik elő számíttattnak. - - - - -	137
A' Jászkürtről - - - - -		141

E L S Ö R É S Z.

A' K Ú N O K R Ű L.

§. 1.

A' Kúnok a' Hunnusoktól származtak.

Ezen állításunknak megvilágosítására szükség előbb a' Hunnusok eredetéről szólni. Hazánk érdemes Írója Pray Kanonok Degvinez Frantzia Írótkövetvén, Dissertatiojában, és az ájtatos Iskolák szerzetebeli Cetto Benedekhez írt Levelében, és azok szerint Bárdosi in Supl. Analect. Terrae Scepus. megmutatták, hogy a' Hunnusok a' Sinaiak Krónikája szerint Sineustól Noenak Onokájától, a' ki a' Sinai birodalmat fundálta, és a' nyelvek ösze zavarodása után a testvérével Amatheussal Indiában az Indus, és Ganges. úgy Kiangus, és Kiangus folyó vizek körül letelepedt, vették légyen eredeteket. Sineus Hantehong uradalmában Sinkán (mostani Singán) várossát felépítvén, nagy nemzetségre szaporodott. Utánna az öregebb fia Yaus lett uralkodó, a' ki a' maga fiát Cunust az uralkodásban részesítette. Yausnak halála után Cunus hasonlóan a' maga fiával Tiyussal uralkodott. Yaus a' Poyang tava mellett Yaotehou várossát építette, Cunus pedig

Kam fou nevezetűt, ahol a' mint Hübner Geog. T. II. pag. 741. mostan Pekín várossa fekszik, állította, és a' lakosait a' maga nevére Kúnoknak hivattatta, mely nevet azomban a' Sinaiak fenn héjazónak itélvén, azokat inkább az anya várossokról Kamyongoknak hívták. Tovább Cunus Hia, vagy Kia uradalmát Hoangi tartományába helyheztetvén Lám Fő Pap által Tanjounak, mely a' Sinaiak nyelvén annyit tézzen, mint Istenfi, nevezetett, és mivel a' Kúnok Lám tanítására a' teremő Istent imádták, és a' Bonziusoknak, a' kik némely hamis Isteneknek áldoztak, tanításokat megvetették, a' Sinaiakat ugyan Gor, vagy Garbonzásoknak, magokat pedig Mogoroknak, vagy Magaroknak, az az igazi Mágusoknak nevezték, és így onnan eredett reájok a' Magar név. Előbb említett Cunus Kristus születése előtt 2037-dik esztendőben meg halálozván, a' fia Tiyus maga kezdett uralkodni. Mire nézve a' Sinaiak a' Birodalmoknak idejét azon esztendőtől kezdték számitani, azomban Tiyus hogy az atyjáról a' népére adatott Kún, azután pedig a' Sinaiak által reájok ragasztott Kamyong nevezet köztök valamely különbözést ne vonjon maga után, az egész népét közönségesen Sinaiaknak hivattatta, mind az által, mivel azon népe a' fegyver fogásban, és a' testek erősségében magokat megkülömböztették, Tehongi nevezet, mely tsontost, vagy izmost jelent, ragadt reája; minthogy pedig a' Sinai egyéb nemzetségekkel ösze nem férhettek, azoktól elszakadtak, és az anya várossoktól Kamyongtól az Amur vizéhez, és az Angara, és Ir-tisch vizek forrásához terjesztették ki magokat. Ugyan azért a' Sinaiaknak nagyjai birodalmoknak állandóságáru gondoskodván, arra indítottak, hogy Tiyus Maradékinak Hio uradalmokban az

örökösödés (successio) jussát fel forgatván, a' birodalom székét a' Síneustúl Han vize mellett fundált Hantehong uradalmokba tennék által, mellyet tellyesítettek is Kr. szül. előtt 1056-dik esztendőben, mely esztendő ólta a' Sinai Tsászárók a' Kúnoknak, a' kiket már Hienyonoknak hívni kezdettek, ellenségeik lettek, és a' Kúnok is a' Sínai birodalomba gyakor betsapásokat tettek. tovább

Ugyan Pray Kanonok az említett munkáiban írja, hogy Goegus a' Sínaiaknál uralkodott Han nemzetségből való tsemete életének megtartása végett az Angara, és Irtisch vizek mellett lakó atyafiaihoz futván, és ott fejedelemmé tétetvén, nem tsak a' Nemzetségebeli nevezete szerént Kúnoknak hivatta magát, hanem a' Kúnoknak, kiket a' Sínaiak Hiongnuoknak, a' Görögök pedig Hunnusoknak hivtak, Királyi székJeket is, mely a' nap nyugoti Asiába, sőt a' nap keleti Európába is által vitetett, megerősítette. Bizonyítja azt is említett Pray Úr, hogy Teuman, a' ki a' Sínai Kronikák szerént Goegus után 9. Századokkal később a' Hunnusoknál fejedelem volt, egyenesen Kún Goegustul származott, és öt nemzetségeknek, mellyek e' képen nevezettek: Lintichi, HouyENCHI, Lanchi, Supochi, és Hieoulinchi; török atya volt, és méglen Európába nem közelitettek a' maradékiból választattak a' Hunnus fejedelmek jelessen a' Lintichi ágazatból. Melyből az tetik ki, hogy Béla Király névtelen Jegyzője ezen nemzetségeket jelenti, a' midőn a' Scithiához közel lakott Gog, és Magok nemzetségeket említi, kiktől Atila Hunnusok Királya, és a' Magyarok, úgy ezeknek fejedelmei Ugek, és Almus származtak szavai ezek: C. I. *Ab orientali parte vicina Scithiae fuerunt Gentes Gog, et Magog, et primus Rex Scithiae fuit Magog filius Japhet,*

et gens illa a Magog Rege vocata est Moger, a cujus progenie Regis descendit nominatissimus, et potentissimus Rex Atila. Longo autem post tempore de progenie ejusdem Regis Magog descendit Ugek Pater Almi Ducis, a quo Reges, et Duces Hungariae originem duxerunt. Mely szavai azomban az előre botsátott elő adásoktól abban különböznek, hogy a' Hunnusok első Királjának Magogot állítja, és a' Moger, vagy Magar nevezetet Magogtól eredettnek mondja.

A' Hiungnu nevezet eránt Gebhardi Magyar Ország Históriájában, Geschichte des Reichs Hungarn I. Th. azt állítja a' 187. dik és következő lapokon, hogy az alatt a' Tatárokat kellett érteni, a' kik eleinte a' Sínai északi, vagy is Dzili, Schansi, és Scheansi nevű tartományokban laktak. Első Királyok volt Meten Kr. szül. előtt 209. dik esztendő táján, a' ki magát Tanjounak (Égfának) hivatta, mely nevet az ott következő Királyok is fenn tartották. Uralkodott Méten 35. esztendeig, és mivel a' Sínaiakat gyakran háborgatta, ezek ellenére Schansi tartományban nagy kőfalat állítottak, hatalma alá húzta Korea földjét, a' Sienpi, és Unou Tatároknak Laotong nevű Tartományokat, egész Sibiériát, végre a' mi a' Japoniai tenger, Amur, Irtissh, Obius vizek, és Bajkal tava, a' Caspium tenger, és az Indiai Tibet tartomány környékén fekszik, és Laotongban választott lakhelyet. Később, ugymint 120. dik esztendő táján Kr. szül. előtt azon Hiungnu nemzet a' Chinaiak által háborgatván, egyik része Hamil pusztaságba vonta magát, másik pedig különös Fejedelmek alá jutott. A' napkelet felé lakók Kr. szül. után 48. dik esztendőben új Tanjout, vagy Királyt választottak, de 95. dik esztendőben Országokat elvesztették, és abbul a' Chinaiak, vagy Sínaiak által ki szorítottak, azom-

ban a' 3-dik Századnak vége felé nagyobb erőre kapván, az új Tanjoujok Chinának északi részén Tsászárságra emelkedett, ki után három Hiungnu ágazat 439-dik esztendőig a' Tsászári Tronust fenn tartotta. Azok a' kik 93-dik esztendőben a' Chinai lakhelyeket elhagyták, Kíss Bucharianak Turphan, vagy Igur nevű részébe az Irtisch vize mellé költöztek által, elfoglalták egész Kapsak tartományát, vagy is Astrakánt, Kazánt, és Cercassiat a' Tanais vizéig, az Elutok birtokát, és Sibiríanak déli részét, ugy a' Jaik vize mellé kit 120-dik esztendőben az Igurukot meghodoltatták, 124-ben pedig nagy Buchariába is, és a' Volga mellé be nyomultak. Azomban

Ha ezen előadás a' Görög Irókéval egybe vettetik, az jön ki, hogy a' most említett Asiai Tartományokba a' 93-dik esztendőben által költözött Hiungnú nemzetségek nem mások, hanem a' Hunnusok vagy is a' Kun Magyarok voltak, a' kiket a' Görög Irók már Kr. sz. után az első Századnak elején ismervén, Hunnusoknak, 's Kunoknak neveztek, a' Tatárok pedig a' Chinai részen maradván, ott kezdettek uralkodni, és az 3-dik Század vége felé Tsászárságot fundáltak, a' kik hogy hasonlóan a' Hiungnú név alatt értetődtek, és hogy a' Hunnusok nemzetségéhez tartoztak, Pray Ur Degvinázzal együtt elismérik.

Minekutánna a' Hunnusok a' Síniak által, a' mint fellyebb érdekeltezt, ki szorítottak, Scithiába *) vették lakásokat, ahol már a' Görög

*) Scithia régenten Asiai, és Europai Scithiára különböztetett, amannak mondatott azon rész, mely a' Tanais vizétől napkelet felé ki terjed, és a' Volga, Jaik vizeit, az Asiai Sarmatiát, úgy a' Caspium tengernek déli részét a' Seres vizéig ben foglalja. Europeanak pedig az állítatott, mely a' Cumerius Bosphorustól, vagy is a' Crimea szigetétől a' Duna

Irók rólok emlékeznek, és első lakhelyeiket ott állítják, jelesen a' Turphan, vagy Igur tartományában. Az Igurokot, v. Ogorokat Gobi, vagy Chinai nyelven Schamo homokos pusztá választotta el tőlök. Innen Kr. szül. után az első Századnak elején a' Volga vize, és Caspium tengere mellé, vagy is a' mai Astrakanba jöttek által. 73-dik esztendő táján a' Medusokot, és Armenusokot háborgatták, azomban Abshoron tartományán keresztül vissza tértek. Észak felé egészen a' jeges tengerig, vagy is Siberiában az Obiustól ki nyúló hegyekig ki terjedtek, 93-ik esztendőben egyik részek az Ongorokkal együtt a' Jaik (Urail) vizének forrásához közel a' Baschkirok tartományába, a' másik pedig az Irtisch folyó vize, és az Altai hegyek mellett telepedtek le, és a' körül lévő nemzetségeket hatalmuk alá vévén, erejek igen nagyra nevedett. Szomszédjaik voltak napkelet, és délfelől az Alanusok, a' kik a' mai Kabardiában, és Cercassiában, vagy is a' Fekete, és Caspium tengerek, Caucasus hegye, és Tanais közt a' Dneper v. Boristhenes forrásáig laktak. 139-ik esztendő táján Armeniában, Kis Asiában *), Persiában, és Meziában **)

torkáig, onnan Tratziáig, a' Tanaistul a' Boristhenes, Tisza, Ister vagy Duna vizei közt a' Pontus tengerig fekszik, a' Tyras, vagy Dneper, Hipanis vagy Axianes, és Gerhus vizei által öntöztetik.

*) Kis Asiának hivattatott azon rész, ahol most Natolia fekszik, t. i. a' fekete, és közép tengerek közt. Itt virágoztak hajdan Phrigia, Misia, Aetolia, Jonia, Lidia, Caria, Doris, Lycia, Pisidia, Pamphilia, Lycaonia, és Pontus. Mostan a' Törökök három tartományokra osztják, mellyeknek neveik ezek: Anadoli, Konia, Itschil, (ez a' kettő a' Karavaniat) Adana, Merasche, és Sivas.

***) Mezia Serviát, és Bulgariát foglalta magában. A' Hemus felé ki nyúló részét Dardanianak is nevezték; ettől délfelé kezdődött Tratzia, ahol most Ro-

mutogatták magokat, a' 3-dik Században pedig majd a' Ganges vizéig, és a' nagy pusztaságig, mely a' Seres, vagy Tibetanus nemzeteket a' Scitháktól elválasztotta, mellyért is Indoscithiaknak neveztettek. Leg híresebbek voltak köztök az Eutaliták (Albi Hunni, fehér Hunnusok) kik a' Persak szomszédságában az Oxus, és Jaxartes vizei közt lévő szép termékeny földön laktak, neveket vették Tala szótól, mely az Elutok, Mogolok, és Bucharok nyelvén mezőt jelent. Albania tartománya rólok neveztetett. Simocatta, és Eustathius Görög Irók Abtelatáknak is hívják hasonló nevű Várassokról, mely a' Jaxartes mellett épült.

A' Hunnusok birodalmának le irt ki terjedésével első fő uralkodó, vagy is Nagy Úr lett köztök Zemen, vagy Schemen. Ez a' maga hatalmát Európába is kiterjeszteni kívánván 373-ik esztendőben az atyafiának Chelének három fiait t. i. Bélát, vagy Balambert, Kemét, és Hadikát tíz száz nyoltzvan ezerből állott seregével, melyet 108. Hunnus ágazatokból össze szedett, oda elküldötte, és elfoglalván egész Europai Sarmatiát, és a' Danastrus vizétől a' Tisza vizéig ki terjedő Daciát *) Meziát, a' Viadrus vize mellett

mania, Törökül Romili fekszik. Tratzsiát az Illiricumtól, és Bulgariától elválasztja a' Hemus hegye, Asiától, és Natoliától a' fekete tenger, Graeciától, és Macedoniától Strimon vize, és Pangeus hegye. Itt is régenten virágzó tartományok voltak ezek: Astica, Caenica, Sapaica, Medica, Bessica, Vsaisetica, Selletica, és az Odriariusoké.

*) Dacia a' Gepidák előtt a' Gothusok birodalma volt, és Gothiának hivattatott. Határozták északról a' Samogeták, és Basternák, napkeletről a' Roxolanusok vagy Russusok, az Aluta vizén innen Délről a' Duna, napnyugotról Tamasiták, vagy Jászok, és némely Roxolanusok. Három oldalról hegyekkel volt környékezve, mellyeken két nyílás vala,

lévő napkeleti Germaniát, és Pannoniát, a' Julius vagy Carnicus hegyekig birodalmát ki terjesztette. Zemen után következett Turda, vagy Kádár, kit Olympiodorus Charatonnak nevez, és a' Hunnusok Királjai közt elsőnek irattatik, ennek uralkodása alatt II. Valentinianus Tsászár 383-dik esztendőben a' Hunnusok birodalmát Daciában, és Pannoniában frigy kötés mellett megerősítette, megholt 406-dik esztendőben. Ez után lett Nagy Úr öregebb Bendegitz, vagy Mund-

Bontás, és Tabás. A' Gothusok is kétfelé osztattak, napkeleti, és napnyugoti Gothusokra (Ostrogothi, Vestgothi) a' napnyugotiak birták Erdély Országát, Valachiát, és a' Jászok (Jazygum) földét a' Tiszáig, a' többi része a' napkeletiekhez tartozott. Fő Városok a' fekete tengernél volt. Rövidebben vévén Daciahoz tartoztak azon tartományok, mellyek a' Dneper vagy Boristhenes folyótól fogva Dél felé a' Dunáig, napnyugotra pedig a' Tiszáig ki terjedtek, és így mind azon föld, mellyen most a' Havas alföldre, Moldva, Erdély, és Magyar Országnek a' Tiszától Erdély felé, a' fekete tenger mellett is észak felé fekvő tartományoknak egy része ki terjednek. Aurelianus Tsászár 272-ik esztendőben meggyőzván a' Gothusokat, Daciából minden Római Coloniákat által szállította Méziába, Daciát pedig a' Gothusoknak, Carpatusbelieknek, Sarmatáknak, és Vandalusoknak által engedvén, Meziát Valeriana Daciának nevezte, és azt kétfelé osztotta, t. i. közép Daciára (mediterranea) és parti Daciára (Ripensis, v. Ripariensis) amaz benn foglalta mai Serviát, és Bulgariát, vagy Naissus, Sardica, és Scopia Városok környékét, emez pedig Bulgáriának azon részét, mely Gradiscatul kezdve Morva, és Naissus felé vivő lineában majd egészen Hemus hegyéig ki nyulik, a' többi része Meziának napnyugat felé hivattatott első Meziának, a' másik része pedig a' Hemus hegyétől a' fekete tengerig második Meziának, tovább Magyar Országnek a' Tiszától Erdély felé való része Erdéllyel, Valachiával, és Moldvával együtt Dacia Trajana nevet kapta. Lásd ezt Gebhardinak a' fellyebb említett könyvében.

juk, a' ki a' Hunnusok Királjai közt Harmadik-
 nak állítatik. Ez Aetius Romai Vezérnek kéré-
 sére három fiát, t. i. Atilát a' Tanais, és Volga
 mellett lakott Kúnoknak, vagy Acatziroknak Vezé-
 rért, úgy Kevét a' Boristhenes környékén lakott
 Gothusoknak Al urát, és Budát, melléjük rendel-
 vén a' maga testvérjét ifjabb Bendegitzet Bucha-
 riának Al urát is, seregeivel Olasz országba kül-
 dé a' végett. hogy a' Római napnyugoti birodal-
 mat el foglaló János Cancellariust Theodosius
 napkeleti Tsászár ellen segítenék; azomban Já-
 nosnak megölettetése után a' nélkül, hogy via-
 dalba keveredtek volna, sok arany ajándékkal
 hazájokba vissza tértek 425-ben egyedül Buda ma-
 radván meg Pannoniában Oktárral az atyának
 testvérjével tapasztalás kedvéért. Most említett
 Oktar a' napnyugoti Pannoniának, és a' napke-
 leti Germaniának az Odera környékén Alura volt,
 a' Királyok közt ötödiknek számítatik, a' Burgun-
 diusok végett indított háborúban véletlenül meg-
 holt 429-dik esztendőben. Még Oktáron kívül
 Bendegitz uralkodása idejében Alurak voltak 1.
 Béla, vagy Balamber, a' ki már fellyebb emlí-
 tetett, Sarmatiában, ahol fejer Russiának Bela-
 zeer, mostan Bielozero Várossát építette, a' Hun-
 nusok Királjai közt másodiknak irattatik, meg-
 holt 387-dik eszt. 2. Uldinus Meziában, a' Hun-
 nusok királjai közt harmadiknak neveztetik meg-
 holt 410-ben. 3. Keme Pannoniában, ahol a'
 Romaiak által megtámadtattván 379-ben megöle-
 tett, és Keme házán eltemettetett. 4. Iff Bende-
 gitz a' kit Priscus Oebersiusnak nevez, az Asiai
 résznek Karkánja, közönségesen Kun Kánnak,
 vagy Kúnok vezérének hivattatott, Atila halála
 után az egész Hunniának Nagyura lett. 5. Rova
 a' napkeleti Hunniának Alura, a' Gothusok vé-
 gett a' Rómaiakkal hadakozván, a' hartzban el-

esett, a' Hunnusok királjai közt hatodiknak állítatik. Ör. Bendegitz után Nagyúr lett a' fia Atila, vagy Etele 434 dik esztendőben az Atil, vagy Ethel (mostan Volga) folyó vizérül úgy nevezetett. Birodalmát körüvékezték az Obius torkátúl a' Sarmatiái, és Balticum tengerek az Albis torkáig, onnan a' Comagenus hegyek, Julius havasok, Adriai tenger, és Hemus hegyek, innen a' Pontus tengere, Phasis, és Cyrus vizei, tovább az Oxus vize a' Tobolis össze folyásáig. Mingyárt uralkodásának kezdetén maga mellé vévén testvér atyáit Bledát vagy Budát a' Pontus mellett lakó népeket zabolázta meg, innen Theodosius napkeleti Tsászár ellen indult, és azt adó fizetésre kényszerítette, azomban győzedelmét azzal motskolta be, hogy testvérét Budát álnokúl megölette 445-ben: ez után III. Valentiniánus napnyúgoti Tsászártúl azt követte, hogy Hunniábúl ki szökött nemzeteket előbbi lakhelyeikre utasítsa vissza, t. i. Langvedociábúl, és Narbonábúl a' Gothusokat, Belgiumbúl a' Burgundiusokat, Aurelianumbúl az Alanusokat, Cataloniábúl is a' Gothusokat, Andalusiábúl a' Vandalusokat, azonban azt meg nem nyerhetvén 500 ezer fegyveres seregével a' Tsászár ellen indult, és a' Catalauniai mezőn AEtius Vezérrel megütközött, és mint győzedelmés Gallia, Italia, és Német Országokbúl felszedett igen sok zsákmánnyal, és számtalan fogoly népekkel Pannoniába vissza tért 451-ben: fő lakását a' Tisza mellett Fegyverneken, mely Machaeropolisnak hivattatott, választotta, a' Tartományában pedig Karkánokat rendelt t. i. 1-o Napkeleti Germaniában Sprea mellett lévő Colonia Várossába Edekurat, a' kit Priscus Edeconnak nevez, és későbben Italiának Királyságára is jutott Odoacer név alatt 476-ban. 2-o Északi Sarmatiában vagy a' mostani Litvaniában

Belozeria Várossába Oneg urat, a' kirül azután Belozeria tartománya Onoguriának hivattatott, és ott az ő Nemzetségébül egymás után hét Oneg urok mint Karkanok uralkodtak. 3-o A' Kúnok részén Azovia Várossába a' maga fiát Ellakot, a' ki is a' Kúnok, vagy Acatzirok Karkánjának neveztetett, és a' Tanais, és Volga vizei mellett ki terjedt Kúnok közt uralkodott. 4-o Dalmatziában Jadera Várossába a' maga Cancelláriussát Orestest.

Atillának sok jeles tetteit elmellőzzük, feltett tzelünk egyedül tsak az lévén, hogy a' Hunnusok változásait röviden elő adjuk. Megholt ezen nagy Úr 453-dik esztendőben, a' kit Priscus Rhetor e'képen magasztalt: *Nemo unquam, qui in Scithia regnaverunt, tantas res tam brevi tempore gessit. Totius Scithiae dominatum sibi comparavit, et ad Oceani insulas usque suum Imperium extendit, ut etiam Romanos tributorum praestationi obnoxios haberet.* Halála után tsak hamar birodalma elhanyatlott a' fiainak egy más ellen való törekedései miatt. Közönségesen három fiai emlétetnek, t. i. Ellak, Dengisich, és Irnák. Némellyek Alarik, és Csaba nevüket is azok közé számítják, mely e'képen fejtetik meg; t. i. két felesége lévén Atilának, az első Német Nemzetségbül Veronai Detriknek leánya Kreinheltz, a' másik Hunnus vérbül való Kreka nevű, amaz szülte Alarikot, a' kit a' Németek Aladárnak, vagy Ardariknak is hivtak, Kreka pedig Ellakot, Dengisichet, és Irnákot. Alarik Pannoniának A lura volt, kesőbbben pedig a' Gepidáknak Királja lett a' Trajanus Daciájában. Irnak másként Uracs névvel is említetik, a' kire később a' Csaba név adatott, és így Csaba név alatt Irnák értetődik. Az attyok halála után eltelvén egy esztendő, annak pompás eltemetésére több Né-

met fejedelmek számos hadi seregekkel ösze gyűltek a' Sicambra mezőségre, a' kik a' temetés ideje alatt Veronai-Detriknek unszolásábúl alkalmas-ságot vettek az ösze szövetkezésre a' végett, hogy Atila birodalmának Europai része Alariknak jusson. Innen mingyárt a' temetés végezetével a' fiak közt oly nagy ösze háborodás történt, hogy egy más ellen hadra kerültek. Ellak mellett a' Hunnusok, Alarik mellett az Ostrogothus, és Gepida seregek majd 15. nap alatt Sicambria környékén folytatott ütközetekben hartzoltak, és két részrűl közel 30 ezer elhulván, végre a' győzelem Alariké lett. Maga Ellak is a' hartzban elesett. A' megmaradott Hunnusok Emindzurral, és Ultzindurral Budának fiaival, a' kik Dengisich mellé hajlottak, az Aluta vizének torkánál épült erősségekhez Hungvárához, vagy Hunni várhoz, azután Ellaknak Azoviai birtokába kergettettek, a' legkissebb Ötsök Irnák, a' ki még tsak 12. esztendő volt, Honoriához III. Valentiniánus Tsászár leányához, a' ki Atilának házasságára vágyodott, Constantzina-polba vonta magát. Dengisich azon törekedett, hogy Dalmatziát, és Pannoniát az Ostrogothusoktól vissza vehesse, ugyan azért a' Királjokot Valemirt haddal megtámadta. Leo Tsászárt is követe által megkérte Meziának, és Pannoniának vissza adása végett, de kérése sikertelen lett, azért is Dengisich 468-dik esztendőben ujra a' Gothusok ellen indult, de szerentsétlenül; mert Meziában megveretttven, Arnigisclus által, a' ki Asparnak Atila vejének, és Mezia Alurának Vezére volt, megölettetett, és feje Constantzina-polba küldetett.

Ezen történet után Irnák Constantzinápo'tt ott hagyván, a' Nagy attyának öreg Bendegitznek ötséhez iff. Bendegitzhez már akkor Hunniának Nagy urához ment 468-ik esztendő táján éppen

akkor, a' midőn a' Persák a' fejek ékességérül úgy nevezett Cidaritus Hunnusokon győzedelmeskedtek. Bendegitz az Onokájának elérkezésén, igen örvendezett, és őtet azonnal maga után következő Nagy Úrnak, a' kit Priscus Kun Kánnak nevez, az egész Nemzet megegyezésével rendelte. Nem sokára Irnak a' Persákat megtámadta, és rajtok győzedelmeskedett, mellyért is a' nép őtet Csá Abának, vagy nép attyának nevezte. Innen eredett tehát Irnáknak Csaba nevezetje, mely a' Maradékira is fenn maradt, és ő róla a' népnek is egy része Chabaroknak kezdett hivattatni, megholt 500 esztendőben.

Elláknak, és Dengisichnek veszedelmek után Alarik, vagy Aladár Gepidák Királja a' Marus, és Aluta vizei, a' Karpát hegyei, és a' Tisza közt a' Dunáig fekvő Daciát elfoglalván, azon részt pedig, mellyet északrúl ugyan a' Karpát hegyek, keletrül Aluta, és Sáva, délrül Illiria az Olasz Alpeseekkel, vagy Havasokkal, nyugotrúl Noricum, és Marcomannia környékeztek, az Ostrogóthok hatalma alá hajtván, e'képen Atilának napnyugoti birodalma elmúlt. — Kuturgur, és Uturgur, Atilának Onokái két felé váltak; egyik a' Boristhenes, és Tanais vizek, és Meotis tava, a' másik a' Pontus tengere mellett a' Kún attyok fiai közt megállapodván. Irnáknak vagy Csabának maradéki a' Hunnus birodalmat napkeleten helyre állították, kik között Csaba névvel hatan uralkodtak, legjelessebbek voltak IV dik Csaba vagy Dizabul III-dik Csabának, vagy Askelnek fia, a' ki már a' Cazarok, vagy Turkák Kánjának hivattatott. Ez után V-dik Csaba v. Turkan, Menandernél Turxantus testvérje Tardu Kannak.

Mind ezekből által látja már az érdemes olvasó, hogy 1) A' Hunnusok, és Kúnok úgy a' Magyarok egy törsoéktől t. i. Sineusnak Onokájá-

túl Cunustúl vették légyen eredeteket, következendően egy eredetűek voltak. 2) A' midőn a' Sinai vagy Chinai részről Scithiába által költöztek, a' Görög Irók kezdték őket Hunnusoknak nevezni. 3) Ugyan Scithiában első fő uralkodó lett köztök Zemen, kitül származtak azután a' Hunnusok fejedelmei, kiknek változásait az Atila napnyugoti birodalmának elmulásáig röviden előadtuk. Mellyekhez még azt az észre vévelt tesszük, hogy a' Hunnus nevezet mellett is a' Kúnok a' tulajdon neveket fenn tartották *) és mivel a' Hunnus nemzet több ágazatokból állott, az említett Irók azon ágazatoknak különös neveket adtak, jelesen Sogor vagy Ogor, és Abar Calistesnél, és Simocuttanál, Unnus, Ongor, Hugor, Eutalitha Menandernél, Varconitae, Brasili, Udir, Cheunus, vagy Cunnus, vagy Chunnus Calistesnél, Simocattanál és Ptolomeusnál, Thunus, Megari, vagy Magari Pliniusnál, Cidaritae vagy Acatziri Priscus Rhetornál, és más ilyen neveket, mellyek mind egy nemzetet jelentenek.

§. II.

Alumanus nevezetjek honnan eredett?

Már az előbbi Tzikkelyben a' Kún nevezetjeknek eredete meg vagyon mutattva, melynek állandó fenntartása leginkább Calistesnek, Simocattanak, és Ptolomeusnak írásiból ki tétzik. Simocatta az Ogorokról irván L. VII. C. VIII. azt erősíti, hogy azon Ogoroknak régi fejedelmeik hivattattak Kúnoknak, és a' Kúnok azoktól vették nevezetjeket. Szavai ezek: *fuit haec gens (Ogororum) tum numero, tum armorum exercitatione validissima. Haec orientem ad flu-*

*) Későbbben Cumánoknak is neveztettek, amint a' következő Tzikkelyben kifejtették.

*vium Til (Volgam) accolēbat, quem Turcās nigrum appellare solent, Carabogdania ejus vetustissimi Principes Varchuni vocabantur, a quibus etiam nonnullae illarum gentium adeptae sunt appellationem, ut Var, et Chuni nominentur. Még a' Magyaroknak Európába lett ki jövelelek előtt is hordozta azon nevet Bulchunak, vagy a' mint Keza nevezi, Werbulchunak Nagy atya, kirúl Kronikájának 69-ik lapján eképen ír: Septimus quidem exercitus (Hungarorum) Werbulchu est dictus. Hic in Zala circa lacum Bolotum descendisse perhibetur: Pro eo enim Werbulchu est vocatus, quia Cunavus ejus in praelio Crimildino *) per Teutonicos fuisset interfectus etc.*

A' Cumanus, v. Comanus nevezetjékrúl leg elsöben Plinius emlékezik, a' ki L. VI. C. XI. ezt írja: *Ab iis sunt portae Caspiae magno errore multis Caspiae dictae, ingens naturae opus, montibus interruptis repertae, ubi fores abditae, trabibus subtermediis amne diri odoris fluente, citraque in rupe Castello, quod vocatur Cumania, comunito ad arcendas transitu gentes innumeras. **)* Mely szavakbúl az tétzik, hogy azon Várostúl, mely külömben Cumanak, vagy Comanak is hívattatik, vették légyen a' Cumanus nevet. Ezt világositja a' Nubiai Geographus a' 263-dik lapon, ahol ezek olvastattak: *Ab urbe Lania ad urbem Chazariam, a qua nomen habent Chazarei flumini appositam*

*) Ezen hartzot a' 64-dik lapon Crumheltinek nevezi, mely történt Atilának halála után Sicambria környéken a' fiai ellen, és tartott 15. nap, a' midön Alarik a' Németekkel lett gyözedelmes.

**) A' leírt kapu Derbent Várossánál Schirván tartományában a' Caucasus hegye közt fekszik, mellyen lehet tsak Persiából a' Muszka birodalomba menni.

XLVI. m.p. ab urbe Chazaria ad urbem Fyran XXV. m.p. et ab hac ad Comaniam, quae nomen dat Comaneis XXV. m. p. ab urbe Comania ad urbem Matalona, quae et Comaniam Albit vocatur I. m.p. ab hac ad urbem Materina C. m.p. etc. Müller a' Russusok-ról irt könyvében: Sammlung Russischer Geschichte IV. B. 1. 2. Stückes p. 21. Hasonlóan Büsching Neue Erd-Beschreibung des 1. T. pag. 972. Cuma, vagy Coma folyó, víztől húzza le a' Cumanus nevet, mely folyó víz a' Caucasus hegyének északi oldalából rohan ki, és kies vidéket megöntözvén másik Birumna nevű vizet közel 12 mértföldni távulságra azon Városnak, mely a' környéken lakóktól Madzsarnak, vagy Magyar-nak hívattatik, omladékjaihoz közel magában véssen, azomban többeknek tetszik az, hogy a' Cumanus név Cumania Várossátul vette légyen eredetét.

§. III.

A' Scithiai lakhelyeik le irattnak, mikor jöttek Európába.

A' Kánoknak Scithiai első lakhelyeket Marcellinus, és Simocatta a' Til, vagy Volga vize mellett állítják, ugyan azt tartja Blavius in Geographia universalis, és hogy Szomszédjaik a' Paszkatirok, és Bulgarok voltak. Hajtonus pedig C. V. e'képen határozza: Délről ugyan csak a' Volga vizét, ahol Etil várossa vagyon, napkeletről a' Caspium tengert, napnyugotról Cocas vagy Caucasus hegyét. Degvinez Hist. Hunn. Vol II. L. X. C. VII. pag. 270. azt írja, hogy a' Caspium tengere mellett Kaptsak tartományát birták, mely Turcomanianak hivattatott azért, hogy a' Turkak

a'

a' Cumanokkal együtt laktak, a' kiket az Arabiai, és Persiai Irók Chazaroknak neveztek, Pliniusnak az előbbi Tzikelyben ki irt szavaibul nyilván ki tetzik, hogy a' Caucasus mellett erős várassok volt. Ugyan Plinius L. VI. C. 17. közejek számítja a' Sákákat, és Massagetákat, a' hol ezeket mondja: *Persae Scitharum populus Sacas in immensum (per totam quippe mediterraneam Asiam) appellant, a proxima gente (quae Bactrianam occupavit) celeberrimi sunt Sacae, Massagetae, Dahae* etc kiket a' 11-dik Tzikelyében Cumanoknak hivattatni jelentett, a' honnan azután a' Hajtonus által megállított határok közt tsak a' Kúnok neve alatt telepedtek meg. Azomban az Europai Scithiában is a' Basternak, és Roxolanusok vagy Russusok közt a' Pontus tengerig lakott Kúnokrúl is ugyan Plinius, és Ptolomeus említést tesznek, amaz Kr. szül. után 48-dik, emez pedig 140-dik esztendő táján. Ezen Kúnokrúl Eustathius in Pariegetam L. III. azt bizonyítja, hogy az Asiai Scithiából jöttek oda az első Századnak elején, és a' Cimeriusokot Bosphorusbúl, és Taurica szigetébül ki üzték, mely szigetrúl Tauro Scitháknak is hivattattak, és Birtokok Russiával, és Pontussal volt határos. Ptolomeus Geogr. Lib. VIII. C. V. ezt mondja: *Inter Basternas, et Roxolanos sunt Chuni*: t. i. Europai Scithiában az Amadocus és Alanus hegyek. Boristhenes vize, és Meotis tava közt Moldvának határhoz mintegy 40 mértföldnyire fekvő tartományban. A' Cimeriusokrúl, a' kik ezen részrúl ki szorítottak, Strabo L. XI. e' képen ír: *fuit quodam tempore Magna Cimeriorum potentia. — Hi sunt, qui Regiones Continentis a dextra Ponti sitas usque ad Joniam incursionibus vexarunt, atque hos quidem Scithae istis e locis expulerunt.* Ezen Scithákat

Strabo, úgy Herodotus Sakaknak, és Massagétáknak, a' Görögök pedig Kúnoknak nevezik. A' Kúnoknak azon le irt lak helyeikről a' hazai Irók is jelesen Bonfinius Dec. 1. L. I. pag. 6. Dec. II. Lib. III. pag. 208 és IV-dik Bela Király dolgainak le irásában hasonlóan Ottrokotsi Orig. Hung. P. I. Cap. VI. §. 24. azt mutatják mellyekbül következik, hogy már eleinte, a' midőn a' Hunnus nemzetségek közt a' Kúnok megkülömböztetni kezdettek, egyik részek Asiában a' Volga, vagy Etil, és Tanais vagy Dón vize, Caucasus hegye, és Caspium tenger körül, a' másik pedig Európában a' Tanaistúl kezdve a' Pontusig laktak, és így két Cumania volt t. i. Asiai, és Europai. — Amannak lakosai fejr Kúnoknak, az Europai-ban lakók pedig fekete Kúnoknak nevezettek, mely ki tetzik a' Nubiai Geographusnak a' 263. lapon olvasható ezen szavaibul: *Ab urbe Comania ad urbem Matalona, quae et Comaniam Albit vocatur* I. m.p. ezen szavakra a' Déákra fordító Liniota Gábor oldalaslag hozzá tette, *Alborum*, annak jeléül, hogy Matalona a' fejr Kúnok várossa volt, azomban miképen kezdődött legyen ezen két Cumániának megkülömböztetése, megjegyzést érdemel. Minek után a' Onegur, amint már az első Tzikkelyben érdekelletett, Belozeria karkánjának Atila által rendeltetett, ez Ellakkal Atila fiával 448dik esztendőben az Obius, és Volga vizei mellett lakó Sarmata nemzetségbul való közel tíz száz ezer Gögenieket, vagy is Bulgárokat Belozeriába által hozott, és a' Dvina vize, Onega tava, és Finniai öböl körül le helyhesztetett, ezek közül a' Gothusoknak, vagy is Armeniának Araxena tartományából való Russusoknak, a' kik a' Codaniai, és Finniai öblök, és fejr tenger környékére valának helyhezttette, nagyobb része Syeciába, és

Norvegiába költözött által, és ottan Onog, és Ujvár erősségeket, mellyek mostan Karelogorodnak, és Viburnak hivattattnak, úgy a' fejer tenger mellett Zarhel anya várost építvén, ezen várost Belozeriának, a' tartományt pedig Beliának az az Albaniának nevezték, mely tartomány egyszer'smind a' Kúnoknak oda ki terjedésével fejer, és fekete Cumaniának is hivattatott, és innen következett, hogy a' mely rész a' Danaprus forrásán, és a' Volga vizének napnyugoti oldalán felül a' Balticum, és fejer tengerekig fekszik, fejer Sarmatiának, vagy fejer Russiának, és fejer Cumaniának, a' Danaprus forrásátul, és a' Volgának napnyugoti oldalátul kezdve pedig a' Tanais forrásáig fekete Russiának 's fekete Cumaniának, mely a' Sufdaliai, és Kioviai tartományokat benn foglalta, hivattattnék.

§. IV.

Megfejtése annak, hogy a' Kúnok a' Chazaroktól, Avaroktól, Magyaroktól, és Chabaroktól tsak nevezettel különböztek.

Le irván már előbb a' Kúnoknak Scithiai lakhelyeket, a' most említett nemzetségeket is megállítani szükséges, elő adván egyszer'smind változásaikat, mellyek a' feltett tárgynak világo-sítására szolgálnak.

A' Chazarok régi Lakossai voltak a' Caucasus, Altai hegyek, Caspium, és fekete tengerek közt ki terjedő tartományoknak, a' 3 dik Században kezdettek el híresedni, 442-dik esztendőben Atila Királynak hatalma alá jutottak, tovább pedig a' Bulgarok, Ungarok, és Saragurok lettek Uraikká, a' 6-dik Századnak elején Buchariába

is ki terjedvén, legelsőben is az Ungarokat, vagy Magyarokat, azután az Entalitákat, és Avarokat vették hatalmuk alá, végre az Atila fiának Csabának, és Unokáinak engedelmeskedni kényszerítették. 665-dik esztendőben a' Bulgarokat, a' Boristhenes, Donetz, Volga, és Tanais vizek mellett lakó egyéb Hunnus nemzetségeket, jelessen az Uzokat, Palótzókat, Patzinatzitákat, és Rúnokat, úgy a' Polanus, Severiai, Volicsi, és Radomitsi Tótokat adó fizetés alá húzták, Chersonesust, és a' régi Daciát a' Tiszáig elfoglalván birodalmokot közel két századok alatt fenn tartották. Fő várassok volt Atil Asztrakánban a' Volga mellett, második Chazar, harmadik Zarhel vagy Belgorod a' Donetz vize mellett.

Az Avaroknak első lakhelyek a' Caucasus hegyén, és Volga vizentúl az Imaus hegyek mellett fekvő tartomány vala, melyről Plinius L. VII. C. II. úgy szinte Ptolomeus Tab. VII. Asia emlékeznek. Jornandes de Rebus Get. C. VI. őket Aviroknak, Priscus pedig Abaroknak nevezi. Bonfinius Dec. 1. L. VIII. et IX. azt állítja, hogy Avir, vagy Abar Királyokrúl, a' ki Zeliober után következett, vették légyen nevezetjeket. Ezek is igen erősek, és népések voltak. Legrégibb ismeretséget mutat rólok Priscus de Legat. a' 457. és 461. esztendők között, mely idő alatt a' Chazaroktól az Irtis vize mellől ki mozdíttatván, a' Sabirokot támadták meg, és azok által három Ugor nemzetségeket, ugymint a' Saragurokot, Urogokot, és Onogurokot a' Volga mellől ki szorították. Tovább az Acatzirus Hunnusoktól, vagy Chazaroktól meg győzöttetvén, azoknak hatalmuk alatt a' Caspium, és fekete tengerek közt a' Jaik vize mellett a' Görögök határjainál száz esztendeig tartózkodtak.

A' Magyarok vagy Ongorok Turfan tartományából jöttek által az Irtisch folyó vizéhez 93 esztendőben, innen az Altai hegyekhez kis Buchariába költöztek által, tovább a' 4-dik Század végén Baskiriába a' Jaik, és Volga vizéhez, és a' Caucasus hegyekhez is ki terjedtek, mellyet Rubrugviz, és Aeneas Silvius világosítanak, régi Magyar Országot a' Jaik folyó vize mellé helyesztettvén, ahol most Baskiria fekszik, és ahol Madschar, vagy Magyar régi Városnak nyomai látszattnak, t. i. a' Caucasus hegyének északi szomszédságában fekvő kies mezőségen a' Cuma, és Biruinna folyó vizeknek össze folyásánál. Az Altai hegyről, melly mellett laktak, minthogy Sisak formát mutatván, a' Sínai nyelven Turkának, vagy Sisaknak hivattatott, Turkáknak is neveztettek, a' Tartományok pedig Mogeriának, vagy Magyarának, később Hungariának is. *) 462-dik esztendő táján három ágazataik, t. i. az Onogurok, Saragurok, és Urogok lakhelyeikről ki szorítottván, az Urogok a' Chazarokra ütöttek, és Bulgarok neve alatt a' Krimiai Tartariát a' Tanais, és Bogh vize közt fekvő tartománnyal elfoglalván, azután Dáciába, és Meziába is ki terjedtek, mind az által közülök sokan megmaradtak fejér, vagy nagy Bulgáriában, és a' Caspium tengere mellett. A' Saragurok, Zalek, és Sarselek a' Volga torkánál a' Caspium, és fekete tenger, és a' Caucasus hegye közt telepedtek le. Tovább az Onogurok, vagy Hunu-

*) Anonimus Dentumogeriának nevezi. Thurótzai három tartományt ért alatta, Bastardiát, Dentiát, és Mogeriát, mellyek a' Tanais vize, és fekete tenger közt feküdtek, azomban Dentia mit jelentsen nem tudatik. Pray Úr Dissert. pag. 76. úgy vélekedik, hogy Dentia, és Mogeria névben Dentumogeria értendő, Bastardia pedig Baskiria tartománya legyen.

garok kétfelé oszlottak t. i. Utigurokra, és Kutigurokra, kiket a' Tanais vize választott el egymástól. A' Hunugarok, vagy is uj Ugrok a' 6ik Század közepe táján a' Lesgia tartományában a' Kapben, vagy Cuma, és Volga vizei mellett. A' Chazarokkal határossak voltak, egy részek 704. eszt. táján Ed, másként Eleud nevű vezérjekkel a' Tánais és Dniper vizei mellett a' Patzinatziták, és Uzok szomszédságában megállapodván, tartományok Lebediának hivattatott Lebedián Varrassárúl, mellynek máig is nyoma vagyón a' Charkovi Guberniumban a' Tanais vize torkánál Lebedin név alatt. Mások azt állítják, hogy Lebedias, vagy Eleud fejedelmekről neveztetett a' képpen. Ezeket a' többi Ongor, vagy Magyar nemzetségekkel, és Avarokkal együtt egészen a' Crimea szigetéig a' Chazarok mér a' 6-dik Század közepe táján hatalmuk alá húzták.

A' Chabarok, a' mint fellyebb Atila fiának Irnáknak történetei mellett érdekelte, az Atila Hunnussainak maradványai voltak, és ugyan Irnákkal az Azovi Praefecturában a' Tanais mellett állapodtak meg, idővel a' Pseudo Chazaroktól elválván a' Danastrus, és Pripekus vizek mellé költöztek, és a' Dniper vize mellett Galitza, mellyet a' Russusok Gallitziának hívnak, úgy a' Pripekus forrásán alól Lodomeria Várossait építvén, magokat úgy ki terjesztették, hogy az Uzok, és Pseudo Chazarok napkelet felől szomszédjaik volnának a' Chersonesusi Görög Praetornak, vagy Kormányozónak hatalma alatt. — Tovább a' neveknek eredetéről, mikor, és miképen kaptasoliák magokat a' Magyarokhoz, alább meg fog mutattatni.

E'képen lévén tehát az említett Nemzetségeknek helyhesztetések, lássuk már tovább az ott közben jött Változásaikat.

A' Chazaroknak egy része már azon időben, midőn a' Hunnuszok, vagy is Kúnok északi Sarmatiába ki terjedtek, ott letelepedett, és Zemen nemzetségéből származott Chele után a' fia Bela vagy Balamir ör. Bendegitz által Karkánjoknak rendeltetett, a' ki Belozeria Várossát felépítvén, a' tartománya is Belozeriának neveztetett. Bela után Atila rendelkezéséből azon Birodalmat első Onegur, Priscusnál Onegesius nyervén el, ez Ellaknak a' Tanaistúl a' Caucasusig, és Pontusig lakott Kúnok Csákánjának segítségével az Obius, és Volga mellyéki nyughatatlan Bulgarokat, vagy a' kevélységről úgy nevezett Gögénieket, különben Sarmata, Gothus, és Russus nemzetségeket, mellyek 320-dik esztendő táján Armeniából az Araxa, vagy Russ vize mellől a' Kúnok által ide ki szorítottak, meggyőzvé 448-ik esztendőben, közülök közel tíz száz ezer embert Belozeriába által hozott, és nagyobb részének a' Dvina vize, Onega tava, és a' Finniai öblök körül új lakóhelyeket mutatott, mely után Belozeria Oneguriának kezdett hivattatni. Mivel pedig azon Sarmatáknak egy része a' Chazarok közt is megmaradott, ezek az igazi Chazaroknak megkülönböztetésekre Pseudo Chazaroknak nevezettek. Atilának halála után a' fia első Csaba a' Hunnuszoknak napkeleti birodalmát helyre állítván, az utánna következett négy Csabák a' Hunnusz birodalomnak Nagyurái voltak a' 6 dik Századnak le folyta alatt, és egyszer'smind Chazarok vagy Turkák Kánjainak hivattattak, kik között a' mint felyebb is említetett, a' 4-dik és 5 dik Csabák leg híresebbek voltak.

Negyedik Csaba idejében 563-dik esztendő táján a' Hunnusz, vagy Chazar birodalom négy Praefecturákból állott: az első az Irtisch, és Tobolis, a' 2 dik az Ural, és Oxus vizei mellett

Asiában, a' 3-dik a' Volga felső oldalánál, és Dvina vizénél, a' 4-dik a' Volga felső oldalánál, és kettős Tanaisnál Európában. Ezen Csabának halála után, mely történt 575-ben Baján az Avarknak Csákánja Pannoniából megtámadta Dalmatiát, és azt a' Lauritus Tótoktól elfoglalta 578. tovább két esztendő múlva Sirmiumot, és 582. Meziát is birtokához tsatolván, említett Csabának két fiai Tardukán, és Turkán a' Hunnus birodalmat attyok rendelése szerint kétfelé osztani kívánták. Tardukán Bajánnak új szerzeményeit tekintvén a' leirt négy Praefecturákat egyedül magának tulajdonítani, Pannoniát pedig a' hozzá tartozó tartományokkal Turkánnak, ez pedig Pannoniát mint az ő különös szerzeményeit is nézett, és az Europai két Praefecturákhoz az ő részére számíttatni sürgette; melly ellenkezésből hadra került a' dolog. Turkán az Europai két Praefecturák Alurainak, és Bajánnak segítségével a' bátyát megtámadta, és meggyőzte 587-ben, azomban Tardukán az Asiai három Hánoknak segítségekkel az Ikar vagy Iker mezőn a' Tanais mellett az öttisével, ismét megütközött, és azt megölette, Átila várossát, melyben lakott, földig le rontatta, és Bajánt Pannoniába szalasztotta, és így mint győzedelmes a' maga lak helyére, mely az arany, vagy Ég-tag, vagy Urkény, most Urkend nevű hegy alatt vala épülve, vissza tért, és az egész Hunnus birodalmat maga kórmánja alá vette. Turkánnak özvegye ideje korán a' fiával VI-ik Csabával, és hiveinek seregével az Irtsich, és Tobolis vizeihez, a' honnan kevés idővel az előtt a' Kotzgorok ki költöztek, elvonta magát, kinek maradéki közül még három Csabák ottan uralkodtak, és ezektől származott Ugek Almusnak attya, Turkánnal együtt VI dik Onogur is a' 3-dik Praefecturának, vagy is Belozeriának

Csákánja az hartzban elesvén, annak fia VII-dik Onogur a' megengeszteltetett Tardukán engedelmeivel az atya birtokában meghagyatott, és még a' 4-dik vagy is Azovi Praefecturának is Csákánjává tétetett, a' ki is, minthogy a' népétül igen kedveltetett, Császár Abának, vagy fejér nép atyának neveztetett, és az egész Chazariának Nagy Ura lett, melly által a' Görög Íróknak alkalmosság adatott, hogy a' népe minden külömböztetés nélkül rész szerént Chazaroknak, rész szerént Turkaknak hívatasson. Maradéki közül Császár Kan nevezettel öten uralkodtak. Az elsőnek idejében 645dik esztendő táján Cobrat Bulgáriának orkánja a' Görögökhöz állott, de a' Chazarok által meggyőzöttetvén, halála után a' fiai, kik öten voltak, széjjel oszlattattak t. i. az öregebb Batbajagás Bulgáriában meghagyatott, a' másodikat Cotragust a' Tanaison innen való részén, a' harmadikot Asparukot a' Danaprus, és Danastrus vizén innen az Aluta vize környékén behelyesztették, a' negyediket, és ötödiket Pannoniába Hudinushoz az Avarok Chagánjához küldötték, azomban Asparuk a' mostani Valachiát, és Alsó Meziát 680-dik esztendő táján el foglalván, itt kezdett uralkodni, és ezen birtoka kisebb, vagy fekete Bálgáriának neveztetett. Az V-dik Császár Kánnak halála után 817-dik esztendő táján Chazariának hatalma meggyengült, mivel tsak a' Belozeri, és Azovi Praefecturákra szorítatott, és azon Kánnak két fiai közt felosztatott. Az elsőnek birtoka Denibeliának vagy napnyugoti Chazariának, a' másodiké Eunedibeliának vagy napkeleti Chazariának hívatatott, és ezen másodiknak szomszédságában lakott Ugek Eunedusnak veje, Almusnak pedig, és Eleudnak atya a' Magyar vezérekkel együtt, t. i. az Irtisch, és Tobolis vizek, és Caucasus hegye mellett, melly részt

Constantin Sebarteasphaliának ezen magyar szóból szabados fél, minthogy a Kánok hatalma alól ki volt mentve, Görög nyelven nevezte. Azon osztálynak következése volt az is, hogy a napnyugoti Chazaria fejer Russiának is, és fejer Cumániának, a napkeleti pedig fekete Russiának, és fekete Cumániának hivattatott. Eunedüsnek halála után annak két fia is a most érdekelt osztályt fenn tartották. Hulek, vagy Oleg Eunedibeliát vette által Belozeria, máskép Zárhel, vagy Belgorod várossával, Rurek pedig Denibeliát Carelogorod várossával, a honnan azután Novogorod várossába költözött által, Rurik Bulgáriának elpártulása miatt a Görögök ellen hadakozván, a hartzban el esett, a fia is Igor, vagy Inger, más képen Ugorkán, vagy Ingerman, a kirül a birtoka Ingria, Ungria, Ugria, Vengria, és Uchria neveket kapta, ugyan a Görögök ellen folytatott háboruban 941 ben hasonló veszedelemre jutott, a Susdali, és Kioviai tartományokat, vagy is Lodomeriát, mellyekben Dirus és Oscoldus uralkodtak, Almus a Magyarokkal elfoglalta, és Olegnek két fiát Zuardot, és Cadusát maga mellé vette, és így Lodomeria vagy Magyar Russia Galliciával együtt Arpad hatalma alá esvén Russiában Arpad által Karkannak Svatoslaus Igornak fia rendeltetett, Galliciában pedig a maga fia Tebeles. Azomban Svatoslaus némely törekedéseiert, és a Czar Tzímnek felvételéert a Magyarok által 971ben megölettetvén, mind az által a fia Vladimir, úgy ennek fia Jaroslav, ennek is fia Iseaslav a Magyar Russiában a Magyarok nevében Czar titulussal uralkodóknak meg hagyattak.

Az Avarok a 6-dik Századnak elején ki húzván magokat a Chazarok hatalma alól, Evagriusnak L. V. C. I. előadása szerént a Caucasuson

túl fekvő térségről a' Bosporushoz költöztek által, és a' fekete tenger mellett le telepedtek. Gorda nevű fejedelmek a' mint Baronius a' Miscella Írójával, úgy Evagrius L. IV. C. XX. bizonyítják, Justinus Császár javallására 527-ben a' népének nagy részével a' kereszténységre térvén, a' Császár némely Római tartományokat, és Bosporus várossát hűségébe ajánlotta. Gordának Cedrenus bizonyosága szerint, Magor nevű öttse, Magoriában uralkodott, és róla az Ogoroknak, vagy Ongoroknak régi Magyar nevezetjek híresebbé lett, a' Bájának kereszténysége eránt forralt boszúságából 530. Constantzinápoli megtámadván, Justinianus Császárt adó fizetésre kényszerítette. Tovább ugyan azon esztendőben Avarok, vagy Avarus lett Chákánjok, és erről, amint Timon Imag. ant. Hung. p. 215 írja Hunno Avaroknak nevezettek. E' közben 546-dik esztendő táján III-dik Csabának, vagy Askelnek rendelkezéséből az Ogoroknak két ágazatjok a' Volgának napnyugoti oldalánál lakott Várok, és Kúnok, kikről Simocatta L. VIII. C. VIII. említést tészen, tíz ezeren, úgy a' Bulgarok, kiket Mökkán Bulgariából ki szorított, 200. ezeren Pannoniának vissza szerzése végett az Avarokhoz kaptak magokat, és az elpártult Sabirokat, és Onigurokat megtámadták, kiknek meggyőztetések után a' Cuturgurokat is magok mellé hódították. Ezekkel tehát 558 ban egészen a' Dunáig való részt elfoglalták, a' honnan a' Cuturgurok a' befagyott Dunán keresztül Zabergán vezérlése alatt Meziába, és Tratziába be rohantak, és majd Constantzinápolig pusztítottak. Mire nézve Justinianus Császár az Uturguroknak Sandlich nevű vezérjeket arra ösztönözte, hogy a' Cuturgurokat a' földjökön teendő pusztítás által a' vissza fordulásra kényszerítse. Sandlich tellyesítette a' Tsá-

szár kivánságát, e' mellett Bellizárius is a' Tsászár seregével megtámadta a' Cuturgurokat, és őket nagy győzelemmel meg verte. Azomban Sandlich nem maradt boszú nélkül, és így kénytelen volt népével együtt az Avarokhoz állani.

Ezek után az Avarok Kandich nevű követjek által Justiniánus Tsászárral frigyet kötöttek, mindazáltal a' lakásokra ígért Pannoniát még most nem bántották, hanem csak Moldvát, és Erdély országát foglalták el. Nem sokára Baján nevű Chagánjoknak vezérlése alatt a' Longobardusok Királjának Alboinusnak hívására a' Gepidáknak Királjat Cunimundust támadták meg, és Dáciából ki űzték. 566. Targites követjek által II. Justinus Tsászártól az Uturguroknak, és Cuturguroknak fizetni szokott adót követték, de üres választ kaptak, azomban a' Longobardusoktól, a' kik Narzetes Unszolására Olasz országba által költöztek, a' velek kötött egyezés szerint 568 Pannoniába be botsátattak. Tovább

Miket vittek véghe mind a' Görög, mind a' Római Tsászárok ellen Nagy Károly Tsászár idejéig, feltett tzelunkhoz nem tartozván, azokat itt elhagyjuk, és csak azt említjük, hogy Baján Chagánjok majd egész Dáciának, és Pannoniának úra lett; ezen birtokai körül Moldvában, Lengyel országban, Morvában, és Tseh országban lakott Tóth nemzetségeket adó fizetőkké tette, a' Persák ellen nyert győzedelme után a' Duna mellé költözött Bulgárok is hatalma alá adták magokat. Az utánna következett Chagánok is, főképen Curs, vagy Csörsz, a' ki 574dik esztendő táján uralkodott, úgy szinte Hudin, és Katan, hatalmokat fenn tartották mind addig, még Nagy Károly Tsászár azt meg nem törte. Ugyan is

Ezen Tsászár 791-ben nagy hadiald jövéen ellene, a' Duna két partján Krembs Várossánál,

és Comagenánál, vagy Chaumburnál tsinált két erősségeiket, vagy Ringjeket el rontotta, és a' Dráva vizéig nyomta őket. Más felől Pipinus nevű fia vezérlése alatt Friaulból ki indított serege által a' Sava, és Dráva közt lévő Ringjeket elpusztította. Ismét 793-ban azért, hogy az ő tőle elpártult Szászok mellé állottok, újra ellenük indult, és Pannoniában nagy pusztítást vitt végbe, azomban 795-ben békére lépett velek. Az akkori Chagánjok Tudun, amint Regino írja, Károly Tsászárnak meghódolt, a' Keresztén hitnek be vételére magát ajánlotta népével együtt. Ezen időben a' mint Suidas írja, az Avarok két részre szakadtak; egyik résznek Tudun, a' másikkak pedig Jugur, vagy Igur volt a' Chagánja. Igur a' felső Pannoniában uralkodott, mely két felé való Válás miatt az Avarok ereje igen meggyengülvén, 796-ban Erich a' Friauli Hertzeg a' Carentánusok fejedelmével Vonomirral a' Tsászárszolásából véletlen Igurra ütött, és a' Dráva, és Rába közt volt Ringjét elfoglalván, onnan sok zsákmánt Aquisgranumba küldött. Ugyan azon esztendőben Pipinus is Pannoniában megverte az Avarokat, és amint Eginhardus írja, a' Tiszán túl kergetvén őket, a' Ringjeket, mely az úgy nevezett Csörsz Király két árka közt erősítve vala, Thudun Chagan lakhelyével együtt *), mely a' Zagyva mellet, ahol most Jász-Berénybe a' Sz. Ferentz Rendjén lévő Szerzeteseknek Klastromjok fekszik, Palánkal volt körülvétette, ki pusztította, és a' benne talált gazdag zsákmányokat Aquisgranumba vitette. Mely győzedelemre kéntelen vala Tudun népével együtt a' Tsászárnak meghódulni, és a' keresztén hitnek be vételét megigér-

*) Lásd erről Comentationknak 194 és következő lapján.

ni, amint hogy a' végett több fő embereivel együtt el is ment Aquisgranumba. Minthogy pedig onnan lett vissza jövele után nem sokára mind Károlytól, mind az igaz hittől elpártult, azon megboszonkodván Károly 799-ben új haddal zabolázta meg őtet, a' hartzban maga Tudun is elesvén. Thudun után Zodán lett Chagánjok, ez után Theodotus nevű, a' ki 805-ben a' Tóth, vagy Morva nemzetnek elterjedése miatt Károly Tsászártól lakhelyül Carnuntum (Petronel) és Sabaria (Szombathely) városok közt fekvő részt nyerte. Az utánna következett Chagan keresztényé léte után Abraham nevet vett fel. Tovább 811. Canzauk, és Thudun Chagánjok emléttettek, kiknek birtokát a' Tsászár a' Dunáig határozta meg. Utolsó Chagánjok 822-ben Tutund volt, kinek idejében az Avarok részén már Püspökség is volt Vettvárban, vagy Német Óvárban. Mi illeti a' Dáciában maradt Avarokat? ezek még 802. a' Duna mellyéki Bulgárok által elnyomattattak, és így nevek is elenyészett. Azután a' Pannoniabéliekkel a' Marahánok szinte a' képen tselekedtek.

Az Avarok birodalmának elmúltával a' Chazaroké is napkeleten hanyatlani kezdett a' Hunnus vagy Magyar ágazatoknak fel háborodása miatt. Ugyan is

A' Magyarok vagy Turkák a' kik Ogek vagy Ugek Kán vezérlése alatt az Irtisch vize mellett laktak 862-ben a' Patzinatziták által a' Jaik, és Volga mellé a' Chazarok földére ki nyomattattván, a' Patzinatziták pedig 867-ben a' Chazaroktól megverettéttvén, ezek a' Magyarokat szorították ki lakhelyeikről: mire nézve a' Magyarok 884-ben Almusnak Ugek fiának vezérlése alatt a' Volga vizén által jövéen Russiának Susadal nevű tartományán, és a' Dniiper vizén keresztül a' Mor-

duinusok, és Chazarok közt Kioviának intézték utjokot, a' hol Kioviának bevétele után, a' mint alább meg fogjuk mutatni, a' Kúnok hozzájuk állottak. Tovább a' Tanais, és Dni-per vizei közt Lebediában, a' hol Eleud, kit Constantin Lebediásnak nevez, már előbb a' Magyaroknak egy részével le telepedett, megállapodván, a' Chazarok engedelmével 3. esztendeig ott tartózkodtak, és azoknak minden hadalozásaikban társaik voltak, és a' Dónetz forrásátúl kezdve a' Tanais, és Seres vizekig fekvő tartományokat elfoglalták, mellyeket Constantin Atelcusunak nevez. Ugyan azon idő alatt a' Chabarok is ösze háborodtak a' Chazarokkal, és azokat elhagyván, a' Magyarokhoz kaptolták magokat, mely után az említett Atelcusu tartományban egyes értelemmel a' Magyarok Lebediás, vagy II-dik Eleud helyébe Árpádot Almusnak fiát fejedelmeknek választották. Ezen választás előtt a' Vezérjeiket Constantin Beobodoknak nevezi, kik közül kettőt, t. i. Lebediást vagy Eleudot, és Almutzest, vagy Almust említi, Anonimus pedig hetet illy rendel: Almus, Eleud, Cundu, Oundu, Tósa, Huba, és Tuhutum, később pedig Joannes Archi Diaconus ezeket: Almus, Zabolch, Eleudnak fia, Gyula, Oundu, Leel, Tousunak fia, Verbulch, és Urs. Által vévén tehát Árpád a' Kormányt 888-ban Leo Tsászárnak hívására Simeon Bulgarok Királya ellen, azután a' napnyugoti Tsászárnak Arnulfusnak kérésére 892-ben Svatopolk Morva fejedelem, és a' Bavarusok ellen segítő seregeket küldött. Mely idő alatt a' Patzinatziták a' Kioviai környékrül is, ahol 867-dik esztendő olta tartózkodtak, a' Chazarok, és Uzok által ki mozdítottván, ismég a' Magyarokra ütöttek, és azokat 894-ben meggyőzték, mely eset után a' Magyarok két felé váltak, egyik részek napkelet felé a'

Jaik vizén keresztül régi lakhelyeikre, ahol most Turcomannia fekszik, tért vissza *), a' másik pedig Valachiába, és Erdélybe vonta magát; de onnan is a' Patzinatziták által ki szorítottak. 895-ben két oldalról, úgymint Ungvár felé a' Carpátus hegyen keresztül, és a' Temes vize felé Valachiából a' Kún, és Chabar társaikkal együtt, kikerül még alább bővebben fogunk szólni, Pannóniába be jutottak, és ki forgatván birtokaikból Menmarot, Gád vagy Glád, Zalan, és Zobor fejedelmeket, úgy túl a' Dunán lakott Olaszokat, Pannoniát egészen elfoglalták 896ban nem sokára Erdélynek is egy részét, mellyet Arpád Tuhutunnak ajándékozott, azután a' többi részét is Tuhutum magáévé tette, kinek maradéki ott Sz. István Király idejéig uralkodtak.

Mindezeknek elő adásából állallátja az érdeemes Olvasó, hogy az Ogor, vagy Ugor nemzetiség a' Hunnusok törökéhez tartozott, és mivel

*) Turcomanniába vissza tért Magyarok régi birodalmokot helyre állították, mely is Nagy Magyar Országának hivattatott. Határi valának az Alanusok földje, a' Volga vize, Meotis tava, Caucasus hegye, és a' Persák birodalma. 1245-ban a' Mongoloknak meghódoltak, mind az áltai a' magok Királjainak kormánya alatt meghagyattak. Még 1525-dik esztendőben is Jeretván nevű Királjok volt, de azután ugyan a' Mongolok által elnyomattak. Ugy tartják, hogy tőlök származtak el a' Törökök, kik Persiában birodalmokat felállították. Azon Magyaroknak Turka nevezetjek a' Görög Iróknál továbbá is fenn maradt, mások Hungaroknak nevezték az Aluta torkánál épült Hungvárarúl. A' Dáciában maradt Magyarokot pedig ugyan azon Irók Turkaknak, mások Hungaroknak hívták, magok pedig a' Magyar nevet tartották meg. A' Hungar nevek már Jornandesnél, a' ki a' 6-dik Századnak közepe táján élt, elő fordul. Nestornál Ugri, másoknál Ungri, Ungari név alatt említettnek, mely nevek Ugor, vagy Inger fejedelmektől eredtek.

a' Kúnok Ogorok, vagy Magyarok voltak, egyenes következés légyen, hogy valamint a' törsök-jök, úgy ők is, nem mások, hanem Hunnusok voltak, tovább mivel az Ogor, vagy Ugor, vagy Ongor nevezetek egy nemzetet, t. i. a' Magyarokot jelentik, tehát a' Kúnok és Várok vagy Avarok a' Magyaroktól vették eredeteket, de a' Chazarokhoz való vérségek is a' Kúnoknak csak onnan is nyilván való, hogy a' Chazarok hasonlóan Hunnusok voltak, és így a' többi Hunnus ágazatokkal egy eredetűek voltak. Allításunknak bővebb támogatására a' többek közt szolgálnak a' következő Iróknak bizonságai: Ortelius in *The-sauro Geographiae* ezen szónál *Unni* azt mondja: *Unni, Hunni, et Avars idem sunt Viti-chindo, et Eginhardo cum Hungaris hodie.* Ugyan az a' Hungarokat Ugroknak, és Magyaroknak nevezi. *Cautoclarus Menander* szavaira in *Excerptis Legationum* pag. 100 eképen ír: *Hungaros, Ugros, Ungaros, Hunnos idem esse puto.* *Nicephorus Calistes* L. XVIII. C. XXX. *Simocatta* L. VII. C. VI. *Anna Comnena Alexiades* L. VII. hasonlóan *Nicephorus Gregoras* L. II. C. VIII. nyilván bizonyítják, hogy a' Chunok Hunnusok voltak. *Marcellinus* L. XXXI. C. XXIII. *Gregorius Thuronensis* az 590-dik *Fredegarius* a' 740-dik esztendőkről irván a' Hunnusokat Chunoknak nevezi. Tovább a' Chazarokhoz való vérségeket a' *Macariai Codex Schlötzernél Probe Russischer Annalen* pag. 88. erőssíti, és világosítja, hogy a' Chazarok nemzetsége egy volt a' Chunokéval. Hasonlóképen ír *De Guignes Hist. Hunn.* Vol. II. L. X. C. 1. pag. 276. Az Arabiai, és Persiai, úgy Görög Irók a' Turkákat, vagy Ongorokat már Chazaroknak, már Kúnoknak nevezik. Következendően egy eredetű Nemzetségeknak lenni elismérték. A' fejeér Kúnoknak meg

különböztetések azt mutatja, hogy azok az Euthalitáknak, és Ugroknak ágazataik voltak, mint-hogy a' Hunnusok közt ezek neveztetnek Fejéreknek. Az Euthalitákról Prokop. L. 1. Belli Persici Cap. III. így ír: *Post haec (circa Annum 395) Rex Persarum (Perosas) cum Eutalitis Hunnis, quos Albos vocant, de Regni finibus aggressus bello contendere, exercitum contra eos florentem duxit.* Az Ugrokról pedig Nestor C. 9. e' képen szóll: *Ugri Albi caeperunt esse sub Heraclio Imperatore (circa Annum 620) et profecti sunt contra Cosroem Persarum Regem. Circa Annum autem 884. transiverunt penes Kioviam per montem, qui adhuc nunc Ugricus appellatur, et pervenientes ad fluvium Dnepr tentoria sua hic fixerunt. Non eodem modo exercitum ducebant, quo Polowci, et venientes ex oriente transiverunt per montes altos, qui adhuc nunc Ugrici appellantur.* — Mellyekbül ki tetzik, hogy a' fejer Kúnok egyek voltak az Eutalitákkal, és Ugrokkal. Thunman ily Tzímű könyvében: Untersuchungen a' 9-dik lapon azt állítja, hogy az Ugrok 462. esztendő táján kezdettek elszélyedni Asiában, és többszöri költözésekben több neveket vettek fel; ilyenek voltak Onoguri, Uniguri, Unnogunduri etc. úgy véli mindazáltal, hogy közönségesen a' Tanaisontúl Utiguroknak, azon innen pedig Cutriguroknak nevezettek. Ezen nemzetségek tehát mint egy eredetűek együtt véve már Chunoknak, már Hunnusoknak hivattattak, tovább pedig az ágazataik nevén említettek jelessen a' Chabarok Patzinatziták, Úzok, Palótzok etc. Tovább

E' Tárgyra nézve szükséges még itten azon ellenvetéseket, mellyek Comentionk VI. Szakaszára, a' Literaturárúl 1804-dik esztendőben költ közönséges Német ujságban, *Allgemeine*

Literatur Zeitung Donnerstags den 30. Aug. 1804. Nro 249. tétettek, röviden meg fejteni. Azon ellenvetések következendőkből állonak: 1) A' Kúnok örömetst akarnak Magyar, és nem Tatar nemzetségből valók lenni: annak megmutatására, hogy nem a' Tatároktól származtak, a' régi nyelv emlékezeteket, és azokról ismertetés historiai próbákat jobban kellett volna vizsgálóra venni. A' régi Kún Miatyánkról, mely Kún-Szent-Miklós várossának Irás tárában tartatik, nyomossabban kellett volna írni. 2) Rogernak szavai, a' ki könyvének XIVdik Szakaszában elő adja, hogy Kuthen a' Kúnok Királja a' Magyarok előtt gyanús volt, mintha a' Mongolok kémje lett volna, és tsak a' Magyarok földének, és nyelvének kitanulása végett jött volna: *ut Conditio nem terrae addisceret, et linguam faceret sibi notam*; tetzés szerént így magyaráztatik: *Eundem Cuthenum linguam, a qua solum dialecto discrepabat, notam reddidisse.* 3) Nem vétetik figyelembe, hogy a' Magyar Historiákban a' Kúnokról az iratik, hogy a' fejek le volt borotválva, hoszú szakállat hordoztak, fonyott Kunyhókban laktak, hoszú ruhákat, hegyes süveget viseltek, mellyek a' Magyar nemzeti szokástól igen különbözök. 4) Magyar országba be költözött Németek, Oláhok, Rátzok, és többek példái, hogy azok a' magok nyelveket fenn tartották, és így ha a' Kúnok más nyelven beszéltek volna, azt hasonlóan fenn tartották volna, keveset erősítenek a' Kúnok Magyarságára, mert ezek Béla Király által a' Vármegyékbe széjjel választattak, és Magyar Helységekkel voltak körül vétetve, a' Magyarokkal ösze házasodtak, és így könnyen igaz Magyarokká változhattak: de különben is a' Magyar nép, mellyet Leo a' Taktikáiban nemzetségek zavarjának nevez, Lebedias,

és Atelcsu Tartományban Tatár ágazatokat vett fel maga mellé, és ezek tőle némely szokásokat is, és beszéd módját költsönöztek, azért a' Kúnok annál könnyebben lehettek Magyarokká.

Ezeket tehát rendre vévén.

Az elsőre: A' miket már ezen Tzikkelyben előre botsátottunk, azokból által látja az érde- mes olvasó, hogy a' Kúnok az Ogorok ágazatjából származtak; nem tehát a' Tatároktól, a' kik mint különös nemzetség Chinának északi, és napke- leti részén maradtak akkoron, a' midőn a' Hun- nusok onnan Scithiába a' Caucasus környékén lévő tartományokba által költöztek. Az Ogorok pedig egy ágazatból valók voltak az Ongorokkal, vagy Magyarokkal. Nem vitatjuk azt, hogy a' Kúnok nyelve a' Magyarokétól valamiben nem különbözött, de azon különbözést tsak diale- ctusnak tulajdonítjuk. Már fellyebb megmutat- tatott, hogy a' Chazarok, és Chabarok egy ere- detűek voltak a' Kúnokkal, és Magyarokkal, ezek pedig egymástól tsak a' szó éjtésben vagy dialectusban különböztek, mely ki tetzik Con- stantin Porphir. 39-dik Szakaszában olvasható ezen szavaiból: *Cabari a Chazarorum gente descendunt, factaque inter eos successione, ortoque bello Civili, prior pars vicit, quique vicit, pars occisi sunt, parsque fugientes ad Turcas (Ungaros) in Pacinacitarum terram se contulerunt, ibique sedes posuerunt, contra- ctaque mutuo amicitia Cabari appellati sunt, unde et Chazarorum linguam ipsos Turcas docuerunt, habentque etiam hodie eandem dialectum, alia item Turcarum lingua utun- tur.* A' Chabarok, és Kúnok Atelcsuban a' Ma- gyarokhoz állván, és együtt Pannoniába be köl- tözvéen azon dialectusnak nyomait hátra hagyták, mert a' Mátra mellyéki Palótzok, a' kik azoknak

valóságos maradéki, máig is az igazi Magyar nyelvtől sok szavakban, és szavak ejtésében különböznek.

Deseritius a' Magyarok eredetéről írt könyvében: Lib. II. C. V. elő ad egy régi kéz írást, mely a' Római Vaticana Bibliotecából vele közöltetett, és arról szól, hogy IX. Gergely Pápa idejében a' Predikátorok Rendjének Előjárója Ricardus által IV. Bela Király kérésére Asiai nagy Magyar Országnak felkeresése végett el küldetett négy szerzetések közül Frater Julianus Magyarfi azon Nagy Magyar Országba el jutván, feltalálta a' Magyarokat, kiknek délfelé szomszédjaik voltak a' Tatárok, ott ösze jött a' Tatárok vezérjének követjével is, a' ki hat nyelven tudott beszélni; az említett Írásban ezen szavak vannak: *In hac Hungarorum terra dictus frater invenit Tartaros, et Nuncium Ducis Tartarorum, qui sciebat Ungaricum, Rhutenicum, Cumanicum, Theutonicum, Saracenicum, et Tartaricum idioma.* Innen tehát nyilván kitézvé, hogy a' Tatárok nyelve valamint a' Magyarokétül, úgy a' Kúnokétül különböző volt legyen, a' Kúnoké pedig, a' mint fellyebb megmutattott, a' Magyarokéhoz igen közelített, azt lehet egyenesen ki húzni, hogy a' Kún-Szent Miklósi Írástárban lévő, 's úgy jegyeztetett Kún-Miatyánk, mely a' Magyar nyelvhez leg kissebben sem hasonlít, Tatar fordítás legyen, és ebben tsak az adhatna világosságot, a' ki a' Tatar nyelvet érti. Megnéztük mi is azon Kún-Szent-Miklósi Írást, és nyomoztuk, miképen került legyen oda, de tsak annyit tapasztalhattunk, hogy az fél árkus papiroson van, és nem régi írás szórul szóra e' képen: *Oratio Dominica vetus Cumanorum. Bezen Attamaz, Kense hikte, szen lészen, szen adon, dösön, szen küklön, nilziengen gerde,*

ali kekte, bezen, ako mezne, okne mezne, bergezge, pit būtör, kungön, ill bezen, mene mezne, neszen bezde, permezberge, utrogergene, illme bezne, algya manna, szen börsön, boka valli, hotson igye tengere Ammen. Se előtte, se utánna valamely jegyzés nintsen, kitül, vagy mikor került oda? mely eránt tovább is azon vélemenyhez ragaszkodunk, hogy a' Tatóroktúl maradott ottán, a' kik Kún Laszló Király alatt a' Kúnokon vett győzedelem után el fogattattván, Kún-Szent-Miklós környékén, mely rólok Tatór-Szent-MiklósnaK hívattatott, úgy Pest Vármegyében fekvő Tatór-Szent-György Helységébe szállítattak le. Ezen Tatórok értetnek Corvinus Mátyás Király által Szegeden 1459 ben három Királyok innepe előtt való napon meg erősített Törvény tzikkelyben, mellyet Kaprinai Úr Hist. Diplom. Par. II pag. 231 eképen ad elő: *Valachi, Rutheni, et Slavi fidem Valachorum tenentes rustici, qui alias ad lucrum Camerae Regiae numerari asveti non fuissent, tales tam Regales, quam aliorum ad praesentem exercitum connumerari debeant, et insuper prout et quemadmodum alias exercituare consueti sunt. Excipiantur tamen Cumani, Philistei, et Tartari, qui juxta antiquam consuetudinem exercituabunt, secundum quod Saxones. Item quia Cumani, et Philistei per officiales Regios de Possessionibus Praelatorum, Baronum, et Nobilium potentialiter abducuntur, itaque in talibus agatur, secundum quod fuit consuetudo temporibus antiquorum Regum.*

A' 2-dikra Rogernak Kuthen Királyról irt szavai a' következés szerént vagyon magyarázva, mert megléven már előbb vitattva, hogy a' Kúnok nyelve tsak dialectusra nézve különbözött

a' Magyarokétül, következés volt, hogy tsak azon különbözéseket kellett néki tanulni, de az is hihető, hogy azon idő óta, mikor a' Kúnoknak egy része Atelkusu tartományban a' Magyarokhoz állván, Pannoniába be költözött, az elmaradt Hunok nyelvéhez a' Tatárokébül is, a' kikkel sok bajok volt, úgy más nemzetekébül valami ragadhatott, és azért szüksége volt Kúhénak az igazi Magyar nyelvhez szokni.

A' 3-dikra. A' Kúnok az Ugor vagy Ogor Hunnusoktól, ezek pedig az Euthalitáktól ágazván el, valamint ezen törsojkök két felekezetből állott, t. i. Városokban, és Mezőségen lakókból, és egyik rész fejer Ugroknak, vagy fejer Hunnusoknak, a' másik pedig ide 's tova költözőknek (Nomades) hivattattak, ugy a' Kúnoknak is az Asiai Cumániában lakott részek fejer Kúnoknak, az Európai Cumániabéliek pedig fekete Kúnoknak nevezettek, mely két felekezet viseletjek módjára, és szokásaikra nézve egymástól különbözök voltak, a' fejérek várossaik lévén, jelessen Cumania, és Matalona, állandó lakásaikban egy fejedelemtől függöttek, szelédobb erköltsökkel bírták. A' fekete Kúnoknak állandó helyek nem volt, hanem ahol jobb mezőséget láttak, a' barmaiknak legeltetése kedvéért egyik helyről a' másikkra költöztek, és vadabb módon éltek. Ezen fekete Kúnokot jelenti Herodotus Lib. IV. C. XI. a'hol eképen ír: *Fertur et alius sermo ita habens, cui ipse praecipue assentior. Scythas pecuarios (sive Nomades) qui Asiam incolunt, quum a Massagetis bello vexarentur, Araxe transmisso in Cimerium abiisse. Nam Regio, quam nunc Scythae (Európei scilicet circa Bosphorum Cimerium) ea fertur olim fuisse Cimeriorum.* Jornandes de Reb. Get. Cap. V. még jobban világosítja mondván: *Supra mare Pon-*

ticum distenduntur Bulgarum sedes. Hinc jam Hunni quasi fortissimarum gentium faecundissimus Cespes in bifariam populorum rabiem pulularunt. Nam alii Aulziagri, alii Aviri (Avares) nuncupantur, qui tamen sedes habent diversas. Juxta chersonem Aulziagri, quo Asiae bona avidus Mercator importat, qui aestate campos pervagantur effusos, prout armentorum invitaverint pabula hyeme supra mare Ponticum sese referentes. Az itt lakott Kúnok voltak tehát azok, a' kik a' szomszéd nemzetségekhez alkalmasztatván magokat, fejeket le beretváltatták, hosszú szakállot, hosszú ruhákat, és hegyes süvegeket viseltek, kunyhókban lakni szerettek, de azért nem lehet mondaní, hogy a' Magyarokkal egy eredetűek nem voltak, mert az más nemzeteknél is tapasztaltatik, hogy egyik része a' másiktól mind viseletében, mind szokásában különbözik, és magát a' szomszéd nemzethez alkalmaztatja. Hogy pedig a' Kúnok általjában olyas viseletűek, és szokásuk voltak volna, azt senki sem mondhatja, mert a' kik Magyar Hazánkba Arpáddal be költöztek, azok ilyen viseletűeknek sehol sem irattattnak.

A' 4-dikre. A' Kúnok Magyar Hazánkban könnyen változhattak Magyarokká; mert értették a' Magyar nyelvet, ha pedig a' nélkül történt volna, annak valamely nyomának kellett volna maradni; de különben is lakásaikra IV. Bela, és Kun László Királyok által ki mutatott kerületek nagy térséget, és egy széltében sok helyeket foglalván magokban, azon állításunk, hogy valamint más be költözött akár Német, akár Toth, 's Orosz, vagy Oláh nemzet a' Magyarok közt a' maga anyá nyelvét fenn tartotta, ugy a' Kúnok is, ha más, nem Magyar nyelvel éltek volna,

annak legalább valamely nyomait hagyták volna, nem fundamentom nélkül való.

§. V.

Hol's mikor kaptsolták magokata a' Magyarokhoz és Chabarokhoz.

A' IV. §-ba említettük, hogy a' Kúnok Kiovia mellett a' Magyarok fejedelmének Almusnak hűségére esküdtek. Ezen Kúnok a' Tanais vizétül a' Pontusig ki terjedő tartományokat bírták, a' Chabaroknak szomszédságában Bela Király Jegyzője könyvének VIII. szakaszában azt írja, hogy minek utánna a' Kioviai Russus fejedelem Olegus a' Magyarok által Almus vezérlése alatt meggyőzöttetett, a' Russusok segítségére jött Kúnok hét vezérjeikkel frigyet kötöttek Almussal, és így a' Magyarokhoz állottak. Azon hét vezérnek neveit így számítja elő. *Tunc hi 7. Duces, quorum nomina haec fuerunt: Ed, Edumeu, Etu, Bunge, Ousad pater Ursur, Bojta, Retel pater Oluptulma non modica multitudine equitum insimul coadunata causa amicitiae Ducis de Kyen celerrimo cursu contra Almus Ducem venerunt;* a' frigynek megkötése után azon hét vezérek feleségeikkel, gyermekeikkel Almust Pannóniába követték.

Az említett Jegyző könyvének VII. Szakaszában a' Magyaroknak Európába lett kijöveleket a' Volgán túl mesze lévő Résekrül állítja, és hogy a' Volgán által evezvén, Russiában a' Susadal nevű tartományon is keresztül jöttek, mellyből az tetzik ki, hogy a' Magyarok az úgy nevezett Pusto Sericiai részen húzodtak által a' Dneper vizén keresztül Kiovia felé, ahol azután a' Morduinusok, Varegok, és Chazarok birtokai közt álla-

podtak meg. Ily környűlállásokban tehát honnan hívta segítségűl a' Kioviai fejedelem a' hét Kún vezéreket? Ezen kérdést Pray Úr Dissert. IV. §. IX. Schlötzernek T. I. Collect. Rerum Russic. pag. 2-da és a' Makariai Codexnek in Cons. Ann. Russie pag. 87 et 88. bizonyításai szerint e'képen világosítja: hogy Scoldus, és Dirus Kioviai fejedelemek 864-dik esztendőben Mihály Görög Tsászár ellen 200 hajókkal a' Boristhenes vizén seregeikkel le evedzván, a' Pontus mellett lakott Kúnokkal frigyet kötöttek, és a' hadakozásban is társaiknak fogadták. Mire nézve ezen Kúnokot, mint hív barátjait hívta Olegus segítségűl. Mely Kúnokot mivel a' Görög Irók Tauro Scitháknak nevezik, és így a' Taurica szigetét is bírták, említett Schlötzer a' Chazarokkal egy eredetűeknek lenni erőssíti. Hozzá adja tovább Pray Úr, hogy Mirkondus bizonsága szerint a' Turkák, Gavuginusok, Chazarok, és az első Russusok egy nemzetségbűl valók voltak, a' Kúnok a' Chazarokkal Taurica szigetét együtt bírták. Tovább

Azon ellenvetés, hogy a' Taurikai Kúnok nem mehettek Kiovia segítségére; mert a' Magyaroknak akkori birtokán, mely a' Donetz forrásán felűl a' Bugh vizén túl ki terjedt, kellett volna keresztül menni, mellyet a' Chazarok, mint a' Magyaroknak társaik meg nem engedtek volna, e'képen igazítatik el; hogy már akkor tartott a' Chazarok Chagánja a' Magyarok hatalmának nevedésétűl, és az ő tőle való függésnek felbontásátűl, azért nézte el a' Kúnoknak mozgásait. Mellyekre nézve Bela Király Jegyzőjének azon előadása, hogy Kiovia mellett az oda sereglett Kún vezérek a' Magyarokkal, mint vélek egy származású, és vérségű atyafiakkal öszve békültek, és öszve állottak, és vélek együtt Pannoniába

be költöztek, kételkedésbe nem jöhet. Azon be költözéseket Anonimus Notarius a' Havas erdön keresztül Ungvár felé, Constantin pedig a' Temes vize felé állítja; mely ellenkező előadásokat Pray Úr Dissert. V. §. II. pag. 98. így világosítja, hogy minekutánna a' Patzinatziták a' Magyarokat 894-dik esztendőben a' Jaik, és Volga mellől ki űzték, és ezek kétfelé, egy része tudniillik napkeletre Turkomanniába, másik napnyugotra Atelkusu tartományba vonta magát, akkor Lebedias a' Magyaroknak egy részével Lebediából, ahol most Ukránia fekszik, Halitziába, onnan Transilvaniába tért, Arpád pedig Valachiát foglalta el, de mivel a' Patzinatziták által innen is ki szorítottak, e'képen két oldalról jöttek ösze Magyar Hazánkban.

A' Kúnoknak a' Magyarokkal együtt lett ezen be költözéseket Károly Király idejébéli Kronika is bizonyítja, ahol ezek olvastattnak: *Cum igitur Codices quidam contineant, quod isti Capitanei septem (Hungarorum) Pannoniam intraverint, et Hungaria ex ipsis solis edita sit, ac plantata: unde venit generatio Chaah, Akus Beor, Aba, ac aliorum nobilium Hungarorum, cum omnes isti non hospites, sed de Scythia descenderint? Constat itaque non tantum septem Capitaneos conquestrasse, sed etiam alios Nobiles, qui de Scythia descenderunt, qui sunt Ugud, Ed, Chaba, Torta, Kadicha, Berend, Bilchu, Zumbur, Leventa, Ompud, Mika, Chanad, Bunker, Otthman, Kevi, Kela, unde in ipsis venerari potest nomen dignitatis plus aliis, nobilitatis vero aequaliter.* Ezek közül Ed Anonimusnál második Kún vezér. Abát Obának, Kadichat Cadusanak, Zumburt Zombornak, vagy Zubornak, Bunkert Bungerek, Otthmant Ogmandnak, Bilchut Bulchunak ne-

vezi, mint a' Kúnoktól származottakat, és így a' midőn azokat az említett Kronika Scytháknak hívja, Anonimus pedig Cumanoknak, az értelemben megegyeznek, mert a' Cumanok a' Görög Iróknál Tauro-Scytháknak is neveztettnék.

Mi illeti a' Chabarokat? ezeknek a' Chazaroktól való származásokat, úgy azt is, miképen szakadtak el a' Chazaroktól, Constantinnak 39-ik szakasszában olvasható, és már fellyebb is ki irt ezen szavai megmutatják: *Cabaria Chazarorum gente descendunt, factaque inter eos secessionem, ortoque bello civili, prior pars vicit, qui qua victi pars occisi sunt, parsque fugientes ad Turcas in Pacinatitam terram se contulerunt, ibique Sédés posuerunt, Contractaque mutuo amicitia Cabari appellati sunt. Unde et Chazarorum linguam ipsos Turcas docuerunt. Habentque etiam hodie eandem dialectum. Alia item Turcarum lingua utuntur.* Ugyan azon Irónak további szavaiból a' Chabaroknak ágazataik ki tetzenek, ahol ezek olvastattnak: *Quia vero (Chabari) fortitudine bellica, vel strenuitate octo aliis gentibus praestabant, iisque in praeliis antecellebant, primum in tribubus locum occuparunt, unusquisque in illis Chabarorum populis Imperans, seu Princeps est ad hodiernum usque diem. Prima a Chazaris avulsa haec Chabarorum gens est, secunda Nece, tertia Megere, quarta Cuturgemati, quinta Tariani, sexta Genach, septima Care, octava Case. atque sic connexi inter se Chabari cum Turcis Pacinacitarum terras incolerunt.* Ezekből az a' következés, hogy mivel a' Kúnok is a' Chazarokkal egy eredetűek voltak, a' Chabarok méltán számíthattnak a' Kúnok közé, és ezen három nemzetségek valamint a' Caspium, úgy a' Pontus mellett, és Crimeában, vagy Tau-

rikában, és annak környékén egyesülve laktak. Már fellyebb a' Chazaroknak, és Cumanoknak a' Caspium szomszédságában fenn állott várossaik-ról a' Nubiai Geographusból, és Pliniusból emlekeztünk, mellyekhez járúl még, a' mit azokról Josephus Barbarus Patritius Venetus Genderus által 1601-dik esztendőben Deákra fordított könyvének első Részében a' 442-dik lapon ír, hogy tudni illik Cumania, és Chazavia városok a' Tabachicum, vagy Caspium tenger mellett voltak helyesztette. Tovább a' 453-dik lapon a' Crimeai, vagy Tauricai szigetről ezt mondja: *Salinae ibi maximae reperiuntur, quae exhauriuntur, ubi quis ad insulam illam pervenit, prima ad mare Caspium a Cumanis dicta Cumania est gens celebratissima. Inde est Caput insulae, ubi est Capha, ibi erat Gazaria, et usque in hunc diem Picus, quo mensura sumitur, id est Cubitus in Tanæ Regione, et vicinis ubique appellatur.* A' Chabarokról pedig, a' kik nem mások, hanem a' Chazarok mellett a' Pontus körül lakott Kúnok voltak. Cedrenus T. II. pag. 501. Tamásról, a' ki II. Mihály Görög Tsászár ellen pártot ütött, írván, így emlekezik: *Thomas manum militum validam coegit, tum ipse, tum ab Agarenis (Ungaris) accipit, non ex notis modo vicinis collectam, sed etiam ex remotioribus Iberis, Zichis, Caberis.*

Elszakadtak pedig a' Chabarok a' Chazarok-tól 884-dik esztendő táján, melynek azt az okát adja Constantin, hogy köztök felháborodás történt, de hozzá járult az is, hogy akkor időben a' Turka, vagy Magyar nemzetek egy más ellen törekedtek, és végre a' Magyarok a' Patzinatziták földét elfoglalták.

Neveknek eredetéről különböző véleményeket olvasunk. Pray Úr Dissert. V. pag. 96. Corei

Scytháknak nevezi, a' kik Cabar venus hamis Istent tiszteltek. Cabarica Religiójok a' Chazarokhoz is be vétetett, és onnan azoknak egy részére ragadott volna a' Cabar név. Mások azon Persiai szótúl Gheber, mely annyit téssen, mint hamis Istent imádó, huzzák le, a' Törökök azon szót Cafer szóra fordították, és valakik nem Mahomet Religioját tartják, Caferoknak hívják. A' mint ezt Herbeloth Biblioth. Orient. p 385 ezen szónál Gheber, és pag. 231 ezen szónál Cafer írja. Azomban nagyobb hitelt érdemel az, hogy a' Chabarok valamint eredeteket, úgy neveket Chabátúl, a' kit Kéza Cap. IV. és Thurutz Kronikájának 1. Részében a' 23 és 24. Szakaszában Atila fiának mondanak, vettek légyen Kéza az említett helyen azt írja: *Iste igitur Chaba filius Ethelae est legitimus ex filia Honorii Imperatoris Graecorum genitus, cui Edemen, et Ed filii sui sunt vocati. Edemen autem cum Hungari in Pannoniam secundo sunt reversi, cum maxima familia Patris sui, et matris introivit. Nam mater ejus de Coros minis orta erat. Ed vero in Scitia remansit apud patrem. Ex isto enim Chaba generatio Abae est egressa. Cum igitur Chaba adiens in Scitiam, nobilitate genitricis in comuni se jactaret, Hunnorum nobilitas ipsum contemnebat, asserentes eum non verum esse alumnum Regni Scithiae, sed quasi missitalium exterarum nationis. Propter quod e Scitia uxorem, non accepit, sed traduxit de gente Corosmina.* E' szerént tehát Chaba fia lévén Atillának, és az atya halála után a' Hunnusoknak egy részével a' Pontus mellé huzódván, ott uralkodott, es a' népe Chabaroknak hivattatott. Hogy pedig ő tsak ugyan Atillának fia volt légyen. Hazánk Írója Katona Úr is ezen véleményhez ragaszkodik, a' ki Histor.

prag. pagina 7-ma így szól: *Non video cur in diversitate nominis adhaerendum quibusdam videatur, postquam ut Irnachum exteri, ita Chabam domestici Scriptoros Attilae filium faciant, eumque Ducem reliquis Attilanis isthinc versus orientem in Scythiam profectis tribuant.* De ha mingyárt kételkedik is valaki, hogy Csaba Atillának fia volt légyen, sőt azt se fogadná el, hogy a' mint fellyebb a' IV. Szakaszban érdekleltük Irnákra ragasztatott volna a' Csaba név; mindazáltal mivel a' Budai Kronika szerint az ide be költözött Kúnok és Magyarok közt Csaba nevű jeles férfiú emlitetik, ennek eleiről a' Chabarok neve eredetnek lenni bátran mondathatik. —

§. VI.

Atelkusu tartomány honnan neveztetett, abban meddig laktak a' Kúnok a' Magyarokkal, mikor foglalták el a' Patzinatziták?

Az Atelkusu névről legelsőben Constantin Porph. téssen említést, t. i. könyvének 27-dik Szakaszában, de mi értetődjön rajta, azt meg nem határozza. Gebhárdi a' Magyar Ország Historiájában a' 374-dik lapon oda tzelez, hogy Atelkusu annyit téssen, mint Cusus folyó vize melyéke a' Bugh, és Donau vagy Tanais vizei közt. A' 384-dik lapon pedig, hogy ezen két szóból Atel és Cusu eredett légyen. Az első a' Patzinatziták nyelvén folyó vizet, a' másik pedig Orosz nyelven Duna vagy Tanais vizét jelenti; de inkább azt lehet mondani, hogy az Atel szó alatt a' Volga vize értetődik, mert azt a' Görög Irók ugy hívják; a' Cusu szó alatt pedig azon Magyar

szó köz (intervallum) melyre több példa vagyon Magyar Hazánkban, mint Dunaköz, Rábaköz, Hegyköz, Sárköz etc. így Ateicusu annyit téssen, mint Atelköze, vagy Gebhardi Úr véleménye szerint: Vízköze, annál inkább, hogy Constantin szavaiból az tétzik ki, hogy Atelkusu, mely annak utánna 894-ben a' Patzinatziták által el foglaltatván, Patzinatziának hivattatott, a' Sereth, Pruth, Trullus vagy Turlus, Dnister v. Tyras, Huvu (talán Lima) és Varuch nagyobb folyók vizek környékén öt tartományokra volt felosztva, következőzenden a' Kioviai Palatinátust, Ukrainát, Moldvát, és Bessarabiát is az Oizakovi vidékkel együtt ben foglalta. Constantin szavai ezek: *Pacinacia universa in octo themata dividitur, quae magnos quoque Principes totidem habet, et quatuor quidem nationes sive themata ultra Danaprim fluvium sita sunt, orientem, septemtrionemque spectantes versus Uziam, Chazariam, Alaniam, Chersonesum, et caeteras nationes, reliquae vero nationes positae sunt cis Danaprim ad partes occidentis, septemtrionisque, unum Bulgariæ finitimum, alterum Gilae Turcicae (Transilvaniae) proximum, tertium Russiae adjacet, puta Uhlanis, Derbelinis, Leutzeninis, reliquisque Slavis.*

A' Patzinatzitáknak azon 8. ágazatit Constantin így nevezi. Talmat, Tzopon, Kulpee, vagy Kalpee, Ertem, Gila, Charaboe, Chopon, és e képen a' vezérjeikről, a' kik a' birodalmokot magok közt felosztották, birtokaik is neveztettek. A' négy első ágazatok le telepedtek Ertemben az Ultinusok, Derblinusok, és Lenzeninusok szomszédságában. Gallicantúl, tovább Gilában vagy is Erdélyben a' Turkák, vagy Magyarok szomszédságában, úgy Charabokban a' Russusok mellett, végre Choponban, vagy Moldvában, és

Valachiában, a' többiek pedig a' Dneper vize környékén. Azon ágazatok, melyek Ertem, Tzur, és Gila tartományokban laktak, Kankar, és Kanglei nevet kaptak, legnemesebb, és legvitézebb nemzetségeknak tartattak. Tovább a' tartományoknak neveihez az uralkodó vezérjeiknek neveik is ragasztattak, azért Constantinnál Cap. 37 ezen öt nevezetek fordulnak elő: Kostantalmat, és Borotalmat, Batantzopon, és Bulattzopon, Ipaon, Kulpee és Syrukalpee, Kueltzur, és Kuartzitur, Maitzanirim, és Jabdiertim, a' többi három tartomány tudniillik Karkutangyla, Kaidam, Charaboi, és Giazichopon csak egy név alatt említettnek, hihetőképén azért, hogy a' Magyaroknak első, és utolsó megtámadásokkor csak egy uralkodójok volt.

A' le írt Atelkusu tartományban a' Kúnok a' Magyarokkal, és Chabarokkal együtt 884 esztendő-től fogva 894-ik esztendeig tartózkodtak, mind addig t. i. még a' Patzinatziták által onnan ki nem szorítottak. 895-ben a' Magyarokkal be költözvén Pannoniába, itt a' vezérjeik, és érdemesebb vitézeik Arpád fejedelemtől birtokokat nyertek, melyeket Bela Király Jegyzőjének könyvéből Comentionationknak III. Szakaszában az 50. és következő lapokon elő számláltuk. A' Chabaroknak vezérjeiket is kétségkívül szép birtokokkal ajándékozta meg Arpád; ugyan is Chabának birtokaira mutatnak a' sok Chaba nevű Helységek, hasonlóan Megere birtokait is sok Megyer nevű, ugy Tarjaniét is sok Tarján nevű Helységek, és Puszták bizonyítják, leginkább a' Mátra mellyékén fekvő Gyöngyös Tarján, és Salgó Tarján Helységek. Neke nevét Necső a' Jász Berényi határban mutatja. Hare nevét Kara, Kase nevét pedig Kotsér másképp Rosér Kun, mostan Jász puszták, Genach nevét Genecs nevű faluk Gömör

Vármegyében, úgy Szathmár és Vas Vármegyékben is viselik. Cuturgemati birtokainak nyomára nem akadunk, azonban e' mellett úgy vélekedünk, hogy a' Cuturgurok, vagy is azon Hunnosok, a' kik Attila halála után Pannoniából a' Pontus mellé húzódtak, a' Chabarokkal egyesülve voltak, úgy szinte az Uturgurok is, kik feljebb a' Tanaison túl laktak.

§. VII.

A' Chazarok hatalma elenyészik, a' Patzinatzitáké pedig Atelkusuban nevedik, ennek is elmulásával a' Kúnok ugyan Atelkusuban Cumania országát fundálják.

A' Magyarokkal Pannoniába beköltözött Kúnoknak maradéki azon környéken, mely később, t. i. 14. Században a' Seret vizébe be folyó Moldva vizérül Moldaviának neveztetett, meg vonták magokat az Uzoknak, és Palótzoknak, a' kik a' Tanais, és Volga közt lévő térséget bírták, szomszédságában; ugyan azért a' Russus Iróktól Palótzoknak is hivattattak.

A' Chazarok birodalmát ujjabb veszedelmek fenyegették. Még 884. esztendőben Olegus Russus fejedelem által a' Kuoviáig birtokokban volt részről ki forgattattván, csak hamar, a' mint feljebb érdekeltük, a' Chabarok, és Patzinatziták tőlök elpártoltak, és ezzel a' Tanais, és Dneper közt lévő részt elvesztették. A' Russusok őket háborgatni meg nem szüntek, és azok által 965. esztendőben Sventoslaus vezérlése alatt igen megverettek, a' midőn is sokan közülök a' Jászoknak nagy részével Russiába mint foglyok elvezet-

tettek, végre a' Tatárok által minden hatalmok a' nevekkal együtt eltörültezt. Ellenben

A' Patzinatziták hatalma Atelkusbán naponként emelkedett; mert a' Magyarok által elhagyott Tartományokat a' Sarcel várossátúl a' Boristhenes mentében egészen az Ister vizéig elfoglalván, az Uzok is, és Palótzok, úgy a' Kúnok maradéki magokat vélek egyesítvén egész Atelcusbán ők voltak a' parantsolók, és a' birodalmok Pacinaciának hivattatott, a' hozzájuk állott társaikkal együtt ellenségeik ellen hartzoltak, mellyet bizonyítanak Albertus Aquensis L. 7. pag. 253. és Anna Comnaena Alexiades Lib. 1. pag. 159. Albertusnak szavai ezek: *Is (Alexius) Turcopolos, Picenarios, et Comanitas arcu doctos, et sagitta contraxit*, ahol az elsők alatt az Uzok, a' következők alatt pedig a' Patzinatziták, és Kúnok értetődnek. Anna Comnaena pedig azt erősíti, hogy a' Cumanusok neve alatt az Uzok laktak ottan. Tovább Lib. 8. pag. 185. 186. írja, hogy a' Kúnok a' 9-dik Századtúl fogva Moldvát, és Valachiát egészen a' Duna torkáig birták. Ugyan ezt bizonyítják Nicephorus Gregoras Lib. II. C. V. pag. 17. Nicetas Choniates in Isacio Angelo Lib. III. C. III. pag. 274. et in Alexio Comneno Lib. III. Cap. V. pag. 337. tovább Anna Comnaena Lib. X. pag. 221. mondja: hogy az Attya által meggyőzött Kúnok az Oláh országi Csillag, vagy Vas kapunál is találtattak. Albertus pedig L. I. pag. 188. ezt írja: *Ad hoc denique Ducis (Bulgariae Nichitae) imperium Bulgari, Cumanitae, Ungari plurimi cum Picenariis, qui conventionem solidorum ad urbis (Male Ville) defensionem convenerant, arcus corneos, et osseos arripiunt, loricas induunt, et vexillis hastae innixis Petrum cum suo exercitu secure gradientem insequuntur etc.* A'

Russusok ellen több ízben hadakoztak, 945-ban Kioviat is, a' hová Olga özvegy fejedelemné Sventoslausnak Anyja magát az Onokáival be vonta, ostrommal körül vették, de azon hírre, hogy Sventoslaus oda segítségével sietne, megbékélvén, hazájokba vissza tértek. 972ben pedig a' midőn Zemisce János által meggyőzött Russusok haza felé sietnének, azokat Sventoslaussal együtt kardra hányták. 1010-ben Bulgariába, Tratziába be ütöttek, de nagy veszedelmekkel. 1021 esztendőben Szent István első Magyar Király által is Erdélyben meggyőzöttettek, és a' fejedelmek Gila Magyar országba hozattván, Erdély ország a' Magyar Koronához foglaltatott. — Az Erdélyi Patzinatziták 1091-ben azért, hogy a' Moldvai Kúnokkal egyet értettek, és Magyar országba be tsaptak, Geisa, és László Magyar Királyi Hercegek által megverettettvén, igen meggyengültek; mind az által Erdélynek egy részét megtartották, de a' Magyar Királynak hatalma alatt. II. dik Geisa Király őket a' mostani Székelyek földére szorította, a' Tartománynak másik részét a' Magyar Vármegyékre felosztotta, a' 3-ba pedig, vagy is a' mostani Szászok földére Német, vagy Szász nemzetet szállított, 's eképen eltűnt Erdélyben a' Patzinatziták neve, utoljára II. András Királynak 1124 dik esztendei Diplomájában van rólok emlékezet, kiknek maradéki a' mostani Székelyek. *) A' Moldvai Patzinatziták is 1096.

*) A' Székél nevek onnan eredett, hogy Szék helyekre voltak felosztva, minden Szék helyen lévén különös Birájok rendelve. Innen a' többes számban előbb Szék helyieknek, azután Székelyeknek hivattattak. Szent László Király uralkodása alatt a' mint Pray Annal. Parté III. pag. 588 említi, nyoma találtatik, hogy az Ország némely határjainak Groffjaik voltak (Comites Confiniorum) és azoknak igazgatása alatt

a' Görögöktől nagy tsapást szenvedtek, a' megmaradottak az erdőkbe huzták magokat, és az Oláhokkal osztozkodtak, de onnan is a' Németektől, kiket Geisa Erdélybe szállított, ki szorítottván, a' szomszéd vidékekre elszéledtek, lassauként a' Patzinatzita nevet le tették, és magokat a' szomszédoknak, főképen a' megszaporo-
dott Kúnoknak szokásaihoz alkalmaztatták.

Ezen időkben tehát a' megszaporo-
dott Kúnok egyesülve az Uzokkal, és Palótzokkal mintegy eredetű ágazatjaikkal Moldvában az elsőseget magoknak tulajdonították, és a' Patzinatziták tartományaiban, vagy is Atekusuban hatalmokat ki terjesztvén, Birodalmokat Cumanianak nevezték. Rubrugviz a' Frantziák Királyjátúl Szent Lajostúl a' Tatároknak Chámjához Batóhoz küldetett követ P. IX. C. 1. pag. 50. Cap. 14. pag. 51. Cap. 15. pag. 59. ezeket írja, hogy a' Kúnok a' Tatároknak eljövele előtt Crimeának Sik mezejét birták, Crimean kivül is napkelet felé a' fekete tenger mellett 20 napi járó meszeségre laktak; és a' pusztákon barmaikat legeltették, és Kapsakiaknak neveztettek. Sőt a' Dunától a' Tanais vizéig, innen a' Volgáig, és Russiáig való tartomá-

határ őrzők (Ewri) a' kik azután Székelyeknek neveztettek. Illyenek voltak a' 13-dik Századtúl kezdve a' Vágh vize mellett Morva ország szélén állított határ őrzők, a' kik hasonlóan Székelyeknek (Siculi) neveztettek, és a' Gróffjaik vezérlése alatt eleinte száz fegyveres Katonát kötelesek voltak a' Királynak, és Országának szolgálatjára tartani, az után pedig személyesen mint a' Nemesek, a' Király mellett hadakozni tartoztak, mely ki tétzik IV. Béla Királynak Pray Dissertatiojában a' 123-dik lapon előadott Diplomájából. Szinte illyen Királyi intézet vala az Erdély országi Székelyeknél is, és azért különös szabadságokkal voltak a' Magyar Királyok által megkülömböztetve.

nyokat birták. A' Meotis körül a' Kúnoknak nyomai sok helyeken lázattak. Tanaison túl Moxel nevű vad nemzetek erdőkben, és kunyhókban laktak. Északfelé Morduinusok, délfelé Circasiusok, és Alanusok, vagy Araniusok, és tovább Lesgiusok környékeztek. Carpinus, a' kit 4-dik Innocentius Pápa az említett Chámhoz küldött, ugyan Rubrugvisnél Cap. 3. p. 329. Cap. 5. p. 345. 347. et 360. Cap. 7. p. 377. Cap. 8. p. 399. Cap. 12. p. 405 et 406. ezeket írja, hogy a' Cumanian négy nagy vizek folytak, Danapris, Tanais, Volga, és Jaik, és határi előbb voltak: Russia, a' Morduinusok földé, nagy Bulgaria, Baskiria, vagy Nagy Magyar Ország, a' Párositák, és Samogeták, délről az Alanusok, Circasiusok, Görögök, és Constantinopol, Iberiusok, Cattusok, és Brutagnok, napnyugott felé Magyarok vagy Hungarok és Russusok. Hajto Armenus, a' ki 1307 irt, Cap. 4 p. 4. Cap. 5. p. 5. Cap. 21. p. 36. Cumaniat eképen határozza. — Észak felé a' Cerasminusok földét is érdeklí, igen nagy volt, de sok helyeken a' levegőnek változása miatt pusztá sik földű, fák nélkül, a' lakosai kunyhókban laktak, környékezte napkelet felé Corassia, és a' pusztaságok, napnyugot felé a' Pontus tenger, Tanais, és Meotis, észak felé Cossia, vagy Casán, délfelé Volga vize. Ezen víznek mind a' két partját nemzetek lakták, melyek a' Kúnokhoz nem tartoztak, mind az által Királjaik voltak, némeljek a' Caucasus mellet is laktak, a' kiket Batho a' Tatárok Chánja meggyőzött, és Magyar országba szalasztott.

§. VIII.

A' Kúnoknak Cumániában történt dolgaik: onnan mikor költöztek által Magyar országba, és miképen lett vége birodalmoknak.

Ily nagyra, a' mint leiratott, kiterjedvén a' Kúnok birodalma, a' vélek egyesült Nemzetekkel, mint az Uzoknak, Palótzoknak, Chazaroknak, és Magyaroknak maradékival a' szomszéd nemzeteket, leginkább Magyar országot háborgatták.

Első be tsapások Magyar országba történt 1070 esztendőben Gila fejedelmek alatt, a' ki a' Patzinatzták törökéből való volt. Ennek Osul nevű Vezérje be rohanván Erdélybe a' Patzinatzták földére, onnan pedig meszes hegyeken keresztül által jöven, a' mint Thurótzi Kronikájának II. Részében, 49 Szakaszában leírja, a' Nyir körül fekvő részen egészen Bihar várossáig kegyetlen prédálást vitt végbe, sok számú Férfiakat, Asszonyokat, és Marhákat elhúzott magával, a' zomban a' midőn a' Láp, és Szamos vizein keresztül vissza tért Erdélybe, és Doboka várossához érkezett, a' Magyarok Királja Salamon két Hertzegekkel Gejzával, és Lászlóval a' Tserhalom nevű hegynél vele megütközött; melly ütközetben maga Osul vezér is megölettetvén, a' Kúnok megverettettek, és elkergettettek. Ugyan László Hertzeg egy szüzet is, a' kit egy Kún a' maga lován elragadni iparkodott, és László a' Nagyvárad Püspök Leányának lenni vélt, megszabadított.

2-szor Kutesk nevű vezérjek, a' kit előbb emltett Salamon Király azon boszujából, hogy a' Koronát a' testvér öttének Gejza Hertzegnek által adni kéntelenítetett 1080-ik esztendőben oly

igérettek mellett, hogy Erdély országot nékie által engedni, és Leányát feleségül által adni fogja, ki hivott, azon részen, mellyen a' Prutus vize Podoliát keresztül folyja, a' Maramarusi vidéket megtámadta, Kronikájának ugyan II. részében 56. szakaszában említi, egészen Ung, és Borsua vízéig pusztította: azonban ezt is Salamonnal együtt elűzte Szent László Király. Innen következett, hogy Salamon ujjolag ösze szedvén a' Kún sereget Tzelgu vezérlése alatt Bulgariába, és a' Görög Birodalom széleire be nyomúlt, és Magyar országnak elfoglalását onnan próbálni törekedett, de itt is Salamon Tzelgu vezérnek megölettetése után a' Kúnok oltalmátul meg fosztattván, az Adriai tenger mellé vonta magát, ahol a' mint Katona Hist. Crit. Tom. II. pag. 205 et sequentibus bizonyítja, Póla várossában életét elvégezte.

3-szor Azon kétszeri megveretetések nem szívélhetvén a' Kúnok, 1089. esztendőben Krul fijának Kopolchnak, a' ki Bulgariának szomszéd-ságában Dorosztól által ellenében le telepedett Patzinatzitáknak Chopon, vagy Giasi nevű 7-dik ágazatjokból származott, vezérlése alatt nagy erővel be robantak Magyar országba, és a' mint Thurótzsi 60-dik Szakaszában írja, az Erdélyi határt, és Bihar vidékjét ki pusztítván, nagy zsákmánnyal, és foglyoknak sokaságával Temes vize felé fordultak, de a' midőn Kopolch itten vadászattal mulatná magát, az alatt Szent László Slavoniából, a' hol Croatia dolgában munkálódott, hamarábban, mint vélték, ide érkezvén, őket megtámadta, és Kopolchnak elesése után úgy elnyomta, hogy egy Esemhu nevezetűn kívül senki sem szabadúlhatott ki. Az elfogottaknak oly feltétel alatt, hogy Keresztényekké lesznek a' Tisza és Zagyva vize közt a' mostani Jászok földét mutatta ki számokra lakhelyül.

4-szer Boszújokban ismét Akus vezérjekkel megjelentek, de most is Szent László, minekutána Akust levágta, rajtok győzedelmeskedett. A' foglyoknak, a' kik a' keresztény hitre leendő meg téréseket ígérték, megengedte, hogy itt az Országban maradhassanak, és az előbbi hartzban elfogattak közé elosztotta; a' hová azután feleségeik, és gyermekeik is által jöttek, következően a' Jászoknak egy részben ezen Kúnok voltak az Eleik.

5-ször Kálmán Király idejében 1099 esztendő táján, a' miut Thurótz a' 60-dik Szakaszában, úgy Bonfinius Dec. II. L. V. előadják a' Kúnok a' Russusoknak engedelmevel, vagy egyesített erejekkel Magyar országot rablották, melyért Kálmán a' Russusok ellen indult, és a' midőn már Russiának határjait pusztitaná, a' megholt Russus Fejedelemnek özvegye Lanka eleibe ment, és mint könyörgő lábaihoz borult, azomban Kálmán méltatlanul bánt véle, és sarkával illetvén, elhajtotta. Hasonló megvetéssel fogadta a' Kúnoknak botsánatott kérő követeiket is. Ezzel megkeserítettvén a' Kúnok, seregeiket a' Russusokéval öszvekaptsolták, és Mirkod vezérlése alatt a' sűrű bokros erdőkön keresztül ösze futottak, északának idején Kálmán seregét megtámadták, az álomba merült Magyarokat vágták, a' felébretteket széjjel szalasztották, úgy annyira, hogy Kálmán az őrző seregének segítsége által szabadíthatta ki magát a' veszedelemből. A' tábort a' Kúnok szét ragadták, a' katonáknak felvigyázójokat Eursemet többekkel együtt, úgy Kupa, és Lörintz Püspököket megölték. Jula a' Királyi Palotának Grófja megsebesítettvén, Magyar országba lett vissza térése után nem sokára elholt; mely veszedelemről azt mondják a' Hazai Irók, hogy a' Magyarok annál nagyobbat nem szenvedtek. A' Kúnok

közül egy Monok nevű erős férfiat fogtak el a Magyarok, a ki nem más volt, hanem a Palótzoknak vezérek Bonák, következően a Palótzok a Kúnoktól nem különböztettek.

6-szor II. István Király 1124-dik esztendő táján Caló János, vagy Comnenus Görög Tsászárral ellen, a mint Nicetas Choniates, és Ciunamus írják, Almus Hertzeg miatt fegyvert fogván, a Kúnokat 's Patzinatzitákat segítségül hívta, a kik Tatár nevű Vezérjek alatt ki is állottak a Görögök ellen, de szerentsétlenül, mert Bulgáriában keményen megverettek. Mire nézve félvén a Görögöknek további bosszújoktól említett vezérjekkel együtt Magyar országba által költöztek, ahol nékiek a Király a Duna, és Tisza közt azt a részt adta, mely mostan Kiss Kunságnak nevezetik.

7-szer II. Geisa Király a Russusok fejedelmének Minoslausnak a fellázadt alatta valóinak megzabolázására segítő seregeket küldött. Azonban az Oroszok magok mellé huzván a Kúnokat, megverték a Magyarokat 1148-dik eszt. de két esztendő múlva Geisa őket megbosszulta.

8-szor 1166. eszt. a Kúnok Emanuel Görög Tsászárnak III dik Istvány Király ellen indított háborúban Moldván keresztül utat engedtek, a további időkben is a Magyar Királyok őket nem gátolhatták Lengyel, és Bulgaria országokba való be tsapásoktól.

9-szer Midőn III. Béla Király Andronikus Görög Tsászárral ellen 1181-ben hadat indított az özvegy Tsászárnénak Mariának megölettetéséért, a Kúnok ezen Tsászárnak segítségére mentek, és vele frigyet kötöttek a Magyaroknak régi szokások szerint, t. i. valamint a Kúnoknak Naggyai, úgy Andronikus is, és udvari emberei a testekből eresztett, és a borral egyelített vért megkóstolván, és egy előhozatott ebet felkontzolván

átok mellett, hogy a' ki a' frigyét előbb felbontja, úgy vesszen el, mint azon eb.

10-szer 1238. esztendőben a' Mongol Tatárok, kik Georgiát, és a' mi a' Tanais vizén túl van, elpusztítván, a' Boristhenes körül rettegést indítottak. Batho, v. Vatus vezérlése alatt nagy erővel nyomták a' Kúnokat, sőt a' Russusokat is, és Lengyeleket fenyegették. Ugyan azért a' Kúnok 1239-ben Kuthen Királjokkal, és 50 ezer familiájokkal IV. Béla Királytól menedék helyet kértek, kiknek is Bela a' Temes, Marus, és Kőrös vizek közt, tovább ismég Szegeden felül a' Tiszától a' mostani Kiss-Kunság mentében egészen a' Dunáig fekvő részt lakhelyül adta, és az Országokat Cumániát Valachiával együtt Birtoka alá vette. Akkoron Cumania neve alá jött, a' mi az Aluta vizétől, és Pontus tengertől a' Danastrus vizéig ki terjed. A' mi pedig bellyebb a' Temesi Banátnak, és Erdély Országának havassainál fekszik, Ultrasylvaniának, azután Valachiának neveztetett. De az új vendégek itt Magyar Hazánkban mingyárt a' következett esztendőben a' jó téteményért rosszal fizetni kezdetek; mert a' Husvéti Innepekben Rodna Várossába be rohanván, a' Templomban ájtatoskodó népet öldöklötték, a' Szerzetesekből tsúfot úztek, és megölték; mely tselekedetekért a' Király őket szoros kérdőre vonta: de Rogerius akkori Iró ezen gonoszságot a' Tatároknak tulajdonítja.

11-szer A' Kúnoknak ide Magyar Országba lett által költözések után Cumania Országának népe nagyon megfogyott: mind az által még is ott sokan vesztég megmaradtak, melynek nyilván való jelei azon számos Magyar Helységek, mellyek ott találtattnak, ezek kétségen kívül a' Kún nemzetnek ágazatiból, t. i. Kúnok, Palótzok, Uzok, Patzinatziták maradékiból állottak össze; de nem

sokára új viszontagságok alá estek; mert 1241. IV. Béla Király idejében a' Tatároknak temérdek népe Batho vezérlése alatt feldulván Asiának a' Tanais mellett lévő részét Európába rohantak, Russiának fő várossát Kioviát földig le rontották, azután Sandomiriát elfoglalták, onnan Poloniát, Silesiát, és Bohemiát tűzzel, vassal emésztették, onnan Magyar Országot is elborították, és itt olly nagy öldökléseket, és pusztításokat követtek el, hogy Magyar Hazánk ennél siralmasabb veszedelemben soha sem forgott. Ezen veszedelem indító okainak a' Kúnokot gyanították a' Magyarok. Azért a' Kúnok Királját Kuthent Pesti Hajlékában noha ártatlan volt, a' Kúnok nagyaival együtt ugyan Pesten őrizet alá tették, és mivel Kuthen a' Királyhoz elmenni nem akart, ha tsak oltalmára az Ország Nagyai közül valaki hozzája nem küldetik, ezt a' Magyarok megvetésnek lenni kiáltván, a' házára rohantak, és feleségével, gyermekeivel együtt megöldösték, testeiket az ablakon kihányták. Mely tselekédetre a' Kúnok, a' kik különben a' Haza védelmévégett Pesthez sereglettek, annyira felindultak, hogy a' Tatárokhoz kaptsolván magokat, szinte úgy, mint ezek a' környéken égettek, vágtak, pusztítottak, és a' Dunán által evezvén, a' Száva, Dráva mellyékeit pusztították, onnan Bulgáriába mentek által. Miket követtek el a' Tatárok Magyar Hazánkban, Pray Kanonok Úr a' Magyar Királyok Kronikájában azon 1241 és 1242ik esztendőkről hoszasan leírja. Minekutánna a' Tatárok sem itt Magyar Hazánkban, sem Erdélybe prédára valót nem találtak, de egyszer'smind az is siettette őket, hogy a' Tsászárijokat Oktadajt méreg által megölettetettnek lenni hallofták, annak helyébe pedig mást választani a' hadi sereget illette, hogy valamely öszve szövötközés ne következzen, Ha-

zájokba vissza tértek. Bela Király is Dalmatziából vissza jött a Magyarokhoz, és az Országot rendbe szedni igyekezett; a Kúnokot mind itten Magyar Hazánkban, mind Cumániában ujjolag oltalma alá vette, és lakhelyeikre vissza helyezettte. Guido Bernárd a Sz. Domonkos szerzetes Rendének, vagy is Predikátoroknak Kronikájában a 6. Szakaszban az 50-dik lapon a Tatároknak IV. Bela Király idejében történt betsapásokról azt írja: hogy akkor a Kúnoknak oktatások megszűnt, még azok a Tatároknak eltávozások után Greciának, Bulgáriának, Serviának, és más tartományoknak részeiről, a mellyekbe elváltak oszolva, vissza nem tértek, és a szerzet a Királynak, és Királynénak, a kik a Hitnek előmozdításában buzgólkodtak, gondoskodására közéjek 10. Papokat nem rendelt. Ezen alkalmatossággal tehát Béla Király a Kúnokat, minthogy közte, és az ország Nagyai közt volt gyűlölségnek, és a Tatároktól szenvedett tsapásoknak okai voltak; lakóhelyeiket megkülömböztette, és így a Vármegyék közé szorította. Innen lett külömböző kerület a mostani Nagy Kúnság, úgy a Kis-Kúnság, és a Jászság. Tsalóköz Szigetébe is szállított közülök, mely megtetzik IV-dik László Királynak a Praemonstratensisek részére 1272-dik esztendőben kiadott Levelébül, melyben ezek vannak: *Monasterium praedictum — — de insula Chut — — volumus sicut antedictus Dominus Rex Pater noster voluerat — — subesse Ecclesiae Praemonstratensium, dotantes idem monasterium — — collatis eidem villis, in quibus Cumanii per praefatum Dominum Belam — — fuerant constituti etc.* Az előbb említett három kerületekben lakó Kúnoknak Birájává tette a Palatinust, vagy is Nádor Ispányt, a ki azoknak ügyeit a Nemzetségnek, a melyből a Perlekedők

voltak, Bírájával (cum Principe generationis) ösze ülven ítélje meg. Voltak pedig hét nemzet-ségre felosztva. Azomban a' főben járó, vagy halált érdemlő ügyeket maga a' Nemzetség Bírája, vagy is Princeps generationis ítélte meg, a' Királyhoz megengedtetvén az Appellata. Mi illeti a' Cumániában lakó Húnokat: azokat a' magok fejedelmektől igazgattatni engedte Béla Király, és tsak ezen időtől kezdett ottan Királyi hatalmával élni, t. i. 1243ik esztendőben.

12-er Jóllehet a' Tatároktól való félelem megszünt, mind az által Béla Király nem bízott ahoz, hogy Cumániát maga erejével oltalmazhassa. Az Alután innen való részt 1247-ben a' Johanniták Rendjének által adta, tovább ismég 1262-ben azon országot Erdéllyel együtt a' fiának Istvánnak által engedte, mely időtől fogva István magát Erdély ország fejedelmének, és a' Kúnok Urának nevezte. Ezek után említett Béla Király azon munkálódván, hogy a' Kúnokat Cumániában az igaz hitre téríthesse, hozzájok missionarius Papokat, és keresztes sereget küldött 1264-ben, de haszontalanul, mert ők a' Tatárok, és Oláhok közé vegyítették magokat, azoknak Religiójokat vették be, a' missionarius Papokat megölték. *)

*) Már II. András Király uralkodása alatt a' Kúnoknál Cumániába nagy előmenetellel hirdettetett a' Keresztény Hit, a' Praedikátorok, vagy Dominicanusok Rendjéből oda Missionariusok küldettettvén. Azok közt nevezetes vala Hyacinthus Odrovanszi, és Pál magyar születésű, és a' Magyar országban lévő Dominicanusoknak első Igazgatójok (Provincialis) mind ketten az igaz hitnek hirdetése mellett, életeket, és véreket feláldozták. Az Oláh keresztények a' Görög Religiót követték, és a' Római Religióon lévő Kúnok ellen törekedtek, ezeknek Püspököktől, a' kit a' Római Pápa Bachovába rendelt, függeni nem akartak. Mellyekre nézve IX.

13szor 1282ben ismét új zendülést indítottak köztök a' Magyar országi Rokonjaik, ugyan is IV. dik László Királynak, és az Annjának özvegy Ersébet Királynénak, a' ki Kún nemzetségből való volt, t. i. Kutén Királynak leánya. Külömbféle kedvezései által felháborítván, a' keresztén hitet elhagyták, Papjaikat elűzték, Szentegyházaknak, Püspököknek, és Nemeseknek jószágait' elragadozták, mellyeket a' Király büntetés nélkül elnézett. Ezeknek megorvosoltatása végett X. ik Miklós Pápa Firman Püspököt, mint Apostoli követjét elküldé ide Magyar országba, kinek munkálódására László Király ösze híván a' Kúnoknak fő embereit Uzákot, és Tolont, kiknek eleikbe bizonyos tikkelyeket tett, mellyeknek megtartását az egész nemzetnek nevében igérnék, és mivel ezek arra magokat ajánlották, 1279. ben Julius 9. kén költ Levél által mind László Király, mind a' Kúnoknak említett Nagyjai fogadásoknak tellyesítésére magokat lekötelezték, mely levelet az érdemes olvasó Comentionknak 66. dik, és következő lapjain megláthatja. Tovább hogy azon kötelezés az ország Rendei által is megerősítettne, ugyan azon esztendőben 4. to Idus Augusti tartatott ország gyűlésében a' Kúnok két fő embereinek Alpárnak, és Uzurnak jelenlétekben kiadott Diplomája által, mellyet hasonlóan Com-

Gergely Pápa, a' mint Bzovius írja, IV. Bela Királyt, a' kit az Attya II. András Hirály még életében megkoronáztatott, és a' kormányozásba beeresztett, Levele által 1254. ben arra ösztönözte, hogy össeinek példájok szerint a' Kúnok Püspökjének templomot építene, és jövedelemmel felségítené, e' mellett meg ne engedné, hogy a' Kúnkeresztények a' Görög Papoktól vennék a' szentségeket, méglen ő az Oláhoknak is Püspököt nevezne, a' ki a' Kúnok Püspökjének engedelmes lenne.

mentációknak 12-ik és következő lapjain láthatni, László Király Törvényeket szabott, mellyek szerint a' Kúnok mind az egyházi, mind a' világi dolgaikat az után intézzék. A' Budai Synodusban is, mellyet ugyan azon esztendőben az említett Apostoli követ tartott, a' 48 Canon tzikkelyben az sürgettetett, hogy mind a' Magyarokat, mind a' Kúnokat, a' kik keresztén hiten vannak, a' Királyközönséges Törvénnyel kötelezze a' szakalloknak leberetváltására, hajoknak eltsonkítására, a' Kún süvegeknek, mellyek már igen szokásba jöttek, elhagyására. Ezen Törvényekkel a' Kúnok dolgai letsendesedve lenni lázottak, mind az által a' Királynak és Kúnoknak ígéretei ohajtott tsendesedést nem nyertek. Mely kitezik Miklós Pápnak ugyan azon esztendőben küldött, és Kato-
na Úr által Hist. Criti. T. VI. pag. 818. foglalt Levelébül, melyben a' Király dorgáltatik, hogy a' Kúnoknak kényes szabadságát ígérete szerint nem zabolázza. — Valóban a' Kúnok, kik még a' keresztiséget fel nem vették, azt fel venni, a' fonyott Gunnyhókat elhagyni, falukban, és rendes házakban lakni, a' nálók lévő szökevényeket kiadni nem akarták. Maga László Király is vissza tért az előbbi rosz utra, a' barbarus erköltsöt vissza szivta, megvetvén a' maga feleségét Isabellát, a' Kúnoknak Leányaikkal feslett módon társalkodott; mellyért is őrizet alá tétetett. Ezeket látván a' Kúnok, és tartván az el nyomattatásoktól, a' Moldvában, vagy Cumániában lakó nemzetségeiknek vezérével Oldamurral érkeztek, és ide meghívták oly indító okokkal, hogy ha Magyar országot elfoglalná, az ő életek nem lészen oly kegyelem-bül való, mint eddig, és dolgaikat a' Magyarok tetezése szerint nem kellene nékiek intézni: Ezekkel tehát arra bírták Oldamur vezért, hogy nagy sereget

sereget össze gyűjtván, Magyar ország felé indulna. Mingyárt a' határ széleken elkezdé a' pusztításokat, Erdély országot rettegésbe hozta, a' Magyarok is a' belső zavarodástúl rettegtek. Mire nézve hogy a' veszedelmet elháríthassák, László Királyt, a' ki a' végett készségét mutatta, az őrizet alól kieresztvén, ez azonnal seregeit Oldamur ellen kivezette Erdélybe, és azt, a' mint Thurrotzi Kronikájának II. Részében a' 78-dik szakaszban, úgy Réza Irásának Horányi által lett kiadásában a' 108-ik lapon olvashatni, az úgy nevezett Hódos Tó mellett megtámadta, rajta oly győzedelmet vett, hogy seregéből sokan elfogattatnának, sokan elhagyván feleségeiket, gyermekeiket, és vagyonjokat, Oldamurral együtt a' Tatárokhoz szaladnának, a' kik otthon maradtak, rettegve a' Királynak meghódolnának: László Király egészen a' Tatárok földének határáig ment seregével, és onnan hozta vissza a' szökevény Kúnokat, mely kitezik az említett Királynak Tamás Mester részére 1288-ik esztendőben költ, és Hazánk Irója Katona ur által Hist. Crit. T. 6. pag. 960. kinyomtatott Adományos Leveléből.

14-szer A' Kúnoknak azon része, mely Oldamurral a' Tatárokhoz szaladott, több indító okokkal a' Tatárokat arra birta, hogy Magyar ország ellen indulnának, a' minthogy 1285-ben a' Kúnokkal együtt be is rohantak oly nagy erővel, hogy a' seregek 11 mértföldnyi messzeséget foglalt légyen el fekvésében, és az országot egészen Pestig mindenigátolás nélkül össze kóborlották, égettek, rablottak, és pusztítottak. Innen a' Dunán által menvén a' Görög tartományokat hasonló szabadsággal, és kegyetlenséggel pusztították, méglen az Isten ostora, tudni illik az éhség, és ragadó nyavalya által megnem gyengítettek. Tovább a'

kik az Isteni tsapástúl megmenekedtek, az össze sereglett Magyaroktól részszerént megölettettek, részszerént elfogattattak, a' kik pedig hazájokba vissza tértek, többet ezer keresztény foglyoknál magokkal vezetvén, ezek az Erdély országi székelyek által megverettettek, és kezeik közül a' keresztények kiszabadítottak, a' mint ezt az Aranyosi székelyeknek ugyan IV-ik László Király által 1289. esztendőben adatott, és Katona Ur könyvében Hist. Crit. T. 6. pag. 997. Látható Privilegium bizonyítja. *) E'képpen tehát elvégezvén László Király a' Tatárokkal való háborút, a' Kúnokat megint az engedelmességre vissza hozta, a' közéjek vegyült, és itt Hazánkban elmaradott

*) A' Király a' Magyar seregeivel Cumániába vissza vevén a' Tatárokat, számtalan Neugarokat, Kúnokat és Schismatikusokat mint foglyokat, kik között f, embereknek fiai, és leányai is, jelessen Aydua v. Edua a' testvérével, a' ki az után Miklósnak kereszteltetett, és Kípczak a' Tanais mellett fekvő Hapczak tartománya fejedelmének Leánya, úgy szinte Mandula hasonlóan fejedelmi személy valának, kióvián, vagy is Lodomeriának fő várossán keresztül vezetettelt, ezek mellett nevezetes. Ruthenus v. Orosz Coloniákat főbb embereikkel együtt maga mellé vevén, Gallitziának ökor mezei kapuján, vagy is utján Magyarországba behozta, mely familiáknak egyik részét Maramarus, másikat a' Vezérével együtt Bereg, a' többit pedig Ungvár, Zemplén, Abauj, Sáros, és Szepes Vármegyékben a' Carpat hegyeinek oldalánál még üresen lévő helyekre beszállította, a' fogoly Kúnokat pedig, a' kiket mint magyar eredetűeket a' Németek Neugaroknak, vagy új Magyaroknak hívtak, az országnak több vidékjeire elosztotta. Ide tartozik a' munkátsi fejedelemségnek is (Ducatus Munkátsiensis) eredete, mely a' Ruthenusok vezéréül, kinek László Király Beregszáz várát ajánlódokozta, a' képen kezdett hivatlatni. Azon vezérnek onokáját Hiriálovits Thodort említi Katona Historiájának 275-dik lapján.

Tatárokat is általma alá vette, és Kún Szent-Miklós Várossa környékén, melly is rólok Tatár Szent Miklósnak neveztetett, úgy Pest vármegyében fekvő Tatár szent György Helységébe helyeztette, kikrűl, úgy a' Kún sz. miklóson talált Kún miatyánkrűl már fellyebb a' IV. §-ban szólottunk. Mind ezekkel jó reménységet nyujtott László Király a' Magyaroknak hogy ezentűl elhagyván az előbbi íeslettséget, a' Királynéhoz kaptsolja magát, jó példás életre tér; de tsak hamar eltűnt a' jó reménység: mert László megint a' Kún Asszonyokkal, leginkább Eduával kezdett társalkodni, mellyért magok is a' Kúnok boszontkodtak el annyira, hogy a' Nagyaik, nevezetessen Arbuz, Turtule, és Kemeinek ötet megölni magokban eltökéllették, mellyet végre is hajtottak 1290. esztendőben északának idején a' Királyt a' maga sátorában nem messze Kőrös szeg várátűl Bihar Vármegyében kegyetlenűl meggyilkolván. Ily zavarodásban a' gyilkosokon Mojzes Palatinus boszút állván, a' Királynak teste Chanádon eltemettetett, a' Kúnok pedig letsendesedtek, a' kik annak utánna mind a' Királynak, mind az országnak hasznos szolgálatokat tettek, mellyekért a' Királyok által oltalmaztattak. A' keresztény hitre való megtérítésekben a' Királyoknak igyekezetét elég sokáig sikeretlenné tették: végre Nagy Lajos Király idejében, a' ki Cumániába hadi erővel megjelent 1340-ben közűlök 200. ezeret megkereszteltetett, és így mind ott, mind itt Hazánkban az egész nemzet a' Kristus hitét be vette, és hogy állandó oktatások lenne a' szent Ferentz szerzetessei hozzájok Parochusoknak a' Pápának helyben hagyása mellett rendeltettek, mellyet Thurótz Kronikájának II. Részében a' 46. szakaszban bizonyít.

15-ször. Ezen időkbén Cumania Országa a' Tatárok, és Oláhok, vagy Valachok *) által ki pusztítottván, Bogdán a' Máramarusban lakó Oláhoknak Vajdája Lajos Király híre nélkül több familiákkal a' Havasokon keresztül oda költözött, és több Oláhokat össze gyűjtven, egész Cumániában uralkodni kezdett. Akkoron Cumániának neve is Moldáviára változván, tudniillik a' Moldva vizérül, azt Bogdán függetlenné tenni igyekezett. A' Görög Oláhok majd minden ott lévő Keresztényeket a' magok Religiójokra vezették. A' Vajda kényszerítette a' régi Lakosokat a' hadi szolgálatra, t. i. a' Rúnokot, Kodranusokot, úgy a' Patzinatziták maradékát, kik Erdélynek határain az erdőkbén laktak, úgy a' Lipkánusokat, vagy is az ott maradott Tatárokat, és mind ezen nemzetekhez hadi fő felvigyázókat rendelt.

*) Az Oláhok, vagy Valachok régi lakossai voltak Thraciának, melyet az Illiricumtól, és Bulgariától a' Haemus hegye, Asiától, és Natoliától a' fekete tenger, Graeciától, és Macedoniától a' Strimon vize, és Pangeus hegye választott el. Kr. szül. után a' 274-dik esztendőben Aurelianus Tsászár a' Római Coloniákat a' Trajánus Dáciájából, melyet az Ister Tisza vizei, Carpat hegyei, és Danastrus vize környékeztek, alsó Meziába által szállítván, a' negyedik Századnak elején pedig Nagy Constantín Tsászár a' maga székét Romából Constantinápolba által téven, a' Római, vagy latinus nyelv Thráziában közönséges lett, a' honnan következett, hogy a' tartományt a' Latinusok Romániának, az össze kevert Thrázok pedig Rumeliának, és Rumuniának hívták, azután a' napkeleti birodalomnak hanyatlásával a' Thrázoknak jó része a' Dunán által költözött a' Seret, Prustus, és Danastrus vizeihez a' vélek egy eredetű Slavus, vagy Tóth, vagy Geta nemzet közé, és ezen Thrázok, a' kik magokat mai napiglan Rumunioknak hívják, a' Tótoktól pedig Vlachoknak, v. Italooknak nevezettnek, Cumania országának elmúltával a' mai Moldva, és Valachia országait fundálták.

Ezokról tehát tudósítattván Lajos Király, hogy Cumania a' Magyar Koronától el ne szakasztasson, annak új Lakosit az engedelmességre fegyverrel kényszerítette, és adó fizetés alá vetette. — Ugyan azt tselekedte a' Havas Alföldi Oláhokkal, kiknek fejedelmek vagy Vajdájok Bazarád még Robert Károly Király uralkodása alatt a' Magyar Korona hatalma alól magát ki húzta. Az tehát sok fő embereivel Erdélyben Lajos Királynak, a' ki az ott lakott Szász nemzetnek megzabolázásán munkálódott, lábajhoz borúlva magát a' szokott adónak pontos megfizetésére le kötelezte, mely időtől fogva, a'mint Joannes Archidiaconus C.XLIX. írja, az Oláhoknak Vajdái mai gokat a' Magyar Király Jobbágyainak lenni valották, és a' hódolásnak megmutatására köteleztettek a' szokott adófizetéssel. Azon Iró-szavai: *Vajvodae Valachorum, qui per Olahos ipsius Regni eliguntur, se esse Vasallos Regis Ungariae profitentur cum censu persolvere consueto.* Mely valóban a' következő időben megtartatott. A' Vajdájok közül Péter nevű Ulászló Lengyel Királlyal Zigmund Király ellen frigyet kötött, de az is Zigmund által 1390. eszt. hadi erővel az engedelmességre szorítatott, a' ki egyszer'smind hitével megígérte a' szokott adófizetést.

16-szor. 1470 esztendőben Axiaces folyó vize mellett lakott Kúnok, Patzinatziták, Carpiánusok, és Basternák a' Tartományokból ki üzetettvén, Corvinus Mátyás Királyhoz folyamodtak, a' ki nékiek Bonfinius bizonyosága szerint Dec. 1. L. 1. p. 6. a' Duna mentében Csepel, vagy pedig Tsalóköz szigetét lakhelyül adta: Bonfinius ezt írja: *Ultra Axiacem fluvium Pencini, Carpiani Basternae sunt, et Chuni, qui natali solo, ejecti in Hungariam venerunt, et a Divo Ma-*

thia Danubii insulam impetrarunt, pauco post tempore sponte se orthodoxa fide initiarunt. Az utóbbi Királyok idejében valamint Moldvában, vagy Valachiában a' Kúnok maradékiról többé emlékezet nintsen, holott még mostan is némely Magyar Helységek találtatnak, de már a' lakosai a Törökökkel, és Oláhokkal össze keveredvén, nyelveket is azokéval össze keverték. Végre IV. Péter Vajda 1530 Moldvát Padischak Solimannak hatalma alá vetette oly kötéssel, hogy az Ország állapotja, törvénye, jövedelmei, és Religiója sértetlen maradjon, a' Hospodár a' Bojárok-tól választasson, és a' Nagy Úrtól megerősítsen. Valachia is, mellyet Sz. László Király 1086 esztendőben a' Kúnoknak megverettetése után a' Magyar Koronához foglalt, egészen Rudolf Király idejéig többszöri hódolások után a' Magyar Királyok hatalma alatt tartatott, sőt még 1598. és 1601 esztendőben Rudolf Királynak meghódolt, azon időkben pedig, mellyekben Erdély, és Magyar Ország a' Török haború alatt nyomorgott, már a' Törökökhöz, már az Erdélyi fejedelmekhez hajlott, végre 1669 esztendőben a' Karlovtzi békekesség szerént a' Török birtoka alá esett.

§. IX.

Magyar Országban miképen intéztetett mind Polgári, mind Törvényes állapotjok?

Magyar Hazánkban, a' mint elő adtuk, be költözött Kúnok több felé oszlottak, a' kik a' Vármegyékben fekvő helységekbe vették lakásokat, az Uraiknak jobbágysága alá jutottak. Így jártak a' Mátra mellyéki Kún Palótzok, így jártak azok, a' kiket IV. Béla Király, és Corvinus

Mátyás Királyok a' Duna szigetébe szállítottak, és tsak azok tartattak meg szabadságban, a' kik a' mostani Nagy-Kunsági, Kiss Kunsági, és Jász-sági földre helyeztettek, és a' Király mellett a' háborúban katonáskodni köteleztetvén. Az ország Nádor Ispányának fő Birósága alá rendeltettek, mellyek világosan ki tetzenek IV. László Királynak második Diplomájából, mely Commentationknak 72. lapján kezdődik: ebből ki tetzik az is, hogy a' szabad Kúnok hét nemzetségből állottak, és a' Duna, és Tisza közt, úgy a' Kőrös, Marus, és Temes vizei közt, és körülöttök még IV. Béla Király által le helyesztetvén, az a' rész nékiek ajándékozott a' Király által úgy, hogy azt, mint az Ország Nemessei bírassák, és lakhassák. Ezek a' Diploma szavai Commentationknak 75. lapján: *Et quia copiosa multitudo Cumanorum copiosum terrae spatium capiebat, statuimus, ut hi, qui cum generatione sua inter Danubium, aut Titiam, aut juxta flumina Kris (Crisium) vel inter flumina Moruz (Marusium) et Kris, aut ex utraque parte fluminis ejusdem, vel inter flumina Themus (Temesium) et Moruz, aut circa eadem descenderunt, et non alias, sed super eisdem fluminibus, seu locis, sive terris, quibus primitus quamlibet generationem cum suis tabernaculis Dominus Bela Rex Avus noster Illustrissimus Rex Hungariae inclytae Recordationis descendere fecerat, ibi et nunc descendant, et resideant modo praemisso tamquam Nobiles Regni Nostri, conferendo, et dando eis ibi terras castrorum Udvarnicorum reginalium, et alias terras conditionariorum, aut hominum nobilium sine haerede decedentium, quamlibet illarum cum pertinentiis, et utilitatibus suis, silvis videlicet, faenetis, piscaturis, quas eo-*

*rundem Descensus concluderit, quae nostrae collationi de jure dignoscuntur pertinere, remanentibus juribus, et possessionibus Monasteriorum, et Ecclesiarum omnium semper salvis. Dedimus insuper, et contulimus eisdem vacuas terras nobilium Jobbagionum . . quae a tempore Tartarorum vacuo perstiterunt, et fructuosis utilitatibus carent, videlicet piscaturis, et silvis lucrativis, ita tamen, quod iisdem Nobilibus, et Jobbagionibus Castrorum nos pro talibus vacuis terris ipsorum aut justum pretium persolvemus, aut concambium aequivalens conferemus, quas omnes iidem Domini, et Nobiles de Cumanis de qualibet generatione ipsimet inter se dividunt pro modo, et qualitate cujuslibet sive statu. Tovább a' 77. lapon: Praecise expressimus, quod Domini, et Nobiles Cumanorum universi, et singuli ad nostrum exercitum, ad quem nos personaliter accesserimus, venire teneantur sicuti caeteri Nobiles regales servientes. Tovább a' 78. lapon: Nec hoc praetermittimus, quod iidem Domini de Cumanis, et Nobiles, et Universitas Cumanorum judicio Palatini Regni Nostri, qui fuerit pro tempore constitutus, subjacebunt, sicuti tempore Belae Regis Avi Nostri fuerat institutum *) qui quoslibet cum*

*) II. András Király alatt 1232. esztendőben az lévén törvényesen elrendelve, hogy az ország Palatinusa minden esztendő végezetével változzon. Ezen rendelés 4. Bela, és 4. László Királyok idejében megtartatott, e'képen viselte hivatalát ugyan Bela alatt 1242-ben László Palatinus, és az után Arnoldus, István Dionisius, Mike, Csák István. etc. 4. László Király uralkodásának első esztendejében, úgymint 1273-ban Rolandus Palatinus azon Diplomában, mely mellett a' simeghi Grófnak Moses-

incolis Regni Nostri in omnibus articulis judicabit assidente eidem Judice, seu Principe, qui in generatione qualibet fuerit institutus, prout a tempore Avi Nostri extiterat observatum, hoc duntaxat excepto, quod si lis inter duos nobiles Cumanos super effusione sanguinis, v. aliquo casu inciderit, extunc eundem solus Judex illius generationis, qui de parte rei extiterit, judicabit, nihilque eorundem duorum nobilium Cumanorum litibus percipere poterit Palatinus, et si alter hujusmodi duorum inter se litigantium Sententiam Judicis suae generationis refutaret, ad nostram praesentiam evocando, extunc eosdem duos nos personaliter assidente Nobis similiter giudice generationis suae judicabimus justitia mediante. Ezek mellett a' katonai szállás tartástól is szinte úgy, mint az Ország Nemessei szabadok voltak. Világos tehát az, hogy a' Kúnoknak Nemessei valamint az előbbi Királyoktól, nevezetesen IV. Bélától nyert, úgy IV. László Király által adatott föld-

nek megengedettett, hogy a' nyúl szigetében lévő Apátzákúak bizonyos helységeket testamentom képen hagyhasson, Kúnok Birájának is irattatik. Hővetkezett 1274-ben Gróff Oklich Dionisius Palatinus azon Apátzák részére Jenő, és Zalka Helységek feltsereléséről költ Diplomában hasonlóan Kúnok Birájának van írva. Mely két Diplomát Schmith által in Episcopis Agriensibus p. 188 és 189. előadatnak. Azomban Zsigmond Király idejében 1393 és 1397-ben nem az akkori Palatinusok Ilsvai Leustak, és Bubek Detrik, hanem Kanisai Miklós Tárnok Mester 1419-ben pedig Perényi István a' Király Lovász Mestere voltak a' Kúnoknak, és Királyi Philisteusoknak Birái, tovább még azon hivatal a' Palatinusokra vissza szállott, a' kik eránt II. Lajos Király alatt 1526. az rendeltetett, hogy hivataljaikat holtig viseljék.

ket szinte oly szabadsággal bírtak, mint az Ország-
nak más Nemessei, a' Királyok mellett is úgy
katonáskodtak, mint ezek. Pray Úrnál in Ann.
Regum, az 1503-dik esztendőről olvassuk, hogy
Robert Károly Király Albert Tsászárnak Wen-
czel Cseh Király ellen 20000 Kúnokkal ment
segétségére, és azután is a' háborúban követte.
Ezen Királynak idejében a' Kúnok már Kapitá-
nyok által igazgattak, mert a' Jászoknál, a'
kik a' Kúnok ágazatjából valók voltak 1323. esz-
tendőben 8. Idus Martii, vagy is ezen Honap-
nak 8-likán azt rendelte, hogy Kapitányt, vagy
Birót magok közül választhassanak nála teendő
bejelentés mellett. Első Lajos, Zsigmond, Albert
és II. Lajos Királyoknak uralkodása alatt, úgy
mint a' 14. 15. és 16. Századokban az Erdélyi
Székelyeknek példájok szerint székekre (Sedes
Jurisdictionales) voltak felosztva. Eleinte négy
ilyen Székeik olvastatnak a' Privilegiumokban,
úgy mint a' Mizsei, Ketskeméti, Kolbászi, és
Halasi, és mindenik Székhez több Szállások (De-
scensus) voltak számítva. Corvinus Mátyás, és
Ulászló Királyok alatt már Berény is Széknek
irattatik. Volt pedig minden Széknek különös
Kapitánya, a' kívül az oda tartozó szállásoknak
Kapitányai függöttek, azon Székeknek Kapitá-
nyai néhol a' Levelekben, és Privilegiumokban
Gróf (Comes) névvel is külömböztetnek. Így ol-
vastatik Lajos Király oltalmazó (Protectionalis)
Levelében, mellyet Geleti Miklós Palatinushoz,
és a' Kúnoknak Birájokhoz 1343. Esztendőben
küldött, a' hol Buthemér Kapitány, és az hozzá
tartozandó Kúnok oltalmaztatni parantsoltatnak;
ugyan azon Buthemér már Kapitánynak, már
Gróffnak neveztetik: — Az említett Palatinus is
ugyan azon Esztendőben költ Levelében Kúnok
Gróffjának írja magát. Az Erdélyi Vajdának Mar-

czalnak fia János Kúnok Gróffjának hivattatik Mátyás Királynak 1469-ben költ Levelében. — Buthemér az Halasi székhöz tartozott Kúnoknak volt Gróffjok. A' Kún székeknek Gróffjai, a' Kapitányai öszve gyűlvén, Törvény székeket tartani szoktak. A' Halasi szék eránt Martzali Vajdanak Fia János Somogy, és Szala Vármegyéknek, és a' Királyi Kúnoknak Gróffjok Kaskantyú Szállásárúl való Szili Benedek Kúnoknak, és az említett székhöz tartozó Kúnoknak kérésére 1456. esztendőben a' Boldogságos Szűz Mária menybe menetelére szentelt ünnepnek napján kiadott Levelében azt rendelte, hogy a' Kúnok magok közül két hites Kapitányt válasszanak, egyet tudni illik a' Földmivelő Kúnok, másikat pedig azoknak Kapitányaik, ezekhez ugyan Földmivelő Kúnok magok közül nevezzenek 12. Tábla Birákat, a' kikkel azon választott két Kapitányok a' Kúnoknak minden ügyeiket végezhessek oly móddal, hogy minden ügyeket előbb a' Helységek Kapitányai vegyék fel, és benne ítéletet hozzanak, és valaki ezeknek ítéletén meg nem nyugodna, akkoron az Appellata az említett 2. választott Kapitánynak, és 12. Tábla Biráknak székére engedessen meg: Tovább ezen két Kapitánynak, és 12. Tábla Biráknak Tisztje volt mind a' Királynak, mind a' Kún Grófoknak jövedelmét elintézni, beszédni, és az illő helyre beszolgáltatni, és a' Kúnoknak Politicai dolgaikat elhatározni. Ezen rendelést Mátyás Király Zili Benedeknek és a' Kúnoknak kérésére 1469. esztendőben Szent Margith szűz Ünnepét követő nap megerősítette. —

A' Hetskeméthy Széknek igazgatása II. Ulászló Király üdejében különös Gróffra volt bizva, a' kiktől függöttek a' Kapitányok, mellyet bizonyít annak 1401. esztendőben Szent Mátyás Apostoltól Ünnepe után való napon költ Privilegiuma;

azomban hogy az ide tartozó Kúnok is, úgy szinte a' Mizsei Székhez tartozók az előbbi Királyok változásával már Grófjok, már pedig Kapitányaik által kormányoztattak, látni való II. Ferdinánd Királynak 1631. Szent Mihály hava 20-án költ Privilegiumából, a' hol nyilván vagyon, hogy a' Kiss-Kúnok szinte azon Privilegiumokkal éltek, mellyek a' Philisteusoknak, és a' Kolbász Székhez tartozott Nagy Kúnoknak Mátyás, Ulászló, János, és első Ferdinand Királyok által engedettek, és így ezeknél valamint amazoknál megszüntettvén a' Királyi Birák, vagy Grófok, a' Kapitányaiknak kormányozása, és Birósága vissza állítatott.

A' Kolbász Székhez tartozott, vagy is Nagy Kúnoknak is hasonlóan 4. László Király őrjeje után. Kapitányaik voltak az Igazgatójok, később azoknál is Királyi Grófok, vagy Birák rendeltettek, még osztán a' Kapitányaik Birósága vissza állítatott; mellyet világosít Corvinus Mátyás Királynak 1461. esztendőben Szűz Mária látogatása Ünnepeán kiadott Privilegiuma, melyben az Kúnoknak megengedi, hogy magok választhassanak Tisztviselőket, és Birákat, és többé a' Grófoknak, vagy Királyi Biráknak köztök mint Tisztviselőknék helyek ne legyen, hanem a' kiket ők választanak, azok legyenek minden dolgaikban Törvényes Tisztyeik, és Biráik; Ismét az 1467 esztendőben hasonlóan Sárlos Boldog Asszony napján költ, és Commentationknak 163 lapján látható Privilegiumában megerősítvén az előbbit, világossabban ki teszi, hogy az Országbeli más Biróságok hatalma alól ki vétetnek, és tsak a' magok Kapitányaiknak Birósága alatt, mint régenten voltak, hagyattattak, azoktól az Apellata a' Királyi Curiara engedettvén. — János Király uralkodása alatt, a' mint annak 1536. esztendő-

ben költ, és Commentationknak 161. lapján ki írt Privilegiuma mutatta, mind Grófjok, mind Kapitányok voltak, és ezek által igazgattak Rudolf Király üdejéig, a' ki 1583. esztendőben Pünkösöd havának 11-kén megerősítvén Mátyás Királynak az 1467. esztendőről fellyebb említett Privilegiumát, az Ország minden más Biráinak Itélete alól feloldoztattak, egyedül a' magok Kapitányaiknak Birósága alá vissza tétettek, melly szabadságokat a' következő Királyok üdejében fenn tartották.

A' Berényi Székhez tartozott Kúnoknak állapottokról, a' kik Jászoknak, később Philisteusoknak is nevezettek különösen fogunk értekezni, itt tsak azt említvén, hogy ezek is szinte úgy, mint a' Nagy, és Kiss Kunsági Kúnok eleinte Kapitányaik által kormányoztattak, üdőközben ezek között is Gróf vagy Királyi Biró volt a' Fő parantsoló, még végre a' Palatinusnak, és Kapitányaiknak Birósága alá vissza tétettek. Itt megjegyzésre méltó; hogy IV. László Király üdejétől fogva az Ország Palatinussa lévén a' Kúnok Fő Birája, az rendelt közéjek Kapitányokat, melly rendszabás tsak Zsigmond Király alatt jött változás alá, a'mint fellyebb a' jegyzésben érdekeltek, és hogy azon Fő-Birósághoz, úgy a' Grófjaiknak, és Kapitányaik' hivatalához bizonyos jövedelem volt kaptsolva. Corvinus Mátyás Király alatt a' Palatinus hivattatott Kúnok Gróffjának is, a' hol e' vagon: *Habet Palatinus ex Officio judicare totam Cumaniam, et est semper Comes, et Judex Cumanorum, a quibus pro hujusmodi Officio, et labore debet habere quoad annum 3000 aureorum*, azon üdőtől fogva a' ki nevezett Palatinusok a' Kúnok Ügyét az Apellata úttján végezték, nem lévén pedig Palatinus, az Ügyeik a' Királyi Curiára apel-

láltattak; első Leopold Király üdejétől kezdve a' Palatinusok Titulussába a' Jászok is bé foglaltattak e'képpen *Comes et Judex Jazygum, et Cumanorum*, és ez mai napiglan szokásban megtartatott, ugyan azon üdőtől kezdve, a' midőn a' Palatinus széke üres volt, a' Királyi Helytartókra bízott a' Jászok, és Kúnok Fő-Birósága is. — Mi illeti a' Jászoknak szabadságaikat? ezek is egyenlők voltak a' Kúnokéval, és a' midőn a' Kúnok szabadságai az üdőknek forgásaiban, és környűllálásaiban nyomattattak, az szinte úgy érdeklelte a' Jászokat, mint a' Kúnokat.

§. X.

Minémü Viszontagságok alá estek?

Hazánk Történeteiben olvassuk, hogy a' Kúnok, és Jászok, vagy Philisteusok sorsa Ulászló Cseh nemzetből választott Királyunk üdejében kezdett hanyatlani: mert azon Királynak az 1514 esztendei 7dik Decretumában a' 23. Czikkelyben az rendeltetett, hogy a' Kúnok, és Philisteusok, mint más Lakosok, és Parasztok adózzanak, desmát, és egyebeket fizetni tartozzanak, ennek azt az okát vélik némelleyek, hogy az Esztergomi Érsek Tamás által a' Török ellen öszve gyűjtött, és Dósa nevű Székely Vezérjek alatt a' Nemessek ellen feltámadott sereg által elkövetett pusztításokban ők is részesek voltak, azomban ezen véleményyt az említett Decretumnak 29. Czikkelye megzáfollja. Hasonló meg szorítás érdeklelte őket 1638. esztendőben: a' midőn az 61dik Törvény czikkelyben az határozatott, hogy a' szerint, mint Szathmár Németi szabados mező város Lakossai köteleztettek, ők is a' Vármegyékre mindennemű adókat fizessenek, ingyen való szol-

gálatokat tegyenek, a' közikbe szökötteket kiadni kötelesek legyenek; azomban az érdeklét két rendbéli Törvény tikkelyek tellyesedésbe nem mentek, a' mint kitezik a' következőkből; ugyan is az első rendbéli nézve:

1-ször Az Országnak 1514 esztendei Gyűlése után is a' Kúnok, és Philisteusok a' Palatinusnak, vagy is Nádor Ispánynak kormányja alatt megmaradtak, és így ezzel is a' paraszt Jobbágyoktól megkülömböztettek, valóban az akkori Palatinus Perény Imre a' régi Jussát fenn tartván, a' Törvény tikkelyeknek bészárása alá úgy irta magát, mint Kúnok Birája.

2-or A' Kúnoknak, és Philisteusoknak birtokaik, mint a' magyar Koronának Jóságai tekintettvén, Királyi Administratió alá vétettek oly móddal; hogy azoktól tsak bizonyos Censust, vagy is esztendei adót, mint előbb szokásban volt, fizessenek a' Király Cassájába.

3-or Ulászló után következett királyaink, nevezetessen a' Philisteusokat János Király 1535-ben első Ferdinand 1553-ban II. Ferdinand 1622ben 1625-ben a' Nagy Kúnokat János Király 1527. 1539. első Ferdinand 1563. Rudolf 1583. Második Ferdinand 1629 ben a' Kiss-Kúnokat hasonlóan régi szabadságaikba vissza helyezették, a' mint ezt az említett Királyoknak Commentatióknk 7. szakaszában a' 120. lapon kezdvén elő számolt Privilegiumok bizonyíttják, a' Kiss-Kúnok részére, minthogy Privilegiumaik Eger várának a' Törökök által lett elfoglalása, a' Törökök, és Tatárok rablásai miatt elvesztek II. Ferdinand 1631-ben azokat megújítván. Ezekre nézve tehát következett, hogy a' fellyebb érdeklét második rendbéli, úgymint az 1638. esztendei 67. Törvény tikkely hozatott, de ez is múlóban hagyatott; mert:

a) Az 1647. esztendei 26. és 27. Törvény tikkelyek szerént azon taxára, mellyet a' Vármegyének bészolgáltatni köteleztettek, és az harmintzadra nézve a' Kúnok, és Philisteusok nem tartattak Parasztoknak, sött az 1655. esztendei 44. Törvény tikkely ereje mellett kivévén azt, hogy a' közikbe szökötteket a' Palatinus, vagy annak Kapitánnya által kiadattni kellett, többnyire a' régi szokásaikban meghagyattak, és megerősítettek.

b) III. Ferdinand Király 1646-ban December hónapnak 5-én megerősítvén II. Ferdinand által 1625-ben kiadott Privilegiumot a' Jászokat, vagy is Philisteusokat régi szabadságaikban, hogy tudni illik kivétettvén a' Vármegye Jurisdictionja alól, tsak a' magok kapitányaiknak Birósága alatt legyenek, a' Vámokon és Réveken semmi féle adót akár személlyektől, akár Jószágaiktól, és portékáiktól fizetni ne köteleztessenek; megújította. Első Leopold Király 1668-ban Julius hónapnak 17-én 1673-án September hónapnak 7-én 1696-ban November 5-én az egész Jász, és Kún' Nemzetet 1668ban és 1682ben a' Nagy Kúnokat, 1697ben Februarius első napján, az Halas Székhez tartozó Kiss-Kúnokat régi Privilegiumokban, és szabadságaiban megerősítette.

A' Török iga alatt, melly leginkább 1596. esztendőben Eger várának a' Törökök által lett elfoglalása után kezdődött, ingadozó állapotban voltak a' Kúnok, és Jászok: a' mellett, hogy az Ország Koronás Királynának a' szokott censust megfizették, a' Török által is adó fizetés alá vettek. Dolgaiknak folytatásába Kiss-Kúnságra nézve Pest, Jásságra, és Nagy-Kúnságra nézve pedig Heves Vármegyékbe ereszkedtek, a' midőn az Ország Palatinussának széke üressen volt, a' Magyar Kamara vette őket igazgatás alá, az nevezett

vezett ki nékiek Kapitányt, a' mint az legutóljára Gróf Veselényi Palatinus halála után történt; akkor Báró Andrásy Miklóst nevezte ki Kapitánnyává. — Pártütő Tököli Imre Tábora őket 1677. sartzolta; mire nézve azt kielégíteni kén-telenítették, még is mindazonáltal a' szokott Tár-xát a' Királyi kints tárban egészen bé szolgáltatták. 1681. választatott Palatinus Galantai Gróf Eszterházi Pál, Báró Andrásy helyébe, a' kinek auctoritássa megszűnt, a' Jászok és Kúnok Kapitánnyává Báró Eszterházi Zsigmondot, ennek halála után Báró Révai Eleket, ennek ismét halála után Gróf Eszterházi Pétert, Al-Kapitánnyává Sötér Ferentzet Pest Vármegyének Al-Is-pánnnyát nevezte, és rendelte. Azon zavaros idő-kben a' Kúnok, és Jászok birtokaibúl sok puszták elszakasztattak, és a' szomszéd Vármegyék-hez foglaltattak, nevezetessen Halas Várossa is Zsolt Vármegyéhez kaptsolatott, és noha azt Hertzeg Eszterházi Pál Palatinus 1689. esztendő-ben Pünkösöd havának 19kén ki botsajtott védel-mező Levele által ellenzette; mind az által töre-ke-dése sikertelen volt, később azután első Leopold Király 1692 esztendei Karátson havának 9. Pest Vármegyéhez adott parantsolattya által azon Vá-rost a' Kúnok portáihoz vissza tetetni elrendelte; azomban Hetskeméth Várossa több pusztákkal a' Kiss-Kúnságtúl, úgy Vásárhely, Szarvas hason-lóan több pusztákkal a' Nagy Kúnságtúl, Újszász, és Szarvas a' Jásságtól elszakadva maradtak. *)

*) Halas Várossa már az 1557. esztendei Conscriptióban, vagy is az 5 Kerületek birtokainak feljegyzésében nem számítatik a' Kis Kún Helységek közt, melybül azt lehet ki hozni, hogy nem sokára Buda Várának a' Törökök által lett elfoglalása után, mely történt 1542. a' Kiss Kúnságtúl elszakasztatott, és Solth Vármegyé-hez kaptsolatott a' Székéhez tartozott Helységekkel

Megszabadulván Magyar Hazánk a' Török igtától reménylették a' Kúnok, és Jászok, hogy állapottyok jobbra fordul, de tsak hamar újra tsüggedezeni kezdett, mert első Leopold Király, a' ki által mint előbb említetett, 1668. 1673. 1682. és 1696. eszt. Privilegiumaik helyre állítattak, 1702-ben a' kerületeket a' Német Rendnek

együtt, az érdeklött 1557. esztendei Conscriptio szerint akkoron a' Jászsághoz számítottak: Jász Város, vagy Jász-Berény, Aghó, Dósa, Arokszallás, Mihálteleke, Jakohalma, Négyszallás, Alsó, és Felső-Szent-György, Kiss-ér, Apáthi, Boldogháza, Ladány, és Fénsszaru. A' Nagy-Kunsághoz jelesen a' Kolbász székhez Tsorba, Moritz, Kiss-Ujszallás, Tórmás Turgony, Tóth Turgony, Kolbász, Bölesza, Magyar-Szallás, Kardzag-Ujszallás, Aszon-Szallás, Orgonda Szent-Miklós, Ködszallás, Fabian Sebestény, Madaras, Kápolnás, Marialaka, Szent-Márton, Bábótzka, Etsed, Mesterszallás, Pohamara, Kaba, Kabád, Turkevi, és Hegyes. A' Kiss-Kunsághoz Tatár-Szent-Miklós, Ferentz-Szallása, Kiss-Szallás, Palka, Kara, Törtel. Lajos, Mizse, és Kotsér, mellyek a' Ketskeméti székhez tartoztak. Az 1567 esztendei Conscriptióban tsak ezen fenn álló Helységek nevezettnek. A' Jászságban Jász Város, Magyar Város, vagy Jász Berény, Aghó, Jász Apáthi, Dósa-Szallás, Négy-Szallás, Arokszallás, Miháltelek, Jász-Ladány, Kissér, Bódog-Szallás. A' Nagy-Kunságban a' Kolbász Székhez Tsorba, Moritz, Kiss-Ujszallás, Tóth Turgony, Magyar-szallás, Kardzag-Ujszallás, Aszon-Szallás, Orgonda Szent-Miklós, Köd-Szallás, Fabian Sebestény, Kápolnás, és Maria laka. A' Kiss-Kunságban Fülöpp-Szallás, Szabadszallás, Lajos, Mizse, Kerekegyháza, Ferentz-Szallása, Tatár-Szent-Miklós, Bankháza, Kotsér, Kara, Palka, Kiss-Szallás, Latzháza, és Törtel. Az 1570. és 1587dik esztendei feljegyzés szerint az előbbiben számlált Helységeken felül a' Jászságban már Jakohalma is, úgy Alsó, és Felső-Szent-György. A' Nagy-Kunságban Pohamara, Kiss-Turgon, Bolcha, és Madaras, úgy Turkevi. A' Kiss-Kunságban Bankházát ki vévén, a' többiek fenn álló Helységeknek irattatnak, jelesen a' Nagy-Kunságiak a' Kolbász

(Ordini Theutonico) ellent nem állhatván az akkori Nádor-Ispánynak Hertzeg Eszterházi Pálnak ellenvetése, eladta, és birtokába bortsátotta. Mind az által ezen Rendöket nem tartotta úgy, mint Jobbágyokat, hanem csak esztendei bizonyos fizetést, vagy Celsust kívánt tőlök, a' Fő-Kapitányi Tisztségnek Administratorává 1703ban ki

Székhez, a' Kiss-Kunságiak a' Ketskeméti-Székhez tartozóknak jelentettek. A' Törököknek Hazánkból lett ki üzetetésekkor, t. i. Buda Varának 1686; Eger Varának pedig 1687. történt vissza foglalása után a' Nagy, és Kiss-Kún Helységek, kivéven Kardszagot, Fülöp, és Szabadszállást, Kún-Szent-Miklóst, és Latzházát, úgy szinte Halast, és Ketskemétet, a' többiek pusztulásra jutottak, úgy látszik, hogy Ketskemét ezen időben szűnt meg Kún Szék lenni. 1689ben az Ország Nádor-Ispánja Hertzeg Eszterházy Pál a' kerületeket helyre állítani igyekezhvén, régi birtokaikat kiherestette. Annak eszközlésére Halas Várossa 1692ben Királyi parantsolat mellett a' Kúnok portaihoz vissza tetetett, és a' Kiss-Kúnoknak Törvényszéke újra ott felállítatott, Kúnhegyes, Madaras, Kiss-Ujszállás, és Turkevi felújítottak, azomban Ketskemét továbbá is Pest Vármegyénél hagyatott. 1698 és 99dik esztendőben első Leopold Király újra számba vétette mind az három kerületek birtokait, melyből azután eladások következett, és a' Német Rend a' mostani Jász, és Kún Helységeknek, és pusztáknak birásába Füleken beiktattatott. Ezen új Conscriptiónak a' régiekkel való egybevetésébül, úgy a' Privilegiumoknak foglalataiból kitetzik, hogy a' Jászságtól Ujszász, és Szarvas, a' Nagy-Kunságtól Kakat, Bábotzka, Etsed, Homokszállás, Szarvas, Vásárhely több pusztáival. A' Kiss-Kunságtól Ketskeméten és pusztáin kívül Kötön, vagy Kethenszállás, Köntsög vagy Kenthegszállás, Tázlár, Harka, Bugatz, Akasztó, Izsák, Mindszent, Marcháza, Othasillis-Szállás, Mama-homoka, Böcsa, Adats, Barats, Szent-Imre, Kaskantyú, Szócsi, Kiss-Körös, Csengöd, Alsó, és Felső Csengele, Mihálteleke, és többek is elestek, és Pest, Heves, Békes, és Csongrád Vármegyékhez kaptsolva maradtak.

nevezvén Török Andrást, a' mellett mindenik kerületben egy és egy kerületbeli Kapitányt a' maga hivataljának folytatásában meghagyott.

A' Rakótzai háborúnak megszűnésével Szathmár mellett 1711-ben Pünkösöd Havának 11-kén kötött békesség által az Ország Rendjei VI. Károly Király előtt a' Húnok, és Jászok eránt magokat közbe vetették, mely közbe vetésre, a' dolognak megvizsgálása végett Deputatio rendeltetett, és ez 1712. esztendei Szent Mihály Havának 20. és 22. napján Bétsben ösze ülven, minekutánna a' Jász, és két Kún kerületeknek eladását mind az Ország Törvényeivel, mind a' Palatinus Tiszti méltóságával, mind pedig a' Jász, és Kún Nemzet privilegiumaival ellenkezőnek találta, a' Német Rend az örökös vételtől elállott, és a' kerületeket tsak zálog képen tartotta meg, és 1713. a' Fő Kapitánságnak Administratorává Kiss Mátyást, ez után pedig 1714. Ortzi Istvánt tette. A' következett 1515. esztendőbe az Ország Gyűlésére Posonba ösze gyűlt Rendek megértvén, hogy a' Német Rend a' kerületeket birnokábúl ki bortsítani kész légyen, az 34dik Törvény Tzikkelyben azt határozták, hogy azon Rendnek pénze fele részben a' Királyi kintstárbúl, fele pedig az Orzágnak közönséges fundüssábúl térítessen visza, a' Kúnok pedig, és Jászok az Orzágnak nyilvánóságos Törvényei szerént a' Palatinus Birósága alá minden szabadságaikkal, és privilegiumaikkal az 1655 esztendei 44dik Törvény Tzikkal értelméhez képest is vissza tétessenek, és vissza tétetteknek is kijelentettek. Minthogy pedig a' kívánt Summa ki nem pótolthatott, a' kerületek továbbá is a' Német Rend birtokában maradtak, mind az által az akkori Administrator Ortzi István szabadságaikat elfojtani nem igyekezett, a' midőn a' környülállások kívánták, Jász Berényben kö-

zönséges gyűléseket tartott, arra a' kerületbéli Kapitányokat, és Helységek küldöttjeit meghíván, azomban a' kerületek ugyan VI. Károly Király által az Invalidus katonáknak Pesten építetett Ház fundatiója részére 1731. zálogba adattak által, az igazgatások egy a' végre kineveztetett, Királyi Udvari Commissiora bízattatván, Ortzi István Administrator Báróságra emelttévén, hivatalját még a' következett két esztendőben folytatta, kinek helyében 1733ban a' Királyi Comissio által Podratzki György neveztetett ki Administratornak.

Ezen új Administrator kéméletlen kezdett a' Jászokkal, és Kúnokkal bänni. A' 25000 forintokból álló Censust közel 45 ezerre emelte, az említett Háznak Tisztségével és Morvai Mihály Vice-Kapitányal azon törekedett, hogy őket Jobbágyi lábra állítsa. A' kerületbéli Kapitányok, a' kik alatta egymásután szolgáltak, úgy mint a' Jászországban Soffkai Ferentz, Nagy Mátyás, és Kováts Ferentz, a' Nagy-Kunságban Gál Mihály, és Terbots István, a' Kiss-Kunságban Herpai Mihály, Nánási János, és Földvári Mihály érzették el nyomattatásokat, úgy a' közönséges Jegyzőjök Kakas János is, a' ki egyszer'smind Jász-Berény Várossának is Notáriussa volt. Tovább annyira vitte a' dolgot Padratzki, hogy a' kerületek az uradalmi igazgatás, és gazdalkodás alól való kimentetések eránt a' felsőbb helyekre folyamodni kéntelenítettek. Mind ezekre nézve tehát az Ország Nagyjai 1741. tartott gyűlés alkalmatosságával a' Vármegyék ki küldöttjeiknek sürgetésekre azon voltak, hogy a' kerületek az Invalidusok Háza Tisztségének igája alól ki szabadíttassanak, és ki váltassanak, de akkor is a' környülállások miatt azt tellyesítésbe venni nem lehetett. Mindazáltal a' gdik Törvény Tzikkal ha-

tározatja szerint a' Palatinus maga régi Tisztébe t. i. hogy a' Kúnoknak, és Jászoknak Birája legyen, vissza helyhesztetett, egyszer'smind sürgöttetett, hogy a' Palatinus még azon Országgyűlése alatt nékiek Fő Kapitányt nevezzen; azonban mivel a' közbe jött háborús körülállások, és a' felkelő sereg rendbe szedése miatt az Országgyűlésének eloszlani kellett, akkoron a' Palatinus a' Fő-Kapitánynak kinevezését elhallasztotta, de tsak ugyan a' következett esztendőben a' Királyi Helytartó Tanátsnak kívánságára, a' hová a' Vármegyéktől panaszos jelentések tétettek, Almási Jánost ki nevezte, ki hírdetését mindazáltal a' Királynak parantsolatja szerint függőben hagyta.

1743dik esztendőben Podrázki György Administrator, Matzák István Fiscalis, Terbots István Nagy-Kunsági, és Földvári Mihály Kiss-Kunsági Kapitányok ellen beadott nehézségeknek megvizsgálására Királyi Commissio rendeltetett, mely alkalmatossággal az Administrator hivataljátúl elmozdítatott, és helyébe Gosztonyi István tetetett, de az igazság kiszolgáltatása tovább is tsak ingadozó lábon állott, mivel azon módot, mellyet az Invalidusok Háza Tisztsége előmutatott, mint az Ország Törvényeivel ellenkezőt sem a' Vármegyék, sem a' Jászok, és Kúnok el nem fogadhatták. Az említett Tisztség továbbra is a' Jászoknak, és Kúnoknak régi szokásait elrontani, és más újjításokat be hozni igyekezett.

§. XI.

Miképen nyerték vissza régi szabadságaikat.

Az előbb érdeklött Commissio 1744 Tudosítását a' Palatinusnak, Gróf Pálti Jánosnak bemutatván, azt a' nevezett Palatinus akkoriban Posonyban tartatott különös Tanátskozásban fel

olvastatta, és Felsőleges Királyné Maria Teresia eleibe terjesztette, kérvén a' jelenlévő Ország Nagyaival, hogy Ő Felsőlege kegyelmesen megengedni méltóztasson, hogy a' Jászok, és Kúnok az Invalida Ház uradalma alól magokat kiválthassák, ígérték egyszer'smind annak eszközését, hogy a' kegyelmesen megengedendő kiváltások mellett ezer lovas katonákat a' Királyi szolgálatra állítsanak. Minekutánna tehát a' Jászok, és Kúnok romlásokat magokról elhárítani kívánván a' zálogos 500 ezer forint Summának, és a' közönséges épületekben tett javítások árának lefizetését, úgy az ezer lovas katonáknak kiállítását oly móddal, hogy mint más Insurgensek tactáltatni fognak, megígérték, egyszer'smind kijelentették, hogy a' jövődöbéli időkben is, valahányszor Insurrectio rendeltetni fog, arra erejek tehetése szerént lovas katonákat adni fognak, Ő Felsőlege, a' Statusoknak javallása szerént, magoknak kiváltását nékiek 1745-ben kegyelmessen megengedte. E'képen tehát a' Jászokat, és Kúnokat, minekutánna a' pénzt lefizették, és a' már előbb kiállított 400 lovasokon felül még ezer lovas katonákat szükséges fegyverrel, és egyéb készületekkel a' Burkus ellen ki vezettettek, azon boldog emlékezetű Királyné Maria Teresia a' zálogos birtok alól kimentette, és új Privilegiummal még azon esztendöben régi-jussaikba, és szabadságaikba vissza helyhesztette. Mellyekről, úgy azok után következett intézetekről ezen munkánk 2dik Részének végén értekezni fogunk. Itt már a' Jászoknak különös dolgaikra térvén által.

Második Rész.

A' J Á S Z O K R Ú L.

§. I.

A' Jászok egy eredetűek voltak a' Kúnokkal, honnan vették a' Jász nevezetjeket?

A' Jászok is (Jazyges) eleinte Ásiában a' fekete, és Azoviai tengerek, vagy is a' Pontus, és Meotidis közt azon a' részen, mely most Cabardiának hivattatik, laktak. Onnan az Alánusok által szorítottak ki a' Roxolánusokkal, és az Ugoroknak, vagy Urgoknak, vagy is a' Magyaroknak egy részével, és Kristus születése előtt kevés idővel Dacia szomszédságába a' Boristhenes vize, és Meotidis tava mellé jöttek által. Ezen lakhelyekről Ptolomeus Geogr. Lib. III. Cap. V. e'képpen ír: *Super Daciam Peucini, et Basternae, ac per totum Meotidis latus Jazyges, et Roxolani.* Későbbben egy részek onnan elszakadt, és az Ister, vagy Duna mellé húzódott az Ugorokkal, vagy Urgokkal együtt, és a' Duna két partjai mellett lévő vidéken tartózkodtak, és a' Görög Irók által

Metanastáknak, vagy elköltözötteknek hivattak, azoknak megkülömböztetésekre, a' kik a' Roxolánusok mellett a' Nagai Tartariában az A-zoviai tenger oldalánál maradtak, Ptolomeus az előbb érdeklött helyen, úgy Tabula Geogr. VIII. őket megkülömbözteti a' Sarmatáktól, a' kik Daciában voltak elterjedve. Gebhardi a' Magyar Ország Históriájában a' 101. lapon Pentinger Táblájáról térszen említést, melyet Jordanus de Originibus Slavicis Tom. III. pag. 187. Probus Császár alatt 276. és 282. esztendőök közt készültnek lenni bizonyít. Azon Tábla szerint a' Sarmatáknak Daciában a' Tiszának, és Moravának a' Dunába való befolyásai közt fekvő Tartományok a' Tisza, és Duna ösze folyásai közt lévő, és a' Rómaiak Sántzával fedezett erősséggel együtt Sarmatica Provincianak hivattatott, feljebb Temesvár, és Vidin közt lakott Sarmaták közönséges Sarmata név alatt laktak. A' Dál vizétől az Alutáig Valachiában Lupio Sarmaták, és végre észak felé Moldvában a' Basternák mellett Venadus Sarmaták neve alatt telepedtek le. Meltyekből nyilván kitetzik, hogy valamint a' Roxolánusok mellett megmaradt Jászok, úgy amazok, kik a' Duna mellett laktak, és Metanastáknak nevezettek, a' Sarmatáktól különböző nemzetségnek tartattak. Strabo Geogr. Lib. VI. pag. 354. a' Jászokat a' Sarmatákkal ösze vegyíti, a' ki is Daciáról írván ezeket mondja: *Regionis totius, quae inter Istrum (Ponto propingviorem) et Boristhenem superjacet, prima portio est solitudo Getarum, deinde Tyrigetae, post hos Jazyges Sarmatae, et qui Basilii, idest Regii dicuntur, et Urgi; quorum plerique Nomades sunt, hos ferunt etiam saepe ad utramque Istri partem habitasse.* Mely szavai Strábónak homályosak, mert bizonyos az, hogy Daciában mind Sarmaták kü-

lönösen, mind Jászok laktak; a' Jászok oly nagy számra, és erőre szaporodtak, hogy a' Rómaiak vélek nem bírhattak, még végre Markus Aurelius Antoninus Tsászásár által 174. esztendőben Kristus születése után nagy, és nehéz haddal meggyőzöttetvén, elnem nyomattattak, azon szavai alatt: *et qui Basilii, id est Regii dicuntur, et Urgi.* Nem mások, hanem a' Metanasta Jászok értetődnek; mert ezek költöztek által a' Duna mellé, és ezek neveztetnek a' Görög Irók által Metanasta Jászoknak. A' Római Históriákban is a' Jászokkal, és Sarmatákkal történt háborúk leírásában ezen két nemzet egymástúl megkülömböztetett. Markus Aurelius Tsászásár halála után a' Fia Comodus Tsászásár 180. esztendőben uralkodni kezdvén, a' Metanasta Jászokat Pannoniának a' Tisza, és Duna közt fekvő részébe helyeztette, a' hová a' Sarmatáknak is némely része magát befészkelte, tudniillik a' Carpatus hegyei felé. Innen következett, hogy a' közéjek vegyült Jászokra is a' Sarmata név reájok ragasztatott, külömben pedig az ott befészkelte Sarmaták a' Metanasta Jászok neve alatt értetődtek, a' mint kitetzik Ptolomeusnak a' VII. szakaszában olvasható szavaiból, a' hol a' Metanasták Pannoniai birtokait eképen írja le: *Jazyges Metanastae terminantur a Septemtrione parte Sarmatiae Europaeae, idque ab Australi parte Sarmaticorum Montium usque Carpathi montes, ab occasu autem, et meridie Germaniae parte, quae est a Sarmaticis montibus usque ad fluxum Danubii, et hinc Danubii fluminis parte usque ad Tibisci omnis divertigium, ab oriente autem Dacia juxta ipsum Tibiscum fluvium.*

Minek előtte annak megfejtéséhez fognánk, ha a' mi Jászaink volta képen a' Metanasta Jászoktól vették e eredeteket, nem léssen alkal-

matlan a Metanasta Jászok történeteinek rövid előadása Gebhardi út mutatása szerint: ide foglalván a Sarmaták Történeteit is, mellyek előfordultak, még a két nemzet Daciában, és Pannoniában tartozkodott.

Az első századnak elején valamint a Sarmaták, úgy a Metanasta Jászok kiterjesztvén magokat Daciában, előbbben a Sarmaták a Roxolanus szomszédjaikkal azon századnak 70. esztendejében be tsaptak Meziába, és a Római Praefectust Fontejus Agrippát meggyőzték, Meziába nagy pusztítást vittek végbe.

A Jászok is 84dik esztendőben a Ligiosok felbuztatására hasonló betsapást követtek el Traziába, a kikkel Vespasianus Tsászár megbékélt, és a Fejedelmeiket a maga hadi Rendei közé felvette, tovább ugyan azokat Domitianus Tsászár azért, hogy Decebalus Dáciai Király ellen fegyvert nem fogtak, haddal megtámadta, de meggyőzettetett: mely után Decebalus a Tiszánál fekvő birtokjokat elfoglalta, Trajánus Tsászár pedig Decebalusnak meggyőzettetése után 103dik esztendőben Dáciai birodalmához kaptsolta; mellyért a Jászok a Rómaiakra boszonkodtak, és őket több ízben megtámadták, még végre Hadrianus Tsászár által lenem tsendesítettek.

Ismég a Sarmaták 133dik eszt. a Roxolanusokkal együtt ugyan Hadrianus Tsászárt megtámadták, a kik esztendei adó ígérete mellett tsendesedtek le, azomban hogy azoknak további betsapásoktól a Rómaiak megmenekedjenek, Hadriánus azon nevezetes Hidát, mellyet Trajánus a Dunán épített, a kő oszlopokig lerontotta.

A Jászok 172dik eszt. a befagyott Dunán Pannoniába bérohanván, azt pusztították, azomban a Rómaiak által nagy veszteséggel vissza verettek.

Marcus Aurelius Antonius Tsászár 174-kén meggyőzvéen ugyan Pannoniában a' Qvadásokat azon tsudálatos zápor esső, és szélvész segítségével, mely a' Romaiak' fulminatrix, vagy militana Legiojok könyörgésére eredetnek irattatik, a' következzett esztendőben pedig a' Markomannusok hatalmát is elnyomván, a Jászok ellen hadat indított azért, hogy a' Markomannusoknak segítségére voltak, és meggyőzvéen őket semmivé tenni szándékozott; de azt továbbra halasztotta, most azzal megelégedvén hogy több mint száz ezer Római foglyokat kezeik alól kibotsájtottak, egyszersmind nyoltz ezer Lovas Jászokat szolgálatajába engedtek, a' kik közül 5500-at Britanniába küldött.

Meghalván Marcus Aurelius Bétsben 180-dik esztendőben a' fia Comodus a' meghodólt Quadus, Markomannus, Burius Vandalus Sarmata, és Jász nemzeteknek rendbe hozásában fáradozott. Ugy látzik hogy a' Meianasta Jászok akkor szorítottak a' Tisza, és Duna közé.

Nem sokára a' Gothusok kezdetek bényomúlni a' Basternák, Roxolánusok, és Jazygesek földére, és tovább Daciába: Antonius Caracalla Tsászár meggátolta ugyan őket, de kevés üdöre; mert azután Tratiában, és Meziában erőt kaptak, a' honnan P. Licinius Galienus Tszászár által üzettettek vissza Daciába.

A' Vandalusok is Lausatia, Silesia, és Bohemia tartományokból Pannoniába béütöttek, a' kiket Aurelius Tsászár meggyőzött: hasonlóan a' Gothusokat, és Carpusokat Daciában letesendesítette, 273. ugyan Daciából a' Római Coloniákat Meziában által szállítván, Daciát a' Gothusoknak, Carpusoknak Sarmatáknak, Vandalusoknak, és más nemzeteknek engedte akkor Magyarországnak a' Tiszántúl Erdélyig való része, úgy

Erdély, Moldva, és Valachia elveszté a' Daciai nevet, megszűnt a' Romaiak birodalma lenni Nagy Constantio Tsászár idejéig, 276. Probus jutván a' Tsászárságra; ez Pannoniába bétsapkodó Burgundereket, és Markomannusokat elűzván a' Vandalusoknak egy részét Britanniába, küldötte, más részét, úgy a' Basternáknak, Gepidáknak, Gantungeneknek egy részével Mesiába helyeztette, de ezek onnan Német Országba húzták magokat.

Probus halála után 282. esztendőben a' Sarmaták Pannoniába, Tratiába bétaptak, azonban a' következett Tsászár Marcus Aurelius Carus megverte őket, 16 ezeret levágván közülök, 20 ezeret pedig fogságra tett, és mint szolgákat birodalmában elszéleztette.

Diocletianus Uralkodása alatt t. i. 289. esztendőben a' Római birodalmat azon háborúk, mellyek Német Országban az Alemannusok, és Daciában a' Gothusok által indítottak veszedelemmel fenyegették; azért is Diocletianus azon birodalmát felosztotta Maximianussal, amaz a' nap keleti, emez pedig napnyugoti Tartományokban uralkodtak. Diocletianus megtámadta a' Kargnesokat, Markomannusokat, Basternákat, Sarmatákat, Juthungusokat, és Quadusokat, és rajtok győzedelmeskedett; mind az által a' Sarmaták Rausimod nevű Királyok vezérlése alatt 319 ben újjolag Mesiában pusztítani kezdettek, de nagy Constantin Tsászár által elűzettek, tovább Campona mellett Valeriában nem messze Budához, úgy Bononia mellett alsó Pannoniában, és Margos mellett felső Meziában a' Morava vize torkánál megverettettek, a' midőn pedig Dacián keresztül régi hazájokba, az Azoviai tenger felé sietnének, vélek megint megütközött Constantin, mely ütközetben Rausimod megöletett, a' séregének meg

maradott része Tessaloniába vitetett, és a' pusztaságba leszállítatott a' Földnek művelésére.

A' Gothusok is ugyan Meziába, és Tralziába hasonló bétsapást tettek, de ezek is érzették Constantin hatalmát, a' ki őket részszerént maga seregéhez tsatolta, részszerént jó vigyázat alatt Scythiába a' régi Getáknak lakhelyére, a' Dobrützi Tartariába vitette; minthogy pedig több Scitha nemzetek is vélek egyet értettek, és naponként nevededett az erejek, meggátolásokra a' Trajánus hidjátúl fenn maradott kőlábakra hidat állíttatott, fel a' Dunán, és azon keresztül gyakran küldött által seregeket rettentésekre. Ezen üdőben a' régi Dácia hivattatott Gothianak, mellyet északról a' Sarmaták, és Basternák, napkeletről a' Roxolánusok, Dél felé az Aluta, és Duna, napnyugotról a' Tamasiták, vagy igazábban a' Jazygesek, és Roxolánusok környékézték, két részre volt felosztva, Ostgothiara, és Vestgothiara. Vestgothiában, a' hol Erdély, és Valachia fekszik, uralkodott Geherik, a' ki onnan a' Vandalusokat 335. esztendőben kiűzte, nem sokára azután az Ostgothusok Királya Ermanarik mind a' két Gothiának Ura lett, a' ki hatalmát azon Német, és Scitha nemzetekre, a' mellyek a' Cáspium tenger, Vistula, Duna vizei, fekete tenger, Meotis tava, Volga, és Tanais vizei közt laktak, kiterjesztette. A' Vandalusoknak Constantin Pannoniába adott lakhelyet a' honnan 60 esztendő múlva költöztek által Spanyolországba.

A' Vandalusoknak kiűzése előtt t. i. 332. esztendőben a' Gothusok megtámadták a' Jászokat, és Sarmatákat, és közülök sokat a' Tsászárhoz szalasztottak azomban Constantin a' Gothusokat megverte, a' Jászok pedig úgy a' Sarmaták a' szolgálkainak segítségével által mentettek ki a' Gothusok fegyvere alól, de szerentsétlenségekre: mert 334.

Esztendőben azon szolgálók ellenek támadtak, és közülök többet 300 ezer személynél elkergettek, részszerint a' Gothusok közé, részszerént Constantin Tsászárhoz a' kiket a' Tsászár részszerént maga szolgálatajába részszerént Tratiába Scithiába, Macedoniába és Itáliába békelyheztetett.

Ezen időtől kezdve, a' mint Gebhardi pag. 128. előszámítja, a' Sarmatáknak, vagy Jazygeseknek négy felekezetjek vala. 1-ször Sarmaták, a' kik a' Gothusokkal hadba nem keveredtek, és a' Mátra hegyei, és Garám vize közt laktak. 2-or szabad Jazygesek, vagy Arcaragantiai Sarmaták, a' kik a' szerentsétlen Urak közé tartoztak, és a' Tisza mellett megmaradtak. 3-or Római vagy uradalmi Sarmaták. 4-er Szolga Sarmaták (Sarmatae limigantes) másképp Sarmatae Amicenses, et Picensis; a' Tsászár a' Duna mellett felállított várak, vagy erősségek vigyázatjára, maga unokáját Dalmatiust rendelte, és az által gátolta a' Daciában való kitsapásokat, és a' Mesiai, és Pannoniai Lakosoknak kiszökését.

Minekutánna Nagy Constantin Tsászár mind az hadi seregeinek mind pedig a' Polgári dolgoknak kormányozására úgy a' Keresztény Religiónak gyarapítására nézve kellő intézeteket tett, a' Római Birodalmát 335-ben három fiaí úgymint Constantinus, Constans, Constantius közt felosztotta, azomban a' két ifiabb Testvérnek megölettetések után öregebb II. Constantinus a' napkeleti birodalmát a' napnyugotival 350-ben öszvekaptsolta.

Hat esztendő múlva némely Quadusok, a' kik Csepely és Tsalóközben laktak, az úgy nevezett szabad Jászokat és Sarmatákat, a' kiket Jobbágyaikká tettek, felbirtatták, hogy velek együtt a' Dunán Zsákmány kedvéért által mennyenek mellyet megtsелеkedtek, azomban a' Tsászár által nagy

nagy veszedelmekkel vissza üzettek, a' bé fagyott Dunán másod izbenis bétsaptak Mesiába, de a' Tsászár Sirmiumnál öszvegyűjtött seregével nem tsak felkereste őket, hanem Budánál a' Dunán hidat verettvén, a' Tartományokba is, mely a' Duna, és Tisza közt fekütt, bérohant, és őket megverte; mire nézve mind a' Quádusok, az Uraságokrúl lemondottak, mind a' Sarmaták jövendőre hivséget ígértek; ezen meggyőzött Szarmaták tartoztak azon Jászokhoz a' kik a' szolgáláiktúl, a' mint fellyebb érdekeltezt, elüzettettek, és a' Rómaiáktúl oltalmat kértek, azért mostan mint jobbágyok tartattak, laktak pedig Vátzon alól, és legelsőben a' Victoratus Gothusoknál kerestek menedék helyet. Tovább eltökéllette magában a' Tsászár, hogy a' szolga Sarmatákat is (Limigantes) le fogja alázni, és mivel a' Tisza, Duna, és Maros közt, a' hol laktak a' Tsászárral szembe szállani bátorkodtak, a' Tsászár őket megtámadta, és a' Dunán által a' Tiszához sorította, és mind a' Limigans, mind pedig az Amicensis, úgy a' Belgrád, Ujpalánka közt, és az Orsovai Kerületben lakott Picensis Szarmatákat részszerént Kardra hányatta, részszerént az előbbi Uraik hatalma alá vissza helyhezette. Végre ujabb zendülést, indítván, Acincum, és Salánkemen vidékén 359-ben erejebűl kivetköztettek, a' mint a' Hunnusoknak Pánnoniába lett bėjövelelekgig meg is maradtak.

Ezeknek előre való botsájtásával lássuk már a' mi magyar Jászainknak eredeteket.

A' Magyarok régi dolgaiknak szorgalmatos fejtegetője Ottrokotsi Origi. Hungar. Part. I cap. 9. et 10. azt erősíti, hogy a' fellyebb említett Jazygesek, tudniillik mind azok, kik hozzá adás nélkül Jazygeseknek, mind pedig azok, kik Metanasta Jászoknak hívattattak a' Scythák vagy

Hunnusok nemzetségéből származtak, régenten az Amazonokkal Aetoliába Görög Ország egyik részébe jutván, Jazydeseknek, vagy Jazygeseknek nevezettek, tudni illik Jásusról Agénornak onokájáról, onnan szakadtak az előbb leirt Tartományokba, és így Atilla közöttök mint a' Hunnusokkal egy nyelven beszélő Atyafiai között, azon helyen, a' hol most Jász Berény fekszik, jeles készületű Palotáját helyhezette. Ugyan is a' Jászoknak azon eredetéről Cap. III. pag. 65 azt mondja: *Puto autem ejusdem Prosapiae fuisse hos Jazyges cum illis Scythis, quos Herodottus (in melpom. seu Libro 4-o) partim Aratores partim Nomades appellat ad Hyleam Regionem ultra fluvium Doristhenem, qui Locus est in Scythia Europea cis Tanaim: nullibi enim in Europa quod sciam similes dantur aratores, vel pecuarii, quam nostri Jazyges Metanastae tempore pacis in Ungaria.* Melly véleményét tovább ugyan azon könyvében világosítani igyekezik: az V. Szakasznak pedig 8. Tzikkelyében azt állittya, hogy Strábó által az előbb kiirt szavaiban említett Urgok a' Duna mellett lakván a' Jászok szomszédságában ezen két nemzet egy eredetű volt az Ugrokkal vagy Onogurokkal, kikről Priscus Rétor, úgy az Ogorokkal, kikről Simocotta, vagy az Ugrokkal, kikről Menander irtak, végre az Ugrokkal, vagy Ungrokkal, minthogy Hungarok, vagy Magyarok a' Hunnusoknak maradéki többnyire Ungroknak, vagy Ugroknak, a' Totoktól pedig Uhriknak közönségesen pedig Magyaroknak, vagy Hunnusoknak, és Hungaroknak nevezettek.

Samuel Timon in *Imagnie antiquae Hung.* Lib. I. Cap. XIII azt erősíti, hogy a' Jász nemzet bizonyos ágozattya volt a' Magyaroknak, és Jásus fejedelemtől nevezettek Jászoknak szavai ezek:

Præsentibus quos Jazyges dicimus hoc nomen fuisse attributum ab Ranzano, Mathiae Corvini temporibus, fuisse proinde singularem aliquam Tribum, familiamque cujus Princeps Jasus dictus fuit ab aliquo Hungarorum Rege ampla olim libertate donatus, atque ab hujusmodi Principe verius Jassos fuisse nuncupatos.

Pray Kanonok Dissert. IV. pag. 122 úgy vélekedik, hogy a' Jászoknak Össeik a' Moldvában lakott Jassiusok voltak, kikrül Lomonossovius a' Russusok Kronikájában a' 110 lapon emlékezik, hogy tudniillik Sventoslaus, a' ki Igornak Olga nevű felesége után a' Russusoknál uralkodott, a' Chazarok Chagánját 965ben meggyőzván, nagy sokaságú Chazarokat, kiknek főbb részek a' Jassiusok voltak, rabságra vitt. Melyből azt húzza ki Pray Úr, hogy mivel a' Kúnok a' Chazarokkal egy eredetűek voltak, és a' Jassiusok az Chazaroknak egy részét tették, ezek Moldvában a' Pacinatzitákkal, és Uzokkal öszve kaptak magokat, sőt a' Kúnoknak IV. Béla Király idejében Magyar Országba lett bé költözések után is az ott maradtak továbbá is egyesülve laktak. Azon Kő táblán, mely Erdélyben találtatott, és a' mellyen olvasható metzést ugyan Pray Úr az érdeklött Dissertatiojában ki írt a' Daciai Jassiusoknak nyoma vagyon ily szavakkal: *Dacorum Jassiorum* mely szavak azt mutatják, hogy Moldvának Jassi nevű Várossa azon Jozzokról neveztetett legyen.

Gebhardi Magyar Ország Historiájának első Részében a' 385dik lapon azt írja, hogy a' Patzinatziták közé tartoztak az Uzok, Gázok, vagy Cumanok, a' kik a' későbbi időkben Valachiát, és Moldvát birták. A' Patzinatzitáknak Erdélybe lett bé költözésekkor pedig a' Volga, Tanais, és

Caspium tengernek napkeleti partjai közt laktak, és ezen Kúnok közül lehetnek azok a' kik Béla Király Jegyzőjének, előadása szerint Kiovia környéken a' Magyarokhoz állottak. Suhm Fridrik a' 276 lapon azt írja, hogy az Uzok a' Sinai Ousiunoktúl származtak, a' kiknek De Guignes bizonsága szerint Kristus születése előtt 174-dik esztendő táján Királyok volt, rólok Dneper vize Tatár nyelven Ouzinak nevezetett. A' Jász név a' Gáz, vagy Gázih névvel megegyez, mellyel az Uzokat a' napkeleti németek hívták, mely név Magyarúl annyit tesz, mint Ijas, Deákul Pharetrarius. A' 13dik Században Magyar Országban letelepedett Kúnoknak kezdettek legelsőben a' Deák levelekben Jjászi, vagy Jazyges nevet adni, következendően azt húzza ki onnan Gebhardi, hogy a' Jászok az Uzoktúl, vagy Kúnoktúl eredtek.

Katona István Kanonok is Hist. Crit. T. XI. pag. 728 úgy szinte Schlötzer pag. 205 Thunman pag. 157 és többek is a' Jászoknak a' Kúnoktúl való eredeteket bizonyítják. Joannes de Kikellew a' midőn a' Kúnokról ír, ezek által azon nemzetet érti, mellyet a' Görögök Uzoknak, vagy Gázoknak neveztek, és a' mely a' 13dik Századnak közepéig Moldvában tartózkodott.

Az előre botsájtott véleményeket rendre vévén, azok röviden oda tzeleznak 1ször Ottrokotsié; hogy a' Jászok Scythiából az Amazonokkal Görög Orzágnak Aetolia Tartományába jövévén, Jasus fejedelemtől Jazydeseknek, vagy Jazygeseknek neveztettek, kiknek maradéki lévén a' Metanasta Jászok, ezek Magyar eredetűek voltak és a' mostani Jászok tőlök származtak. 2szor Timoné; hogy valamely különös Magyar ágazatot tettek, melynek fejedelme Jasus volt. és arúl neveztettek Jassusoknak. 3szor a' többi érdemes Iróké pedig, hogy az Uzok, vagy Kúnok

közé tartoztak, és nevek ezen szótól Jjas (Phartrarius) eredett legyen. Mellyek eránt e' következendőket jegyezzük meg. Ugyan is:

A' két első Irónak állítása, hogy t. i. a' Jászok a' Jásus fejedelemtől vették legyen nevezeteket, nem fundamentom nélkül való; mert Jásus Fejedelemtől emlékezet van a' Görög történetekben. Ranzanus is Indice 1. Epit. Rer. Hung. azt írja, hogy a' Jassusok a' Dráva mellett a' Seretesek, Serapilok, és Sandrizetesek szomszédságában laktak, hihető, hogy ezek Aetoliából jöttek ide, innen pedig Daciába mentek által, és Metanasta Jászoknak nevezettek. Valóban a' Jászoknak igazi nevek Jassi vala, mellyet az Erdélyben találtatott, és előbb érdeklött kő táblán való metzések szavai is, úgy Lomonosoviusnak ugyan előbb említett előadása bizonyítanak. — Azomban a' Metanasta Jászoknak Magyar eredeteket kétségbe hozzák Strabonak előbb ki írt szavai, a' hol a' Jazygesek Sarmatáknak nevezettek, úgy Cornelius Tacitusé, a' ki Hist. L. III. C. 5. a' Sarmaták ágazatjából valóknak állítja. Mindazáltal Ottrokotsi állításának fundamentomául szolgál az, hogy Strabonak említett szavai szerént az Ugrokkal, a' kik nem mások, hanem Kúnok, vagy is Magyarok voltak, együtt jöttek ki Asiából az Alanusok által elfoglalták helyeiről, a' Duna mellyékén is együtt laktak azokkal, és így a' Jászok az Ugrokkal egy eredetűek lévén, Magyaroknak mondathattak. Ptolomeus, a' ki 140 esztendő táján élt Geogr. L. VIII. C. 5. Scithiai Európáról írván, azon nemzeteket, mellyekről Strabo emlékezik, Kúnoknak nevezi, szavai ezek: *Inter Basternas, et Roxolanos sunt Chuni.* Ezek szerént a' Jászok épen nem Sarmaták voltak, hanem a' Kúnok köze tartoztak, a'mint hogy Ptolomeus a' Jászokat a' Sar-

mataktúl nyilván különbözteti. De maga Strabo is ide tzelezn látzatik, a' midőn mondja: *et qui Basilii id est Regii dicuntur, et Urgi*, mely szavakból a' következik, hogy a' Jászok két felekezetűek voltak, t. i. Sarmata, és Királyi Jászok. Amazokat azért nevezi úgy, hogy Daciában a' Sarmaták szomszédságában laktak, a' Királyiak pedig azon Scithák közé számítottak, a' kiknek Királyjai voltak. Heródotus L. IV. C. LIV. különbözteti a' Királyi Scithákat a' Nomades, vagy költözködő Scitháktól. A' Sarmatákat CXXI. a' Tanais vizén túl, a' Királyi Scithákat C. VI. a' Gerhus, és Tanais közt, a' Nomades Scithákat pedig C. XX. a' Gerhus vizén innen helyezettvén. A' Jászoknak tehát azon részek, mely a' Duna mellyékére költözött által, és Metanastáknak hivattak, a' Nomades Scythák közé tartoztak, az Ugrokkal egy nemzetté válván, Ottrokosi által méltán mondattak Magyar eredetűeknek. Hogy pedig ezen Metanasta Jászoktól származtak a' mai Magyar Jászok a' következőkből megtetzik.

A' Metanasta Jászok az előbb leirt Történeteik szerént Marcus Aurelius Tsászár által 174. esztendőben a' Sarmatákkal együtt meggyőzöttvén, őket azon Tsászár fia Commodus különös részekre osztotta, és ekkor szorítottak nagyobb részén a' Tisza, és Duna közé Pannoniában, a' hol szinte úgy, mint előbb Daciában több felekezetjeik voltak: a' Sarmatáknak ugyan is Daciában, a' mint Gebhardi Peutinger Táblájából elő számította, Pannoniában pedig a' mint Aurelius Tsászár alatt érdekeltetett. Nagy Constantin Tsászár idejében a' Sarmaták Campona mellett Valeriában nem messze Buda Várához, úgy Bononia mellett alsó Pannoniában, és Margus mellett felső Meziában megverettvén, és a' Király-

jok is Rausimod megölettvén, egy részek Thesalonica-ba vitetett által, más részek Dacia-ba húzódtak, egy részek pedig Pannoniában a' Metanasta Jászok közt maradott. Ezen Jászok, és Sarmaták kétfelé különböztettek; uradalmi és szolgál Jászokra. Ugyan Nagy Constantin idejében a' Gothusoknak Pannoniából lett elűzetése után a' szolgák feltámadtak az Uraik ellen, és közel 300 ezer Jászokat, és Sarmatákat elkergettek, a' kiknek egy része Constantin oltalma alá futott, és Tratzia-ba, Scithia-ba, Macedoniába, és Itáliába szállítattak, egy része pedig a' Gothusokhoz állott a' kik Pannoniában megmaradtak, azoknak megkülönböztetett négy felekezetjeik közül legjelesebbek voltak a' szabad Jászok, a' kik Váztzon alól a' Tisza, és Duna közt laktak, és a' szolgáláiktól elnyomattattak, az után is még a' Quadusok szolgálása alá jutottak, még végre II. Constantin Tsászár által felszabadíttván azon szolgálóknak ismét uraikká lettek. Ezen szabad Jászok voltak tehát a' mi Magyar szabad Jászainknak Eleik mert Robert Károly Királynak a' következő szakaszban kiirt Diplomájában némely szabad Jászok említettnek, a' kik Keverge fiának uradalma alól kivétettek, és a' régi szabad Jászok közé által tetettek, kiknek neveik nyilván mutatják hogy Kúnok, és Magyarok voltak, és a' mai Jászok Eleinek tartatnak. Mire nézve nem ok nélkül állította Ottrokotsi, hogy a' mai Magyar Jászok a' Metanasta Jászoktól származtak tovább.

A' mi a' többi három Iróknak véleményét illeti: ezek a' Jászoknak eredeteket az Úzoktól és Kúnoktól, a' kik már az első századnak elején a' Tanaisnak, és Boristhenesnek innenső oldalánál laktak, még bővebben világosítják, és hogy igazi nevek Ijas vagy Jász, a' többes számban Jászok (Jassi) volt légyen, mellyet Gebhardi az Uzok,

nak, vagy Húnoknak Giaz nevekkal megegyezőnek állít. Innen úgy látszik, hogy a' Daciában maradtak a' Patzinatziták Giasi Chupon nevű ágazatjokhoz számítottak, a' midőn azok Aetelkúsut elfoglalták. *) Azomban a' kik Magyar Hazánkban megtelepedtek, mind addig a' Kúnok neve alatt értetődtek, méglen Robert Károly Király őket meg nem különböztette.

§. II.

A' Jászoknak Philisteus, és Jazyx nevezetjeksak ragadványok.

Már fellyebb is érdekeltetett, hogy a' Jász név magyarul annyit téssen, mint Ijas. (Pharetrarius) lágyabban Jász: eredett ezen szóból Ij (Pharetra) melynek gyakorlásában a' többek előtt tudóssak voltak, és azért a' Királynak szolgálatjára különösen kiválasztattak. Innen nevezettek tehát Ijasoknak, vagy lágyabban Jászoknak (Pharetrarii) úgy szinte a' Diplomákban is onnan adott reájok ezen név Jassones, mely kitezik e' következendőkbeül:

1-ör Robert Károly Király 1323. némely Jászokat Keverge fiainak uradalma alól ki vévén, azokat a' szabad Jászok közé, a' kik a' Király mellett hadakozni kötelessek valának, ily különös Privilegiummal számította. *Carolus Dei gra-*

*) Erre mutat Lomonosow, a' ki Sventoslausnak a' Chazarokon 945ben vett győzedelmet le írván a' 110 dik lapon említi, hogy a' Chazarok és Jászok közt számos felekezetet mint foglyokat vezetett Russiába, melly Jászok nem mások voltak, hanem a' Patzinatziták közt elmaradt Kúnok és Uzok.

tia Hungariae, Dalmatiae, Croatiae, Ramae, Serviae, Galliciae, Lodomeriae, Cumaniae, Bulgariae Rex etc. Accedentes ad nostram praesentiam Larzan filius Zakán, Joachan filius Furdach, Jacobus filius Keskene, Charet filius Arbultan, Demetrius filius Subul, Stephanus filius Begzan, Paulus filius Mogzun, Andreas filius Chákán, Zacharan, et Georgius filius ejusdem, Demetrius filius Keyan, Stephanus filius Kurman, Hurcz Arpan, Andreas filius Zuegan, Zaduch filius Kalhen, Georgius filius Magyar, et Petrus filius Chamaz Jassones fideles nostri suo, et fratrum cognatorum, proximorum, et sociorum suorum nomine, de generatione ipsorum humiliter nos petentes cum Instantia supplicuerunt, ut ipsos eximendo a potestate, dominio, et Jurisdictione filiorum Kevege, et aliorum quorumlibet, in statum, et coetum Jassonum specialiter Regiae Majestati exercituare debentium transferre de Benvignitate nostra dignaremur. Nos siquidem, qui ex debito suscepti regiminis justas fidelium nostrorum preces audire, et exaudire tenemur, auditis petitionibus eorundem Jassonum, revocatisque in memoriam fidelium servitorum ipsorum meritis, quae iidem Jassones, et tota generatio eorum in diversis expeditionibus nostris, locis, et temporibus admodum opportunis cum morte quam plurimorum fratrum, et proximorum suorum, et effusione eorum sanguinum supremo fidelitatis affectu exhibuerunt, et etiam impenderunt, volentes eorundem servitiis meritoriis Regiae gratiae occurrere favore, ipsos praenominatos Jassones, et eorum fratres, cognatos, proximos, et socios, nec non haeredes, et posteritates suas, et eorum cujuslibet universas eximendo, et retrahendo

hendo a potestate, dominio, et Jurisdictione praedictorum filiorum Keverge, per quos ipsos Jassones nimium oppressos, humiliatos videbamus, in statum, numerum, et caetum Jassonum Regiae majestati exercituare debentium transferendos duximus, et etiam aggregandos, volentes, ut iidem Jassones, et tota generatio ipsorum, nec non eorundem haeredes ab omni potestate, dominio, et Jurisdictione aliorum Jassonum quorumlibet perpetuo exempti, eo semper gaudeant privilegio libertatis, quo caeteri Jassones nobis exercituare debentes gaudent perenniter, et fruuntur. Item concessimus eisdem, quod Capitaneum suum, seu Judicem quemcunque voluerint, Regiae tamen Majestati fidelem, eligendi liberam habeant facultatem, quem postmodum Regiae nostrae celsitudini praesentabunt. In cujus rei firmitatem perpetuam praesentes concessimus Literas, novi authentici, et duplicis sigilli nostri munimine roboratas. Datum per manus discreti viri magistri Praepositi Albensis, et Aulae nostrae vice Cancellarii dilecti, et fidelis nostri Anno Domini 1323. Venerabilibus in christo Patribus etc. Innen kitetzik a' mi Jászainknak mind igazi nevek, mind pedig Kún's Magyar ágazatjok.

2-or Első Lajos Király Berén, és Jákóhalma közt fenforgó kérdésnek elintézésére az Ország Biráját Gróf Széts Miklóst kirendelvén, ez által 1357. költt Levél a' Jászokat már Philisteusoknak mondja, melly Levélnek foglalattya ez: *Nos Comes Nicolaus de Széts Judex Curiae Serenissimi Principis Dni Ludovici, Dei Gratia Regis Hungariae etc. Comitatusque de Túrotz tenens honorem memoriae commendamus tenore praesentium, significantes, quibus expedit universis. Quod cum inter Ladislaum Leustachii*

filii Marcelli, degente Wrs Vajvodae Philisteorum ab una, et inter Dominum etc.

3-or Zsigmond Király Levelében, melly Apáthi, Négy-szállás, és Kis érr Helységek határainak megjárása (Reambulatio) dolgában 1393. költt, még Jassones, de egyszersmind Philisteus név alatt is emléttetnek. Ekképpen szól azon Levél: *Sigismundus Dei Gratia Rex Ungariae, Dalmatiae, Croatiae, Fidelibus suis Nobilibus viris Emerico filio Abba, officiali per magnificum virum Franconem supremum Thesaurarium nostrum inter Philisteos seu Jassones nostros constituto, item Magistro Thomae filio Georgii de Domoszló, ac Stephano filio Ugrini salutem et gratiam: In personis Philisteorum, seu Jassonum universorum in descensu de Apáthi vocato commorantium, nostrae graviter conquestum est Majestati, quomodo Philistei, seu Jassones nostri in descensu Négy szállás nuncupato residentes, terras eorundem Philisteorum nostrorum de descensu Apáti appellato, intra veras, et antiquas metas eorum existentes potentialiter occupando perarassent, et perarari fecissent, sine intermissione, verum cum nos ipsos Jassones nostros, in jam dicto descensu Apáti vocato, prout de jure tenemur, in dictis eorum terris usualibus juxta jura Privilegiata eorum, litteralia monumenta velimus conservare, fidelitati igitur vestrae firmo Regio damus sub edicto etc.*

4-er Ugyan Zsigmond Király által az Ujszászi, és Szarvasi Kapitányoknak 1425 kiadatott Privilegium ekképpen nevezi, a' hól így van: *Sigismundus Dei Gratia Romanorum Rex semper Augustus, ac Hungariae Bohemiae Dalmatiae Croatiae etc. Rex memoriae comendamus quibus expedit universis: Quod cum Joannes*

filius Stephani, Thomas filius Petri, et Petrus filius Nicolai Capitaneorum Philisteorum, seu Jassonum nostrorum de Ujszász, et Szarvas Majestati nostrae in eo, quod Cammunitas dictorum Jassonum nostrorum contra eorum consuetudinem, et libertatem ad censuum solutionem, seu taxam, quae ex parte ipsorum Jassonum Majestati nostrae solitae essent, administrari, contributionem una cum eisdem faciendam cogere, adstringere, et coarctarent, cum tamen ipsi ad hujusmodi solutionem faciendam nunquam fuissent obligati, et nec tenerentur, Majestati nostrae querimonias possuissent, dictisque aliis Jassonibus nostrae Majestati in praesentiam vocatis, et coram nobis comparentibus, et praedictos Joannem, Thomam, et Petrum ad hujusmodi solutionem faciendam ex debito obligatos fuisse, et nunc esse referentibus etc. In conclusione sic exprimit: Unde nos audita attestazione praedicta tum pro eo, tum etiam pro multiplicibus eorum Joannis Thomae Petri servitiis, accedente ad id pari assensu dictorum Jassonum nostrorum praedictum Capitaneatum de Ujszász et de Szarvas, cum omnibus ejusdem Juribus, Jurisdictionibus, ac proventibus eisdem Joanni Thomae, et Petro, ac ipsorum haeredibus duximus conferendum, damusque et conferimus tali conditione: Quod idem Joannes, et Petrus annis singulis, quilibet videlicet eorum praedictos 20 flnos, annotatus vero Thomas dictos 16 flnos centenarios juxta praescriptum pactum, et dispositionem per eos una cum dicta communitate Jassonum praedictorum initum, et contractum ad contributionis solutiones proventuum nostrorum in medium praedictorum Jassonum dare, et solvere, praeterea dum et.

quando, tempore congruente universitatem Jassonum nostrorum, de nostrae Majestatis Mandato exercituaré, et nostram expeditionem ad quam ex consuetudine obligantur ingredi contingeret, ex tunc iidem Joannes, Thomas, et Petrus ad hujusmodi nostrum exercitum cum octo pharetrariis in eorum expensis proficisci teneantur, et sint adstricti, ab aliis autem solutionibus contributionibus et servitiis in medium dicatorum Jassonum fiendis liberi, et exempti habeantur etc.

Innen világos az, hogy a' Jászoknak eredeti, és tulajdon nevek Deákul Jassones, a' Ijász vagy Jász szóból, melly annyit tesz, mint pharetrarius, és hogy a' Kapitánnyaik bizonyos számú Ijasokkal (Pharetrariis) a' Királyoknak midőn háborúba mentek, szolgálni tartoztak.

5-ör Ulászló Király 1501. Esztendőben Ivány Helység, melly most Heves Ivány Puszta, úgy Apáthi, és Kiss-érr szállások határát megvizsgáltatni parancsolván, a' Jászokat Rún Philisteusoknak (Cumanos Philisteos) nevezi azon Levél eképpen van: *Nos Uladislauus Dei Gratia Rex Hungariae et Bohemiae etc. Memoriae comendamus. Quod cum nos sicut et quemadmodum in generali Decreto hujus Regni nostri per universos ejusdem Regni nostri Regnicolas nostrae supplicatum extiterat Majestati, ad reambulandas, et rectificandas metas inter fideles nostros Nobiles ab una, et Cumanos Philisteos nostros Partibus ab altera ex Magistris Protonotarius fideles nostros egregios Magistros Ladislaum de Dorogháza Judicem Curiae Nostrae, ac Joannem Ellegvelgh, Personalem praesentiae nostrae, ac Protonotarium, nec non Benedictum de Borsua Directorem causarum nostrarum Regalium duxissemus destinandos*

Tandem etc. — Melly levél nyilván bizonyította, hogy a' Jászok a' Rúnokkal egy nemzetségnek tartattak. Tovább

Honnan ragadott rájok a' Philisteus név? erről különbözők a' Hazánk Iróinak véleményeik. Deseritius Lib. I. Cap. VIII. pag. 70. azt állította: Hogy Toxusnak Sz. István Király nagy Attyának idejében Bulgáriából Magyar Országba béköltözött Hismaeliták, a' kik Philisteusoknak is hivattattak, a' Jászokkal öszve kaptoltattak, és így azokróljött a' Jászokra a' Philisteus név, melly véleménynek Fundamentomát Béla Király Anonimus Notáriussának az 56. szakaszban következő szavaiból húzza ki Desericius: *Audita ejus (Toxi) pietate, multi Hospites confluebant ad eum ex diversis nationibus. — Nam de Terra Bular venerunt quidam Nobilissimi Domini cum magna multitudine Hismaelitarum: quibus Dux Toxun per diversa loca Hungarorum condonavit, terras, et insuper Castrum quod dicitur Pest in perpetuum concessit, etc.*

Bél Mátyás in Adparatu ad Historiam Hung. Dec. I. monumento V. pag. 203. in nota ad Lit. I. említést tézzen más Hismaelitákról is, a' kik Sz. László, és Kálmán Királyok ideojében a' Keresztény Hitre térítettvén a' Metanasta Jászok közé a' Nyir földön, melly Szabolts Vármegyében fekszik, lehelyeztettek, azomban seholy nyománintsen, hogy akár a' Bulgáriai, akár ezen utóbbi Hismaelitáknak valamely részek a' Jászok közé jutott volna.

Hasonlóan Salagius de Statu Ecclesiae Pann. pag. 238 úgy Cinnamus a' ki 1184 esztendő táján írt Lib. III. pag. 48. Némelly Hismaelitákról, a' kiket Magyar Chalisiusoknak neveztek, említést tesznek. Cinnamus ugyan is Andronicus seregeiről írván, ezt adja elő: *sed imensum etiam*

alium (exercitum) ex auxiliaribus copiis conflatum, praesertim Hungaricis equitibus, et qui apud illos diversae sunt Religionis, Chalisii Hungaris quippe Christianam amplexis, isti Mosaicis legibus, iisque non omnino genuinis etiamnum vivunt. Tovább ismét pag. 112. Inde itaque digressus Princeps (Andronicus Ducas) aliud Castellum exstruxit, quod Hungaris plurimis, quos Sirmio transtulerat, habitandum concessit: Chalisii vulgo ab ipsis appellantur, suntque diversae Religionis, ut supra memoratum est, et easdem ut Persae opiniones habent. Nestor Russusok Hrónikájában Schlötzernek kiadása szerint a' 900 tikkelyben a' Bulgárokról írván, azoknak 3 fő ágazatjokat említi, úgymint: a' Kulaniai, Kaniai, és Volga torkánál lakókat, ezen utolsó nemzetség hivattatoit Chalisiusoknak is *) másképpen Ismaelitáknak, ezek

*) A' Calisiusoknak ezen nevezetjek Calesztől Bulchunak attyától, a' ki Bulgáriának Karkánja volt, és a' kit Anonimus Notarius a' 6. Szakaszában Calau, másutt pedig a' 59. Szakaszában Bogar, vagy Bulgár név alatt is emlitt, vette eredetét. Bizonyos az, hogy a' Hunnosoknak északi Sarmatiába lett kiterjedésekkor Bulgáriában is, mely Volga, vagy Bulga vizétül neveztetett a' képen, egy részek a' Sarmaták, vagy Gögéniek közt helyet foglaltak. Bizonyos tovább, hogy onnan nem tsak Sarmata vagy Tóth nemzetségek, hanem Magyarok is, jelessen pedig Mok Hannak idejében 546. esztendő táján a' fekete tenger mellé húzódtak, későbbben t. i. 680. esztendőben Asparuch Cobratnak Bulgaria Karkánjának fia őket az Aluta vize mellől Alsó Meziába, mely az után kisebb Bulgáriának neveztetett, által vitte, ezekkel jöttek tehát a' Magyar Calisiusok a' mai Bulgariába innen pedig későbbben Magyar Hazánkba azomban hogy a' Jászok közé helyhesztettek volna, az még eddig homályban maradt.

közül Billa, és Bocsu nevű két Testvéreknek, és Kethen Vitézeknek *) vezérlések alatt, ide költözött Ismaelitákat telepítette le Toxun Hertzeg Pest környékén, a' kik még a' 12dik Században sem vették be a' Keresztény hitet, Sz. László Király első Decretumának 9dik és 10dik úgy Kálmán Király első Decretumának 49dik tikkelyében nagyon rólok emlékezet, a' hol a' Zsidóktól nyilván megkülömböztetnek, de nem is voltak vándorlók, mint a' Zsidók, hanem egy része a' földszántását, és mivelését gyakorlotta, másik a' Váraknak oltalmazására alkalmaztatott. II. András Király idejében új jövevényekkel szaporodott a' számok sokan közülök a' Királyi Kamarának hivataljaiba is be tsúsztak, még végre az 1222dik esztendei Törvény tikkely által azokból ki nem zárattak. Azomban hogy az Ismaeliták a' Jászokhoz káptsoltattak volna, annak világos nyomára nem akadtunk. Első Lajos Király alatt, a' mint már fellyebb előadtuk, a' Philisteusoknak Vajdák volt Leustak Urs nemzetségéből való Martzalnak fia, és Berénben lakott. Corvinus Mátyás Király, a' mint Comentationk 202dik lapján érdekeltük, a' Sz. Ferentz Szerzetesseinek ugyan Berénben Klastromot építtetni engedett, a' Philisteusoknak neveztetett nemzetségnek megtérítésében tett munkálódásokért, de még ezekből ki nem tetzik, hogy az említett Philisteusok Ismaeliták voltak, azt pedig, hogy a' Jászok Magyar eredetűek voltak, Károly Királynak fellyebb ki írt Diplomájában számlált Jászoknak nevei nyilván mutatják, következendően, ha el ismer-

*) Ezen 3. neveknek nyomait mutatják Pest Vármegyében Bille pusztá Mendé Helység mellett, Botsa és Hötön puszták Tázlar ugyan pusztá szomszédságában, mely utolsó három puszták a' Török iga alatt szakasztattak el a' Kiss-Runságtól.

jük is, hogy a' Jászokhoz Calisiusok, vagy Ismaeliták valamely részben egyelítettek, ezekről a' Jászoknak Philisteus nevezetjeket csak ragadványnak mondhatjuk. Kaprinay Hung. Dipl. P. II. pag. 313. azt állítja, hogy a' Jászok ezen Deák szórúl *Balista* mely faltörő eszközt tészén, mint-hogy azon eszközzel a' Várak ostromlására is alkalmaztattak, a' Diplomákban elsőben Balisteusoknak, azután Phalisteusoknak, végre Philisteusoknak irattattak, és így ragadt reájok a' Philisteus név. Ugyan ezt erősíti Katona a' Magyar Vezérek Historiájában a' 106 lapon, melynek ez vala eredete: A' Sabirus, Hunnusközül, a' mint Theophanes a' 140 és Agathias a' 77 lapokon írják, száz ezeren a' Saloknak, és Onoguroknak némely részével 528ban a' Romaiakhoz állván, Procopius bizonyítása, szerént 551 Albania, Iberia, és Colchis tartományokba letelepedtek, és a' faltörő eszközöknek, és kéz íjjaknak mind készítésében, mind alkalmaztatásában, úgy a' kéz íjjaknak gyakorlásában igen jártassak voltak, azomban 570ben a' Persák hatalma alá jutván őket Baján az Avareseknek Pannoniában Chagánjok, Coursus (Csörsz) Vezérnek segítségével a' Persák járma alól 585. ki szabadította, és a' mint Evagrius L. V. C. 23. Menander pag. 158. Theophanes p. 217. emlékeznek a' Romaiaktól elvett hajókon a' fekete tengeren által hozván, a' Duna, Vágh, és Tisza vizei közt Pannoniába be helyhesztette. Ezeknek maradéki tehát a' faltörő eszközökről Magyar nyelven falasoknak, deáknál Falisteusoknak, vagy Balistariusoknak, utóljára Filisteusoknak, a' kéz íjjakról pedig Jjászoknak, vagy lágyabban Jászoknak hivatattak, a' honnan azután következett, hogy a' mai Jászágban lakó Jászokra a' Filisteus név is reájok ragasztatott.

A' Jazyx nevezetjeknek kezdetét ugyan Kaprinay pag. 312 az 1086. esztendő után, Timon pedig Imag. ant. Hung. L. I. C. XIII. Corvinus Mátyás idejében állítják; legelsőben Ranzánusnál említettnek azon névvel, kinek arra az nyujtott alkalmatosságot, hogy itt a' Jászságban régenten a' Metarrasta Jászok (Jazyges Metanastae) laktak, azon észre vételt is teszi Kaprinay, hogy a' Jaxyx név elrontott Deák fordítás legyen az Ijas (pharetrarius) szóból, és Deákúl igaz nevek Jassones.

Ezen változott nevezeteikről azt tapasztaltuk, hogy már Zsigmond Király Diplomáiban Philisteusoknak irattak, szint azon képen Corvinus Mátyás, Ulászló, János H. III. Ferdinand Királyokéban, az után Jazyges Philistei, végre Jazyges név alatt, úgy a' Törvény Tzikkelyekben is a'képen említetnek.

§. III.

A' Jászok Magyar Hazánkban mindenkor egy formaállapotban voltak a' Kúnokkal.

A' Kúnoktúl való megkülömböztetésekről leg első nyom találtatik Robert Károly Királynak fellyebb az 1323. esztendőbeli kiirt Diplomájában, mely szerént már az előbbi időkben is voltak szabad Jászok, a' kik a' Király mellett mint a' nemesek katonáskodni tartoztak, és magok közül választott Kapitányok által mind polgári, mind törvényes dolgokban igazgattattak. Ezen igazgató módját világosítja Sigmund Királynak 1407. esztendőben Dominica Judica kiadott Privilegiuma, mely eképen van. *Nos Sigismundus Dei gratia Rex Hungariae etc. Quod quia Regiam*

*decet Excellentiam certa sibi subditorum com-
 moda augmentanda in vigilare, et praesertim
 talium, quos sibi, et sacrae coronae Regni non
 sine dispendiosis Personarum casibus, et gra-
 vioribus expensarum oneribus conspexit, et
 concernit, et tam indesinenter, quam fideliter
 Regno adhaesisse; et ex quo fideles nostri di-
 lecti universi Philistei intra ambitum dicti Re-
 gni nostri ubicunque commorantes a Divis Re-
 gibus Hungariae felicium reminiscendarum,
 nostrisque scilicet Praedecessoribus inter alias
 ipsorum libertates eis gratiose concessas, et in-
 dultas hujusmodi immunitatum praerogativas,
 ut ipsos nullus omnino Judicum, seu Justitia-
 riorum ipsius Regni nostri Ecclesiasticorum vi-
 delicet seu secularium, praeterquam Capita-
 nei eorum in ipsorum medio constituti ad cu-
 jusvis instantiam, et in quibuscunque causis ju-
 dicare, vel suo adstare Judicatu compellere
 praesumeret, seu deberet, et quod iidem de
 eorum personis, mercantiis, et rebus quibusvis
 per climata ejusdem Regni nostri proficiscentes
 ad nullam penitus tributariam solutionem com-
 pelli tenerentur, usi, et libere frui fuisse as-
 serantur. Nosque praemissis veris existentibus,
 volentes, ut dicti nostri Philistei sicut nomine,
 sic et fidelitate augeantur, tum quod ipsi praem-
 issis exemptionibus gratiarum usi fuisse per-
 hibentur, tum etiam ex gratia speciali ipsas
 easdem libertatum praerogativas de novo an-
 nuendas duximus gratiose, et concedendas, ut
 puta etc. si qui autem quidquam actionis, vel
 quaestionis contra, et adversus aliquos, vel ali-
 quem dictorum Philisteorum nostrorum ha-
 bent, vel habere praetendunt, hi id in praesen-
 tia capitaneorum eorundem in ipsorum medio
 ordine judiciario prosequantur, ubi per eosdem*

cuilibet querulanti ex parte ipsorum, vel ejusdem judicium, et justitia non deerit evidens, et condigna. Mely Diplomának szavaiból kiki megértheti, hogy a' Jászok, vagy is Philisteusok Zsigmond előtt uralkodott Királyoktól több szabadságokkal megajándékoztattak, jelesen: hogy őket más Bíróság ne ítélhesse meg, hanem tsak a' Kapitánjaik, kik közéjek rendeltettek, és hogy a' személejtől, vagy jószágaiktól, vagy akár minémű vagyonjaiktól, a' midőn az Országban utaztak, semmi nemű adót fizetni ne tartozzanak, ha valakinek közülök valaki ellen keresete volna, azt a' Kapitánjok előtt a' Törvények rendén keresse. Ezen Privilegiumot későbbben t. i. 1446-ban Pünkösöd után való 6. napon az Orzágnak Rendjei is a' Rákos mezején tartatott gyűlésökben megerősítették. Tovább ugyan Zsigmond Királynak 1428. észendei Szent Lukás Evangelista Innepe után való 2. napon költ, és Corvinus Mátyás király által 1458. Mátyás Apostol Innepe után való 5. napon Szent Györgyről Imre, Boldogházáról Zubor, Árokszállásáról Gál Sándor, Berény szállásáról Gazdag János, Ujszászról Goszthán Pál, négy szállásról Balaká János, és Taito György nevű Philisteusoknak kérésekre megerősített Diplomájában még világosabban meghagyatik; hogy a' Király által ideig közikbe rendelt Királyi Bírák (Officiales forenses) vagy Al-Ispányok (Vice Comites) vagy azoknak tselédjeik a' Philisteusok közt állandóan ne tartózkodjanak, vagy tőlök eleséget, vagy a' helyett pénzt kifatsarni ne bátorodjanak, rendeltetik tovább, hogy magók a' Philisteusok a' Királynak tartozó minden censust, és jövedelmet mindenkor illendően beszédjék, és a' hová az említett Királyi Bírák, vagy Tisztek rendelik, által küldjék azon Ijas Katonákat is, Pharetrarios, vagy a' Tábornál katonás-

kodni kívánt embereket, a' kiket magok a' Philisteusok a' Király seregéhez a' Király parantsolatjára kiállítani tartoznak, mindenkor illő időben oda, a' hová a' Király, vagy a' mondott Birák rendelik, késedelem nélkül kiállítani tartozzanak, külömben a' késedelmesek a' kiállítást szorgalmaztató Biráknak, vagy Tiszteknek mértékletes tartásokról gondoskodni kötelesek legyenek. Inuen tehát az is kitezik, hogy a' Jászoknál szinte úgy, mint a' Húnoknál némely időkben Királyi Birák is, vagy Grófok voltak rendelve. János Király 1535. három Királyok Innepe után való 8. napon költ Privilegiumban mentekké tette őket attúl, hogy a' Tisztjeiknek, és Grófjaiknak eleséget adjanak, attól pedig, hogy Heves Vármegye Birósága alól mentek legyenek, Corvinus Mátyás 1478. II. Ulászló 1490. I. Ferdinand 1553. II. Ferdinand 1625. III. Ferdinand 1640. I. Leopold 1673. elrendelték. Ki tertzik tovább Zsigmond Királynak előbb érdeklött két rendbéli Privilegiumából, hogy a' Jászok, vagy Philisteusok is a' Királynak bizonyos Censust, és jövedelmet adni tartoztak. Miből állott ezen tartozás? már fellyebb a' 2dik §-ban Zsigmond Királynak az 1475. esztendőben az Ujszászi, és Szarvasi Kapitányoknak részekre ki adott Privilegiuma megmutatja; hogy t. i. a' Jászok, vagy Philisteusok esztendőnként bizonyos Censust, vagy Taxát kötelesek voltak a' Királynak adni, de későbbben ahoz járúlt még az úgy nevezett proventus pharetralis, vagy a' katonáskodás költségére való fizetés, mellyet világosit Corvinus Mátyásnak 1473. esztendőben Szent Péter Apostol Innepén a' Berényszállási, Négyszállási, Fenszarui, és Árokszállási, Philisteusok kérésére kiadott Privilegiuma, inellyben azokhoz tartozó Királyi Philisteusok, mind a' Kamara nyereségétül, mind akármelley Taxáknak,

adóknak, az Ország egyéb Lakossai köze való fizetése terhe alól örökre mentekké tétettnék, egyedül arra lévén kötelesek, hogy a' régtől fogva Esztendőnként fizettetni szokott Censust, és Pharetralis Proventust bé szolgáltatassák a' Királyi Kintstárba. Ezen szokást még II. Ulászló Király üdejében is fenn tartatva lenni tapasztaltuk; mert azon Király 1492dik eszt. Szent Mátyás Apostol ünnepe után való 3dik napon Mátyás Királynak a' most érdeklött 1473 esztendőről szóló Privilegiumát megerősítvén, úgy könnyíti a' Philisteusokat, hogy a' Pharetralis Proventus fejében 300 közönséges Censusbá pedig 500 frkat esztendőnként szolgáltatassanak bé a' Királyi Cassába. Ismét 1505dik esztendőben Boldog Asszony fogantatása ünnepén Mátyás Királynak 1479dik esztendőben költt Privilegiumát megerősítvén, a' Philisteusokat minden rendes, és rendenkívül való Taxák fizetése terhe alól továbbá is ki veszi úgy mindazonáltal; hogy a' Hapitányok a' katonáskodás terheiért 50 forintokat ezután is esztendőnként fizessenek.

Hogy a' Nagy és Kiss Kúnoknális a' Király részére Pharetralis Proventus szokásban volt volna, annak nyomára nem akadtunk; oka lehet az, hogy azok a' Király seregébe kéz ijjas (Pharetrarius) Katonákat nem állítottak, de a' Jászokra nézve is tsak Corvinus Mátyás, és második Ulászló Királyoknak Levelaikben találtatik arról emlékezet, hihető az, hogy ezen Királyok üdejében megszűnvén a' kéz ijjakkal; vagy is nyilakkal való hadakozás, és így többé nem kívántatván a' Jászoktól kéz ijjas (Pharetrarius) katonák, ezen kötelességnek elmúlásáért fizettek bizonyos Taxát. Azomban a' szokott más Census fizetésének terhe fenn maradott a' Kúnoknál is. Első Ulászló Király 1457-ik Eszten. Szent Gergely Pá-

pa Ünnepe után való 5. napon Toth László Kún részére a' Halasi székhez tartozó Majószállási Kapitányságnak felét olly móddal ajándékozta, hogy ott fenn maradjanak sértetlen a' Királynak, és a' Kúnok Grófjainak Jövedelmeik, Corvinus Mátyás Király 1469-ik Esztendőben Szent Mihály Arkangyal Ünnepe előtt való 3-ik napon a' Mizsei székhez tartozó Kúnokat a' Camara nyereségétül (Lucro Camerae) és mindenféle tehertül, és adó fizetéstül, olly móddal vette ki, hogy 53 arany forintból álló, és esztendőnként járó Királyi Censusból 13 forintok elengedettvén, 40 arany forintokat két izben lefizetni tartozzanak. A' Nagy Kúnokrúl sem lehet kételkedni, hogy azoknál is a' Királynak, úgy magok közt a' Nagy Kúnok közt szolgáló Grófoknak és Kapitányoknak bizonyos Jövedelmeik voltak mert a' mint II. Ferdinand Királynak az 1631-ik Eszten. Szent Mihály Hava 20-án költt Privilegiuma mutattya, a' Nagy és Kis Kúnok Jászokkal, vagy Philisteusokkal mindenkor egyenlő Privilegiumokkal éltek, és azért Ferdinand azon Privilegiumokat, melyeket Mátyás Ulászló János és I' ő Ferdinand Királyok a' Kolbász Székhez tartozó Nagy Kúnoknak adtak, a' Tatár Szent Miklósi Kiss Kúnoknak kiadta. Innen első Leopold Király 1668. 1673. 1688. és 1696. költt Privilegiumában a' Jászokat, vagy Philisteusokat a' Nagy, és Kiss Kúnokkal össze foglalta, megerősítvén részekre a' régi Királyoktól nyert Privilegiumokat, a' mint ezeket Commentationóknak 137. 138. és 139. lapjain láthatni. Tovább

Minémű viszontagságokat szenvedtek a' Jászok is, és régi szabadságaikba miképpen helyezették vissza; már fellyebb az első részben elő adtuk; egy forma részt vévén azokban a' Nagy, és Kiss Kúnokkal együtt. Azomban itt még az ő

szabadságaiknak megmagyarázását szükségesnek itélvén azt is érdemes olvasóinknak kedvéért tellyesíttyük.

§. IV.

A' Jászok, és Kúnok régi szabadságaiknak foglalattya.

Minekutánna a' Jászok, és Kúnok Magyar Hazánkba Dütső Királyaink által védelem alá vétettek, egyszersmind különös szabadságokkal is megajándékoztattak, mellyeket már több helyeken érdekelünk; voltak pedig főbb szabadságaik e' következők.

1-ör Mindenkor a' Vármegyétől elválasztott Jurisdictional, vagy Törvényt kiszolgáltató hatalommal bírtak, tudni illik nemzetségekre felosztva, és az Ország Nádor Ispánnjának Birósága alatt, a' kiknek megitéléseket a' Nádor Ispányok a' szerént gyakorlottak, mint az Ország más Nemesseit, és Grófjait szokták megitélni.

2-ör Az Országnek semmiféle akár világi akár egyházi Birósága alá nem tartoztak, hanem csak a' Nádor Ispánnyaik, és tulajdon Kapitánnyaik, vagy Grófjaik voltak a' meg Itelő Birák. A' Kapitányoknak választása pedig mindenkor szabadságokban hagyatott; mellyet Ulászló III, Decretumának 47-ik és az 1485-ik Eszt. 11 Törvény Tzikkelyek is bizonyítanak; a' hol a' Nádor Ispány az Ország Rendei által is Kúnok Birájának neveztetik.

3-ör Az egész Országban Nemesseknek tartattak, es együtt véve Közönségnek (universitas) neve alatt említettek melly a' Nemességnek nyilván való jele volt, a' Király részére sem voltak egyebet kötelesek tenni, hanem a' Nemessekkel

a' Király mellett az ellenség ellen kiállani, és hadakozni, vagy is Insurgálni. Azomban

4-er Zsigmond Király alatt azon kötelességen felül, hogy a' Nemesekkel az ellenség ellen felkelni tartoztak, még bizonyos adót (Censust) az után az úgy nevezett Pharetralis Proventust (most zabra pénznek hivattatik) a' Király Cassájába esztendőnként bészolgáltatni köteleztettvén, ezen fizetést magok szedték be, és magok adták bé a' Királyi Kints Tárba, többnyire pedig a' Kamara nyereségétül (Lucro Camerae) és akármelly adófizetésnek az Országok többi Lakossai közé bészedetni szokott adófizetés' terhe alól kivoltak vétette: Mellyeket Corvinus Mátyás Királytól 1469. és 1473. úgy Ulászló Királytól 1492. és 1503. esztendőben kiadatott Privilegiumok bizonyítanak.

5-ör Magok személyekben, és nevek alatt akármelly Gróf, Báró, és Nemes ellen pert indíthattak. Melly kitettzik mind Bela mind első Ferdinand Királyoknak Leveleibül, és egyéb Írásokból, nem külömben Ulászló Király III. Decretumának 48. Tzikkelyébül.

6-ör Senkinek Désmát, vagy kilentzedet a' désmálni szokott Jóságokból nem fizettek; mint hogy minden adó, vagy Taxa fizetés alól kivoltak vétette.

7-er Jóságaitól a' harmintzadokon, Vámonkon, és vízi általjárásokon fizetni nem tartoztak, mellyet Zsigmond Király által az 1407. esz. úgy az Ország Rendei által a' Rákos mezején 1446. Esztendőben kiadott, és több Privilegiumok, úgy a' Nádor Ispányok oltalmazó Leveleik bizonyítanak.

8-ör Pártfogói Jussal birtak az Egyházakra, vagy Parochiákra nézve, és Plébánust, vagy Lelki Pásztort magoknak válaszhattak, melly meg-

tettzik Ulászló Királynak 1512. Esztendőben Pünkösdi Havának 22-én kiadott Diplomájából.

9-er A' Bor-mérésnek szabados használatát mindenkor fenn tartották, melly kitettzik II. Ferdinánd Királynak 1625 ik Esztendőben költt Privilegiumából.

10-er Földes Uraság hatalma alatt soha sem voltak, hanem Birtokaik mint a' Magyar Koronához, és a' Nádor Ispány méltóságához voltak kaptsolva, mint mutattya Ulászló Király VII. Decretumának 3. Tzikkelye.

§. V.

Az elő számlált szabadságok miképpen erősítettek meg Boldog emlékezetű Maria Theresia Királyné által.

Több viszontagságok után, a' mint munkánk első részének végén említettük, felderülvén a' Jászoknak, és Fúnoknak az 1745 Esztendő, mellyben a' Pesti Invalida ház Tiszttségének igája alól kiszabadúlhattak, Maria Theresia Királyné régi szabadságaikat új Privilegiummal megerősítette, sőt anyai kegyelméből bővítette is, mellynek rövid foglalattya e' következőkből áll:

1-ör Az Ország Nádor Ispányán, és ennek Kapitányán, és a' közöttök választott Birákon kívül más Birák őket az ellenek indított Perekben vagy keresetekben ne ítélhessék, kivéven a' Szent Székre tartozó, és az 1635-ik Eszt. 10 Törvény Tzikkelyben jelentett határbéli Pereket, vagy olyan Birtokok. és Jóságok eránt, mellyeket a' Kerületeken kívül magok, vagy közülök valaki által biratnak, vagy a' Berületeken kívül elkövetett rossz tettekért, ha tudniillik, a' rossz tettek helyén megfogattatnak.

2-or Személyeiktől, Portékáiktól, és akár-melly Jóságoktól, mellyeket magokkal visznek, a' vámokon és réveken semmi fizetésre ne köteleztessenek, a' Királyi harminzadot mindazonáltal a' ki vitt, vagy be hozott Jóságoktól megfizetni tartozzanak.

3-or Akár tulajdon, akár másoknak adóssá-giért, vagy akármelly keresetért is személyekben, vagy Jóságaikban, senki az Ország Biráji közül őket le ne tartóztassa, vagy Birósága eleibe, a' mennyire ott Birtokos nem volna, ne állítsa, hanem az eránt a' magok Kapitányaik, vagy Biráik eleibe idéztesse.

4-er Fő Kapitányokat az Ország Nádor Is-pánnya nevezze ki, a' kinek is előlülése alatt a' Lakosok a' magok Kerületjekben Tiszteket, a' Hely-ségekben pedig Birákat, és szolgálakat a' Lakosok magok közül vagy másünnen választhassanak.

5-ör Letévén a' váltságok summáját, és tel-lyesítvén az igérettyek szerént a' tellyesítendőket a' határjaiknak, Pusztáiknak, mellyek Jus szerént a' három kerületekhez tartoznak, és birattatnak, használására és birására, nem pedig elidegenítésére hatalmok legyen.

6-or Szabad költözésű akármelly jövevénye-ket magok közé bévehessenek, és azokat közik-be teendő szolgálatokra, terhek viselésére köte-lezhessék, a' kiket mindazonáltal, az Uraik visz-sza kívánnak, megtartván a' Törvény szerént a' megtartandókat, a' Törvényes büntetés terhe alatt vissza adni tartozzanak.

7-er Az említett köz Terhekre és haszonvé-telekre nézve, miden Lakosok egyenlő sorsal, és egyenlő szabadságokkal, Jussal éllyenek.

8-or A' Római Katholica Hitet követő Hely-ségek közönségei, a' Patronatus Jussával bí-rijanak.

9-er Mind az három Kerületek magok keblekben. a' Nádor Ispányi Fő Kapitanynak előülése, és igazgatása alatt, a' Vármegyék' Magistratusainak, vagy másoknak, a' kiknek arra Privilegiumok vagyon, példájok szerént fenytő, és büntető Törvény széket tarthassanak, szabadon hagyatván az appelláta mind a' Polgári, mind a' Főben járó Perekben az Ország Nádor Ispányához, vagy Királyi Helytartóhoz, vagy ha ezek nem volnának, a' Királyi Curiára vagy birtokban vagy birtokon kívül.

10-er Hogy szabadságaikkal, és Privilegiumaikkal a' Nádor Ispány Birósága, és igazgatása alá tétessenek, a' Provincialis dolgokban pedig a' Királyi Helytartó Tanátstól fügjenek.

Eképpen vigasztalta meg tehát azon Jó Királynék a' Jászokat, és Kúnokat, melly kegyelmességét, még továbbá is tetézni meg nem szünt; mert 1746. Esztendőb. Martius Hónapnak 19-én költt Diplomája mellett mind az három Kerületeket együtt vévén, új Petsétet adott számokra. 1751-ben pedig October Hónapnak 5-én az Ország Gyűlésében is jóvá hagyott Regulációjokat, vagy is mind a' Politicumban, mind a' Törvényes dolgokban kiszabott Rendtartásaikat különös Diploma mellett, mely már a' köz nép kedvéért magyar nyelven is kinyomtatott, megerősítette, és kiadta, végre 1754. Esztendőben Martius Hónapnak 28-án megbizonyított szabadságaiknak tekintetéből, és a' Királyi Kints Tárba 3000. Aranyoknak egyszerre mindenkorra lett befizetése mellett, a' Diaetalis Taxáktól mentekkétette; Tovább az 1761 Eszt. Februarius Hónapnak 27-én kiadott új megfejto kegyelmes Resoluciójával a' Lakossaikat, kik hiteles passus mellett utaznak, a' Réveken, és vámokon való fizetéstől szabadoknak kijelentette, és eképpen a' Jászok-

nak, és Kúnoknak dolgait virágzó karba helyhezette. Mind ezeknek jó elintézését Gróf Pálfi János, és Gróf Battyányi Lajos Palatinusoknak köszönhetik, az első eszközlötte a Zalogos Birtok alól való kimentéseket, a' második a' váltság summájának össze szedését, úgy a' mostani Constitúciókat gondoskodása által kimunkálta: Tovább nem áldhatták elegendően Saxoniai, és Tessenai Albert Hertzegnek Atyai szorgalmát, a' ki üres lévén a' Nádor Ispányi Tiztségnek széke, mint Királyi Helytartó, és a' Jászoknak, és Kúnoknak Grófjok, és Fő Birájok, mindenféle Tárgyakra bölts, és foganatos utasításaival a' Kerületeket boldogítani igyekezett.

Azon virágzó állapotok F. József Császár által Magyar Hazánkban tett változás üdeje alatt 1787. esztendőtől 1790 esztendeig valamennyire kezdett ugyan hanyatlani. mivel T. Pest Vármegyéhez kaptosoltattván, az ő Igazgatásoknak is előbbi módgya megszűnítatott; azomban 1790 én az örömök megújult, mert ismét az előbbi állapotokba vissza tetettek, és az akkor tartott ország gyűlése alkalmatosságával Hazánkban új Nádor Ispánja Tsászári 's Királyi Fő Hertzeg Sándor Leopold neveztetvén ki Gróffjoknak, és fő Birájoknak, ez által régi díszeket vissza nyerték. Ugyan annak eszközlése vala, hogy még azon gyűlés alatt az első Decretumnak 25. Tzikkelye szerént ditső Királjaink által adatott, és megerősített Törvényes Jussaikban, Privilegiumaikban, és szabadságaikban örökösen megtartatni rendeltettek; a' 29. Tzikkely szerént pedig megállítatott, hogy az ország statussai közé be vétettvén, az ország gyűléseire két követet küldhessenek, kiknek ott székek és votumok legyen.

A' tisztelt Fő Hertzegnek 1795-ben történt szerentsétlen halálából eredett szomorúságok tsak

hamar megennyhíttetett azzal; hogy 1796-ban helyébe a' Nádor Ispánságra a' testvére hasonló kegyes szívű Tsászári, 's Királyi Fő Hertzeg József ditsőségesen uralkodó Királyunk adta légyen a' Magyaroknak, kinek a' Jász, és Kún nemzet nem kisebb hálaadatossággal tartozik; mért igazgatásának kezdetétől fogva igaz atyai gondossága, és felvigyázása által azon nemzetet boldogítani, érdemeit a' Király, és haza előtt nevelni meg nem szűnik. Azon atyai gondosságának köszönhetik a' kerületek azt is, hogy a' törvénykezésre nézve be vett különös honnyi Rendszabásaik, (statuta municipalia) 1799-ben általa megerősítettek, és zsinór mértékül kiadattak, mely jó Téteményeiért áldott emlékezete valamint már két helyen, úgy mint Jász Berényben, és Nagy Kún kardszagon emeltetett márvány kő oszlopokra fel metzetett, úgy szívekbe is mélyen beoltva a' késő maradéknális fenn fog tartatni. *)

*) Azon két oszlopokon, vagy Obeliscusokon e' következendő emlékek vannak felmetzve, t. i.

1. A' Jász-Berényinek déli oldalán.

JOSEPHO. AUSTRIO.
FRANCISCI. II. AUG. FRATRI.
REGNI. HUNG. PALATINO.
QUOD. PROVINCIAM. HANC.
IDIB. NOVEMB. MDCCXCVII.
INVISERIT. AC. EXIMIA UBIQUE.
BENIGNIT. SUAE VESTIGIA.
RELIQVERIT.
IAZYGES. ET. CUMANI.
OPTIMO. IUDICI. ET. COMITI.
GRATI POSUERE.
MDCCXCVIII.

2. A' Kardszaginak északi oldalán.

REGIO. HAEREDITARIO. PRINCIPI.
ARCHI. DUCI. AUSTRIAE.

IOSEPHO.

HUNGARIAE. PALATINO.

LOCUMTENENTI. REGIO.

IAZYGUM. CUMANORUMQVE.

COMITI. ET. IUDICI.

OPTIMO.

CAESARIS. AUGUSTIS. ET REGIS APLICI.

FRANCISCI.

FRATRI.

QUUM.

PROVINCIAM. CUMANIAE. MAIORIS.

ET. SINGULA. EIUS. MUNICIPIA.

PERSONALITER. LUSTRANDO.

EXUBERANTIS. SVAE. BENIGNITATIS.

PERENNIA. UBIQVE. VESTIGIA.

RELIQVERET.

DIE 17. KALENDAS AUGUSTI.

MDCCCV.

GRATI. CUMANI. MAIORES.

POSUERE.

A' napkeleti oldalán pedig Magyar nyelven
e'képen :

HIRÁLYI. ÖRÖKÖS. FEJEDELEM.

ÉS. AUSTRIAI. FŐ. HERTZEG.

IOSEFNEK.

MAGYAR. ORSZAG. NÁDOR. ISPÁNYÁNAK.

ÉS HIRÁLYI. HELYTARTOJÁNAK.

A IÁSZOK. ÉS KUNOK.

IGEN IÓ.

GROFIÁNAK. ÉS. BIRÁJÁNAK.

FELSÉGES, TSÁSZÁR, ÉS APOSTOLI, HIRALY.

FERENTZ.

TESTVÉRÉNEK.

MIDŐN.

A NAGY, KUNSÁGI, KERÜLETET.

ÉS ANNAK, MINDEN, LAKHELYEIT.

SZEMÉLYESEN, EL IÁRVÁN.

BÖV. KEGYESSÉGÉNEK.

MINDENÜTT, ÖRÖHÖS, NYOMDOHAIT.

HAGYNÁ.

SZENT, IAKAB, HAVÁNAK, 16. NAPIÁN.

MDCCCY. ESZT.

A' HÁLADATOS, NAGY HUNOK,

EMELTEK.

§. VI.

A' Jász, és két Kún egyesült kerületeknek mind Polgári, mind Törvényes mostani állapotjuk ki fejtetik.

Már fellyebb érdekelte, hogy az 1751dik esztendőben a' kerületek részére ki adatott kegyelmes Királyi Regulatiónak következésében mind az akkori, mind a' következett Nádor Ispányok bölts, és gondos intézeteik által azon kerületeknek polgári, és Törvényes dolgaikat, jó karba hozni igyekeztek, azomban hogy az érdemes olvasó által láthassa, minémű állapotjuk legyen már most a' kerületeknek, röviden elő adjuk.

Az Ország Nádor Ispánjának, mint Grófjoknak, és fő Birájoknak mind polgári, mind Törvényes dolgaikban való fő kormányozása alatt a' kerületeknek Magistratusa a' Vármegyék Magistratusához alkalmaztatva vagyon felállítva; és tsak azzal különbözik, hogy itt a' Nádor

Ispányi Fő, és Al-Kapitányok viselik azon Tisz-
tet, mellyet a' Vármegyékben az első, és máso-
dik Al-Ispányok viselnek; a' kerületbéli, vagy
is Districtualis Kapitányok a' Fő Szolga-Bírákét,
a' Nádor Ispányi Tábla-Bírák pedig az Al-Szolga-
Bírákét, a' többi Tisztségeknek nevezetjeik a'
Vármegyebéli Magistratualis Tisztekével meg-
egyeznek.

A' Kerületek Magistratusa különböztetik:

1-ször Közönséges, vagy is Generalis Tisz-
tekre, a' kik mind az három kerületekre nézve
vannak ki nevezve, és fizetéseiket a' közönséges,
vagy is Generalis Domestica Cassabúl húzzák.
Illyenek a' Nádor Ispányi Fő, és Alkapitányok,
1. Fő, és 2. Aljegyzők, vagy Notariusok. 1. Fő
Adószedő v. Quanti Contributionalis Perceptor.
1. Köz honnyi Adószedő, v. Cassae Generalis
Domesticae, et Insurrectionalis Perceptor. 1.
Különös honnyi, vagy is mindenik Kerület részé-
rül az helységek jövedelmeire kivetett Adószedő,
Trium Particularium Cassarum, et Oeconomicae
Perceptor. 1. Fő, és 3. Al-Fiscalisok. 1.
Számvevő, vagy is Rationum Exactor. 1. Archi-
varius a' ki egyszersmind Registrator is.

2-szor. Particularis, vagy kerületbéli Tisztek,
a' kik mindenik kerület részéről különösen vá-
lasztattnak, és nevezettnek, és az három Parti-
cularis Cassabúl fizettetnek. Tudni illik: A' Jász-
ságban egy kerületbéli, vagy is Districtualis Ka-
pitány. 2. Nádor Ispányi Tábla Bíró. 3. Eskütt.
3. Commissarius. A' Nagy-Kunságban: 1. kerület-
béli Kapitány. 1. Nádor Ispányi Tábla Bíró, 1.
Eskütt, 2. Commissarius Eskütti Characterrel. A'
Kiss-Kunságban: 1. Kerületbéli Kapitány. 2. Ná-
dor Ispányi Tábla Bíró, 2. Eskütt. 2. Commissarius.

Vannak még betsületből szolgáló, vagy is Honorarius Nádor Ispányi Tábla Bírák, Vice-Notariusok, Vice-Fiscalisok, Eskütték, és Sedrialis Tábla Bírák is, a' kik a' kerületek által érdemeikre tekintve a' Nádor Ispánynak ajánltatván, különös Resolutio mellett azon Characterjekben megerősítettek.

Az elő számlált Tisztek közül, ki vévén a' Nádor Ispányi Fő, és Al-Kapitányokat, Nádor Ispányi Tábla Bírákat, és Számvevőt, a' kik Nádor Ispányi Decretum mellett vannak ki nevezve, és azért Decretalis Tiszteknek hivattatnak, úgy a' Honorarius Tiszteket, a' többi Restauratio alá tartoznak, és minden három esztendők eltelése után újra választatni szoktak a' Nádor Ispányi Candidatio szerént, mely a' végett a' kerületek' Projectumára a' Királyi Regulatiónak 10dik Tzikkelye szerént kiadatik.

Azon Tisztek választása eránt a' most érdeklett Tzikkely következésében Felsőges Királyi Hertzeg Albert mint Királyi Helytartó, és a' Jászoknak's Kúnoknak Grófjok, és Fő Bírájok azt rendelte, hogy 1-ör: A' Generalis Tisztek választása véget tartandó közönséges gyűlésnek Votummal bíró tagjai legyenek a' decretalis Tisztek, t. i. Vice-Kapitány, és az akkor úgy nevezett 4 Locumententialis Tábla Bírák, három kerületbéli Kapitányok, és ezeknek Eskütti, úgy mind az három kerületekbéli Helységek Tanátsainak ki küldöttjei. A' Fő-Kapitány mindenek előtt az egész gyülekezethez illő beszédet intézzen, azután a' Candidált személyeknek neveit fel - olvasván, ezeknek a' Táblátúl lett eltávozások után a' Fő Notarius választásához kezdjen, ha ez köz meg egyező értelemmel ki neveztetik, azt azonnal hivataljába helyhesztesse be, ellenkező esetben a' választást votum alá botsássa, a' votumokat az

azzal bíró Tagoktól be szedesse, és a' kinek leg több votuma leszen, székebe be iktassa, és így a' Vice-Notarius, Adó-Szedő, és Fiscalis Tisztegekre is folytattassa a' választást. 2-szor: A' Particularis Tisztekre nézve mindenik kerületben tartandó különös gyűlésekben pedig ezek legyenek votummal bírók, úgy mint az említett decretalis Tisztek, a' Fő és Vice-Notarius, a' Fő Adószedő, és az illő kerületbéli Helységek Tanátsainak ki küldöttjei, itt is a' Fő-Kapitánynak előre botsátott beszédje, és a' candidált személyek neveinek felolvasása után a' kerületbéli Kapitánynak, Eskütteknek, és Comissariusoknak valóosztásában azon mód tartasson, mely a' Generalis Tisztekre nézve ki szabattott, mindeneknek végezetével pedig a' Tudósítás Ö Hertzegségének be mutattasson.

A' későbbi időkben ezen rendelés annyiban megváltozott, hogy valamint a' Generalis, úgy a' Particularis Tisztek választása egy közönséges gyűlés alkalmatosságával végeztetett, és hogy a' Decretalis Tisztek száma szaporodott, megtartatván egyéb eránt a' választásnak sorja, és módja.

Mi illeti a' kerületek Conventionatus Tisztviselőit, és egyéb Szolgáit, ezek minden kerületben bizonyos számmal lévén, felvételek, vagy elbotsátások a' közönségnek határozatjától függ.

A' megyebéli Helységeknek Tanátsai, melyek a' Fő-Bíróval, és Notariussal együtt mindenütt 12 Tagokból, vagy Senatorokból állanak, teszik az első Bíróságot. Characterjek holtig tartó, ha tsak halál, vagy valamely változás miatt meg nem szűnik, közöttök esztendőnként minden Szentek napján a' Fő Bírák, és második Bírák, vagy Helység' gazdái egy a' végre ki rendelendő Districtualis Tisztnek előlülése alatt a' lakosok

által választattnak. Az helybéli Adószedőt, Árvák Tutorát, és Helység szolgálit maga a Tanács nevezi ki.

Valamint a kerületek Magistratusának, úgy a Helységek Tanácsának vannak különös Rendszabásaik mind a polgári, mind a Törvényes alkotmányokra nézve: ugyan is

A' Polgári dolgokban.

1-ször. A' Nádor Ispányi Fő-Kapitány az Ország Nádor Ispánjának, mint a' Jászok, és Kúnok Grófjának, és Fő-Birájának általa ki nevezett Helytartója, és Administratora rendel közönséges, vagy kisebb gyűléseket, azokat, ha nem gátoltatik, maga előülése alatt tartja, a' közönséges gyűlésekre a' kerületeknek egész Magistratusát, és mindenik megyebéli Helységből Tanácsbéli két kiküldöttest, a' kisebb gyűlésekre pedig némellyeket a' Magistratusnak tagjai közül egybe hívja, a' Levelezéseket a' Felső Királyi Helytartó Tanátsal, és más Fő Dicasteriumokkal, úgy a' Jurisdictiókkal folytatja maga neve, és petsétje alatt, ki vévén azon eseteket, a' midőn a' három kerületek közönséges nevek, és petsétjek alatt valamely fel Irást, vagy levelet intézni kívánnak. A' felsőbb Rendeléseket tellyesíteti, a' közönséges petsétre gondot visel, vagy viseltet.

2szor. A' Nádor Ispányi Al Kapitány hasonlóan a' Nádor Ispány által nevezettvén ki, a' Fő Kapitánynak, a' midőn az gátoltatik, minden hivatalbéli kötelességeit viseli, és folytatja.

3szor. A' kerületbéli három Kapitányoknak, és Nádor Ispányi Tábla Bíráknak, a' mint felyebb említetett, azon kötelességek vagy on a' magok járásokban, a' mi a' Vármegyékben a' Fő,

és Al-Szolgabírák, és csak a' Törvénszékekre nézve különböznek, hasonlóan nekik is segéd Eskütt Társaik vannak, e' mellett a' Nádor Ispányi Tábla Bírák a' Vármegyék módja szerint a' Fő-Kapitánnyal együtt tanátskozni kötelessek.

4szer. A' többi Magistratualis Tiszteknek kötelességét a' nevezetjek megmutatja, megjegyezvén a' Számvevőre nézve, hogy a' kerületek Adó Szedőiknek számadásaikhoz tartozó különös számadásokat ugyan maga, az Helységek számadásait pedig a' kerületbéli Kapitányokkal, és ezeknek segéd Eskütyeikkel vizsgálja meg, a' kerületek Adószedőinek számadásai a' Distlis Magistratus által vétettnek vizgálat alá, és úgy küldettnek fel a' Királyi Helytartó Tanátsnak, az Insurrectionalis, és Oeconomica Cassa számadásain kívül, mellyek a' Nádor Ispány eleibe terjesztettek.

5szor. A' Gyűlésekből kiadatni kívánt Bizonyosság Levelek, vagy Irások a' három kerületeknek petsétje alatt adatnak ki.

Mi illeti az Helységek Tanátsait, ezek a' közönségjeiknek jövedelmeit administrálják, lakosaik polgári dolgaiknak elintézésében első eszközök, mely végett hetenként Tanátsi gyűléseket tartanak, és azokról különös protokolumot visznek.

A' Törvényes dolgokban.

A' kerületek törvényes dolgaiknak is végső megítélése, és elhatározása, a' mint már fellyebb említetett, a' Nádor Ispányt illetvén, annak Fő Törvény széke igazgatása alatt három rendbéli Törvényes Székek vannak rendelve a' kerületekben, a'hol is a' Bírák az Ország Törvényeihez, némelylekben mindazáltal honnyi Statutumaihoz magokat alkalmaztatni tartoznak.

Első Törvényszék (forum primae Instantiae) a' megyebéli Helységek Tanácsainál vagyon. Mely végett mindenik Tanács különös jegyző könyvet, vagy Protocolumot tartván, abba a' Tanátsi gyűlés alatt irattnak be a' Házakról, és ingatlan fundusokról való Fassiok az eladónak, és vevőnek jelenlétében, a' lakossainak adósságaikról szóló Contractusoknak intabulatioja (magának az Helységnek adósságárul való intabulatio a' kerületek gyűlését, vagy Törvényszékét illetvén) tovább minden Protestatiok, Contradictiok, Inhibitiok, fundusok tsercirül, osztályokról, egyezésekrül készült Irások, és rólok az Helység petsétje alatt adattnak ki a' Bizonyság Levelek. Ugyan az helybéli Tanácsok eleibe tartoznak a' lakossáiknak mind személyyes, mind adósságbéli, és zálogos pereik, úgy a' Successiók, Osztályok, az határjokban fekvő Jóságok vissza szerzése, Testamentumok félre tétele, vagy tellyesítése, kártételek, Tutori számadások, Deposítumok, Dotaltiumok, Paraphernumok eránt. A' kisebb vétkeket is, mellyek 25 páltzánál fellyebb nem érdemelnek, megbüntethetik.

Második Törvényszék a' kerületbéli Kapitányoké, a'hol indítattnak azon egy kerületbéli több Helységek lakossai ellen való személyyes perek, úgy azon kerületbéli több Helységekben kereset alá vett Javak, és 3000 fokot felyül nem haladó adósságok eránt, mellyeknek executióját több Helységekben kellene végre hajtani, végre ha a' kereset azon kerületbéli egész Comunitas ellen intéztetik. Van tovább hatalmok a' kerületbéli Kapitányoknak a' kisebb vétkü személyyeknek megbüntetésére is.

Harmadik a' Nádor Ispányi Fő Kapitány Széke, vagy is az három kerületek Sedriája. Itt indítattnak 1. több kerületekbéli Lakosoknak sze-

mélyes pereik, vagy tőlök vissza szereztetni kívánt Jóságok eránt. 2. A' kerületekbe szökött Jobbágyok eránt is, mely esetben azon Helységnek Bírája, és Tanácsa idéztetik perbe, mely a' kebelében tartózkodó Jobbágyot ki' adni nem akarja, az executio pedig kerületbeli hatalommal is azon Helység javaibúl végre hajtatik. 3. Több kerületbeli lakosok ellen keresetbe vett adósságok, úgy szinte 4. akár egy, akár több Helységek határjait érdeklők. 5. Ha mind az három kerületek, vagy pedig különös Helységeknek Bírái Törvénybe idéztettek. 6. Az Evangelica vallást tartóknak Házasságbéli elvlasztó pereik, úgy 7. azoké is, a' kik ellen a' hármas kerületek Fiscalis Actiot rendelnek.

A' második, és harmadik Törvényszékek egyszersmind Appellatorium forumok is: t. i. az Helységek Tanácsátúl az appellált perek mennek az illő kerületbeli Kapitány székére, intra Dominium, vagy is birtokban. Innen a' Fő-Kapitányi székre, jelessen 3000 forinton alól lévő világos adósságok, és annyi sommáig elzálogosított Jóságok, új, és világos Successiók, Osztályok, osztatlan atyafiak által eladott jóságok, Betstelenítések, Kártételek, Tutori számadások, Dotalitiumok, és Paraphernumok eránt birtokon kívül, vagy is extra dominium, a' többiek pedi gbirtokban. A' Fő-Kapitányi Törvényszékrül a' Nádor-Ispányi fő appellatorium Törvényszékre az 1720 esztendei 28. 29. és 30dik Törvény Tzikkelyek rendelkezéséhez képest vagy birtokban, vagy birtokon kívül.

A' nagyobb vétkű személyeknek megitélése is a' Fő-Kapitányi Törvényszéket illeti, mely végett a' Fő, vagy Vice-Kapitány minden fertály esztendőben, vagy előbb is mind az három Jurisdictioknál fenyítő Törvényszéket, vagy is cri-

minalis Sedriat rendel, arra a' bűnös Nemes, és tisztességesebb személyeket forma szerént citálja, és ellenek a' Fiscus által pert indítat, a' nemteleneket ugyan a' Fiscus által előállítatja, és a' hármias kerületek Magistratusával megitélli, a' hozott ítéletet a' Nemes személyek minden esetben a' Nádor Ispányi Fő Törvényszékre, vagy Nádor Ispáynak nem létekor a' királyi Curiára appellálhatják, a' nemtelenekre nézve pedig csak azon esetben, ha gyilkosság forgott ellene, vagy halálos, vagy halállal felérő Sententiat kapnak, a' védelmező Fiscus köteles a' pert oda appellálni. Ha a' halálos Sententia a' Fő Törvényszéken is helyben hagyatik, a' Királyi kegyelemért készített folyamodó levelet a' perrel együtt a' Fő-Kapitány a' Hirályi Tronushoz felküldi a' Magyar Királyi Cancellaria útján. Tovább megjegyzésre méltó, hogy

1. A' Törvényes Remediumok közül ezen kerületekben az ellentállásnak, avagy Oppositio-nak helye nintsen a' Hirályi Regulationak 20dik Tzikkelye szerént.

2. A' Törvényes parantsolatok, Mandata Requisitoria, Compulsoria etc. a' kerületekre nézve a' Nádor-Ispánytól szoktak ki adattni.

3. Ha valamely Nemes valamellyik megyebéli Comunitas ellen határbéli Tulajdonságot keresni akar, perbe idézteti a' királyi Curiara az illő kerületbéli Kapitányt, és azáltal az egész Comunitást, mely a' kérdésben forgó fundust bírja. Ha pedig mind az három kerületek közönsége birná, mind az három kerületbéli Kapitányokat citáltatja, ilyen pert a' királyi Fiscus, mindazáltal a' kerületek költségén, és szerentséjekkel védelmezi, azomban már bizonyos idő óta csak azon Helység közönsége idéztetik, mely ellen van a' kereset, és ez védelmezi magát akármely megbízott Prókátor által.

4. Ha valamely megyebéli nemtelen lakos, vagy valamelyik Comunitas külső Vármegyebéli Nemes személy ellen pert indítani akar, ennek perét a' Királyi Regulationak 24dik Tzikkelye a' Fő-Kapitány neve alatt a' Fiscalis által hivatal-képen előmozdítatni rendelte, azomban ez már az 1802 esztendei 20dik Törvény Tzikkely által megváltozott.

5. Az olyan lakosnak, vagy idegennek is, a' ki mag, és Testamentom nélkül ki hal, elmaradott jószága, vagy is Caducitas a' 8dik Statutum 4dik §. szerént azon Helység közönségére száll, a' melyben a' megholt lakott, vagy tartozkodott.

Egyébiránt a' ki ezekről hóvebb tudományt szerezni kíván, olvassa meg az érdeklött Királyi Regulatiót, és Statutumokat, mellyek már Magyar nyelven is ki vannak nyomtatatva.

§. VII.

Szabadságaiknak helyre állításátúl fogva következett Nádor Ispányi Fő, és Al-Kapitánjaik elő számitattnak.

1. Fő-Kapitányok.

Még 1741. esztendőben, a' mint az első Résznek VIII. Szakaszában érdeklöttük, Gróf Pálfi János Nádor Ispány, a' Jászoknak és Kúnoknak fő Kapitányt nevezett ki, t. i. Almási Jánost, de ez az akkori háborgós környűllások miatt Tisztségek hatalmába tsak akkor jutott be, minekutánna 1745dik esztendőben a' 3. kerületeknek a' zálog alól való kiváltások tellyesítetett. Volt egyszer'smind a' hét személyű fő Törvénszéknek (Tabulae Septemviralis) Tábla Bírája, megholt 1763.

2. 1766ban következett Almási Pál az előbbinek fia, ez is a' hétszemélyű Fő Törvényszéknek Tábla Birája, és Királyi Udvari Tanácsos volt. Hivatalját letette 1770ben.

3. 1770ben Almási Ignácz fia Pálnak, Királyi Tanácsos 1785ben a' Királyi Táblához vitetett által Tábla Birónak.

4. 1786ben Boros Sándor az akkori igazgatás módjának változásával az Al-Kapitányságból ezen Karakterrel Capitaneus Jazygum, et Cumanorum, neveztetett ki a' kerületek kormányozójának 1790ben pedig jó emlékezetű Fő-Hertzeg Sándor Leopold Palatinus által a' Fő-Kapitányságra emeltetett, és a' Királyi Tanácsosok közé is számíttatott, le tette hivatalát 1798ban.

5. 1798ban Steöszel József, Királyi Tanácsos és arany sarkantú Vitéz, megholt 1815ben.

6. 1815ben Somogyi Antal, mostan is kormányozza a' kerületeket.

2. Al-Kapitányok.

1. 1746ban Almásy Pál, a' ki Fő-Kapitány lett, mint fellyebb említetett.

2. 1754ben Jankovits Miklós a' Királyi Táblához tetetett által Tábla Birónak.

3. 1773ban Almásy Ignácz, a' kit fellyebb a' Fő Kapitányok közt feljegyeztünk.

4. 1780ben Boros Sándor, a' ki Fő-Kapitány is lett, mint fellyebb láthatni.

5. 1790bnn Komáromy Menyhárt, a' megyebéliek közül első nyerte el ezen hivatalt, született Jákóhalmán. Jubilatióval kilépett hivataljából 1801.

6. 1801ben Makó Lőrintz, a' megyebéliek közül 2dik neveztetett ki ezen hivatalra, született Jász-Apáthin, megholt 1807ben.

7. 1807ben Horváth Péter hasonlóan megyebéli született Jákóhalmán, a' ki ezen munkát a' Nemzet kedvéért írta, és közre botsátotta.

Faint, illegible text at the top of the page, possibly bleed-through from the reverse side.

Second line of faint, illegible text.

Third line of faint, illegible text.

A' JÁSZKÜRTÖL.

É R T E K E Z É S
A' J Á S Z - K Ü R T R Ö L,
M E L L Y
L E E L - K Ü R T J É N E K I S H I V A T T A T I K .

Í R T A

H O R V Á T H P É T E R 1820-dik E S Z T E N D .

Ezen Kürt azért hivattatik Jász-Kürtnek, hogy a' Jászoknak kezekre kerülvén, azok által mint régi ritkaság Jász-Berényben mindenkor betsben tartatott. Sőt a' miolta a' Jász Kerület régi Királyaink által meg-külömböztetni kezdett, azon Kürt valamint Jász-Berény várossának, melly a' Jászságnak eleitől fogva anya városa volt, úgy az egész Kerületnek Tzimerében, és közönséges petsétjében jeleskedett. Innen következett, hogy a' midőn boldog emlékezetű Tsászárné, és Királyné Mária Theresia 1746-ikban kegyelmes Diplomája által az öszve kaptsolt Jász, és két Hun Kerületeknek újpetsétet adott, ebben az említett három Kerületeknek régi Tzimereiket egybe foglalta, az alsó részen három, úgymint: Főrs, Tisza, és Duna folyó vizeknek, mellyek közt bir-

tokaik fekszenek, jelei alatt a' Jászokét, úgymint: egy lovas Vitézt, a' ki jobb kezében Kürtöt, bal kezében pedig paizsot tart, a' felső részében bal felől a' nagy Kunokét, egy fenn álló oroszlányt, mellynek feje felett a' hold, és hat ágú tsillag látszik, jobb felől pedig a' kiss Kunokét, egy fenn álló, és jobb kezében kivont kardot tartó Vitézt helyheztetvén, egyszer'smind emlékezetnek okáért, hogy akkoriban Gróf Pálfi János lett a' Jászoknak, és Kunoknak Grófjok, és Birájok, azon Grófnak Tzimerét is a' felső résznek közepén beiktattatván. Tovább

Leel Kürtjének azért mondatik, hogy az áhatatos hagyomány (Traditio) azt hitette el a' Jászokkal, hogy azon Kürt Leel Kapitányról, a' ki a' Magyaroknak Árpáddal Pannoniába lett beköltözések idejekor a' Magyar seregeknek 6-dik Vezérjek volt, maradott légyen nálok.

A' Hazai történetekben Leelnek több rendbeli Táborozásai említettnek, mellyeknek rövid elő adása nem leszen alkalmatlan.

1-ször. Árpád idejében Salánon, és a' segítő Görögökön, és Bolgárokon 893-dik esztendőben nyert győzedelemnek ő volt leginkább eszköze, és ő adott jelt az ütközetre; azután Bulsu, és Bontond Vezér társaival a' Bolgárok Fejedelmét Simeont megvervén, azt Árpád részére adó fizetővé tette, a' Rátzokat meghódította, Spalatro várossát, és Horváth Országot elfoglalta, Zágrábot, Posegát, Vukovárt megvette, Tseh és Morva Országokban is pusztító seregeivel megfordult.

2-szor Zoltán uralkodása alatt még ezen Fejedelem fel nevelkedett, annak Tutorává, és a'
Nem-

Nemzetnek Igazgatójává ugyan Bulsuval, és Bontondal rendeltetvén, tsak hamar Arpád halála után a' Német Országi Királlyal Lajossal 908-ikban hadakoztak, Saxoniát, és Turingiát feldúlták, 910-dikben ugyan azon Királyt Augusta várossánál meggyőzték, 911-ben Alsziatiában, és Lotharingiában I. Konrád Tsászár ellen hadakoztak, 918-ban Basilea várossát földig lerontották, Olasz Országot is egynehány ízben nyomorgatták. Pavia várossát felégették. 926-ba Zoltánnal együtt Német Ország ellen menvén, ott I. Henrik Tsászárrel megütköztek, a' hol a' mint némellyek vélekednek, Zoltán elfogatott, és 9esztendeig tartó békesség ígérete mellett bocsátatott el. 934-ikben Zoltán a' Görög Tsászár ellen küldvén őket, Constantinápolyt megszállották, a' hol Botond a' bajvívásra kihívó Görögöt meggyőzvé, a' Tsászárrel megbékültek. Onnan I. Henrik Német Tsászár ellen fordultak, de nagy veszteséggel tértek vissza, elvesztvén Merseburgnál közel 36 ezer embereiket.

3-szor Toxus Fejedelem idejében 953-ikban Lotharingiai Hertzeg Konrád az Ipája I. Otto Tsászár ellen felindítván Toxust, sőt Ludolfot is a' Tsászárnak fiát álnokul maga mellé húzván, és a' Magyarok vezérlését is magára vállalván, ezzel Leel a' fellyebb érdeklött két Vezér Társaival Német Országba be ütöttek, a' hol a' Magyarok sok kegyetlenséget vittek végbe. Mire nézve Konrád magát Lotharingiába vont, a' Magyarok pedig a' Carbonaria nevű erdőn keresztül sok zsákmánnyal vissza tértek. De megint a' következett 955-dik esztendőben ugyan Leel, Bulsu, és Bontond megtámadták Ottó Tsászárt, de vesztekre, mert Konrád Hertzeg már az Ipája mellé állván, a' Németség által Augusta várossánál megverettet-

tek, és seregeknek egy része a' Lycus vizébe fulladt, másik része pedig levagdaltatott, és tsak hét személyek bortsátattak hazájokba füleik, és órraik le-tsonkitattván. Azon szerentsétlen ütközetben maga Leel is Bulsuval, és Botondal együtt fogságba estek, és a' mint Vitekind akkori időbeli Iró bizonyítja, Otto Tsászárnak, és a' Német Fejedelmeknek ítélete szerént akasztófán végeztettek ki az élők közül. Botondnak ugyan nevét nem említi Vitekind, hanem a' harmadik Vezért tsak Azzurnak mondja, a' mi annyit térszen, mint Az Ur (Dominus) a' ki is Botond volt, minthogy Anonimus mindég amazoknak társaságába teszi.

Illy szerentsétlen történeteket a' Magyar seregeknek, és Vezérjeiknek le írván Thurotzi Kronikájának 78-dik szakaszában, úgy adja elő: hogy Leel a' vesztő helyen Konrád Tsászárt ütötte volna főbe a' Kürtel, és a' mikor Konrád azt kérdezte tőle, mitsoda halált választ magának? azt felelte: adják ide a' Kürtömet, hadd kürtöljek egyet utóljára, azután felelek: azomban mihelyt kezébe adták a' Kürthöt, azonnal Konrádot agyon ütötte, mondván: eregy előre a' más világra, és ott az én szolgám léssel. De ezen előadás Konrád Tsászárra nézve hibás, mert több Irók bizonyossága szerént, a' midőn Leelnek kivégeztetése történt, nem Konrád, hanem Otto volt a' Németek Tsászára. Hihetőbb az, hogy azon tsapás a' fellyebb említett Konrád Hertzegen történt, a' ki tsak ugyan az Augustai ütközetben elesett, és azon mint a' Magyaroktól elpártult Lázítón töltötte bosszúját Leel. Némelleyek ugy is gondolkodnak, hogy talán Otto a' Leel kivégeztetését valamelly Konrád nevű emberére bízta, Leel azt ütötte agyon, azután a' hír a' köz nép közt szájról szájra adódyán által, a' szokás szerént tóldódott, és a'

gyalázat Konrád Tsászár nevére ragadt. De ez tsak gondolat, a' történet inkább a' többször említett Konrád Hertzege, mint pártütőre mutatván.

Ezek szerént tehát ki lévén már fejtette mind Leelnek szerentsétlen története, mind az, mi okbul, és mikor üthette főbe a' Kürthjével Konrád Hertzeget, által látja az érdemes Olvasó, hogy az épen nem volt lehetetlenség, hogy Leelnek Kürthjét a' Hartznak helyérül valamellyik a' Magyarok vagy Jászok közül haza hozta, és az által jutott légyen a' Jászok kezére; által látja tovább, hogy a' Jászoknak e' részben való áthatatos Traditíójok, vagy emlékezetek nem fundamentom nélküvaló, melly ha tsak világosan meg nem tzáfoltatik, hitelt érdemel Christophorus Jordanusnak in Notis ad Cap. 5. Juvenci Caelii Calani sub Lit. A. ezen szavai szerént: Traditioni cujusque gentis in rebu simplicioris Comprehensionis, et memoriae semper aliquid tribuendum. Ha a' Jászkürtön látható tsorbulás, és repedés jól megvizsgáltatnak, el kellek ismerni, hogy azzal nagy tsapás tétetett, és így hihető, hogy Leel azzal ütötte főbe Konrád Hertzeget, következendően a' Jászkürt Leelé volt légyen. Valóban ezen Kürtel, melly Elefántnak agyarából készítettett, hosszaságában fél röff 2 ujnyi nehézsége 3 1/2 fontnyi a' főbe ütésre szolgálhatott.

A' Pesti Magyar nemzeti Muzeumban tartatik egy Kürth, mellyről az mondatik, hogy az volna Leelnek valóságos Kürtje, és hogy azt az Áustriában fekvő Mölki Klastromnak Apátura ajándékozta az említett Muzeumnak. Ezen Kürt ollyatén ökörnek szarvából van tsinálva, a' milyent Magyar Ország nevel; hosszasága négy

arasztnyi, a' vékonyabb vége felé keveset sugáros, minden tekeredés nélkül, a' színe barnás, a' fuvó szopókája esztergályos által alkalmaztatott. A' vastagabb végéhez négy újni szélességű ezüst karika foglaltatott, mellyen kívülről rostély formára tsinos metzések vannak, belől pedig Leelnek fenn álló képe metzetteve láttatik, kinek fejét sisak fedezi, a' dereka a' lágyékjáig pántzélba, lábai hajdani izlésű nadrágba, és térdig érő tizimákba öltözve vannak, a' bal kezében tart buzogánt a' bal vállára fektetve, a' jobb kezében pedig a' most le-írt Kürthöz hasonló Kürtöt a' kardja felé lebotsáttva. Ezen kép mellett közép lineában tábori sátorok, tovább bal felül német betűkkel e' szavak: Leel der XI. Hertzog, jobb felül pedig ezek vannak: In Hungarn. A: DCCCCLV. melly karika, és a' rajta lévő metzések nélkül semmi különöst nem mutat. Vagyon még a' hajlott oldalához két helyen vastagabb zöld selyem zsinor foglaltatva, mellyen nyakba lehet függeszteni, és a' vadászatra alkalmaztatni. Hihető tehát, hogy Leelnek e' volt a' vadász Kürtje, a' Jászkürth pedig, melly mind drágaságára, és tizifraságára mind ritkaságára nézve betesebb vala, tábori Kürtjének szolgált, és leg kissebben sem lehet kételkedni, hogy olly nagy Vezér, mint Leel volt, kétféle Kürtöt tarthatott, és az embere inkább a' betesebbet igyekezett haza hozni. Leelnek a' Kürt igen kedves eszköze volt. Innen következett, hogy a' képe mindenkor Kürtel, mellyet jobb kezében tart, festetik.

Hol, és hogyan szerzette Leel a' Jászkürtöt, annak semmi nyoma nintsen. Decsi Antal Prokátor 1815, és 1816-dik esztendőben ugyan a' Jászkürtről kiadott munkájában az első résznek

66-dik tikkelyében így okoskodik: Ha tehát ez a Jászkiért nem Elefánt agyara, hanem Griff madár körme, tehát Afrikában kell keresni ennek nyomát, hol szoktak teremni a' Griff madarak. Tovább a' 84-dik tikkelyig azt akarja elhíttetni, hogy minekutánna Scipio Afrikánus az Afrikai Idaea hegyén volt Minerva medica Bálvánt Pappjaival, és aranyból, ezüstből álló papi eszközökkel Rómába vitte, hasonlóan Phrygiából az Idaea Bálvánt; ennek a' Rómaiak nagy templomot, Fanum Idaeae, építettek. Tovább Julius, és Augustus Tsászárok az általok meggyőzetett Nemzetek Bálvánjaikkal, és ezeknek eszközeikkel ugyan azt tselekedték, mellyeket Augustus a' nagy Panteumba tétetett, a' hol nagy Constantinus Tsászár idejéig tiszteletben tartattak, onnan pedig Constantinus Bizantiumba vitette, és az általa építetett templomba tétette, annakutánna az igaz egy élő Istennek tiszteletére, és Szentegyházára fordította, és elküldötte. Ezt követvén a' több utánna lett Görög Tsászárok, idővel azok sok papi eszközökből, Koronákból a' Kereszténnyé lett Királyoknak, Nemzeteknek ajándékozták. E'képen Mihály Görög Tsászár Felesége is Theodora a' Morvai akkori Fejedelemnek Svatopolechnak Velerád várossába küldötte ajándékúl a' Jászkiértöt az ott felállított Érseki Szentegyház számára, a' honnan Árpád Katonái a' Jászok, és Gazarok, az az Csörszok elrablották, és hogy a' vége felé ez a' Griff madár körme hajtott, tehát Kürthnek gondolván, annak nevezték, és mai napig is annak hívják, még pedig Leel Kürtjének, a' rajta lévő képekből, arany lántzokból, a' képek által jelentett betűkből azt lehet állítani, hogy Görög, vagy Egyiptusi munka, és alkotmány, és innét kerülhetett eredendő képen,

Mind ezekre e' következendők jegyeztetnek] meg:

1-ször. Még eddig, a' kik a' Jászkürtöt meg tekintették, azt Elefánt agyarából valónak lenni el-ismérték, kár volt Decsi Urnak el mulasztani annak meg látását: vizsgálja meg jól, azután nem fogja mondani Griff madár körmének, sem pedig sok kintset érő gyémánt kőnek.

2-szor. Mitsoda tartománybeli munka legyen, azt bizonyosan meg határozni nem lehet, a' minthogy ezt maga Decsi Ur is munkája 2 ik Ré-szének 9-dik lapján meg valja.

3-szor. Azon véleménye is ingadozó, hogy a' Veleradi templom kintseivel rablásképen juttott legyen a' Jászok vagy Csörszök kezére; mert a' 84-dik Tzikkelyben azt mondja: hogy a' midőn Morvát kipusztították a' Magyarok, Svato-polch Királynak a' fia Svatobog a' Jászkürtöt mint egyházi edényt az oltárról levette, a' Papok engedelme nélkül a' nyakába tette, és hartznak indúlt, mellyben őtet a' Magyarok le vágván, a' Kürtöt azon véresen, a' mint most is látzanak rajta a' vér tseppek, a' nyakából ki vették; és magokkal elhozták.

4-szer. A' keresztés ház eránt sem foghatja meg a' maga eszét, mert már azt állítja, hogy a' Kürtön látható keresztés házra Árpád embere metzette a' szent keresztet, már ismét, hogy Teodora Tsászárné, már pedig, hogy Fritigil Morvai Királyné, vagy nagy Károly Frantzia Tsászár tselekedték azt.

5-ször. Hasonló észrevételt érdemelnek az első Része 15-dik Tzikkelyében olvasható ezen

szavaiis: Ez az úgy nevezett Jász kürt valaha a' Pogányságban élt Papok ereklyéjek, vagy is Szentség tartó szerszám volt, mellyet a' Pogány fő Pap a' nyakában hordott, midőn a' hamis Isteneknek tette szolgálatját; mert a' 19-dik Tzikkelyben általa az említett Pogány fő Papok ereklyéje eránt Diodorus Siculusnak ki írt ezen szavai: Ex aureo torque de collo suspensum habuisse, quod vocarunt Alledian, hoc est sigillum e gemmis pretiosissimis, azt mutatják, hogy azon ereklye csak drága kövekből állott petsét volt, következendően a' Jász kürtöt az olyan ereklyék közé számítani nem lehet, annál inkább ugyan a' Pogány Papok Camelauciai közül valónak mondani nem lehet, mert a' Camelanciak Constantin Perphirogenitus írása szerint drága ruhákból, koronákból, és kendőkből, vagy övekből állottak.

A' többi hibás állításait, nem lévén tzelünk itten azoknak megtzafolása; elmellőzzük, egyedül azt érdekeljük, hogy a' Chazaroknak, Kúnoknak, és Jászoknak egy eredetéről Comentationkban elő-adott véleményünket Paradoxumnak mondja.

Ha Decsi Ur Comentationkat jól megolvassa, és annak értelmét maga kényne szerint el nem tsavargatja, meg értheti abból, hogy a' Kúnok a' Chazarokkal, Magyarokkal, Uzokkal, Palótzokkal, és Patzinatzitákkal, a' Jászok hasonlóan a' Kúnokkal egy eredetű nemzetségek voltak, minnyáján a' Caucasus, Volga, és Tanais környékéről származtak, a' Jászok csak nevezetekkel különböztek a' Kúnoktól, és világosan ki van fejezve, hogy a' Jász nép különös része volt a' Kú-

noknak, a' melly dítső Királyaink által kiválasztott a' végre, hogy őket, a' midőn hartzba mennek, kéz íjjal (pharetra) felfegyverkezve kövesse, a' mellyért is különös szabadságokban tartatott, és valamint a' Kúnok, úgy a' Jászok is igazi Magyarok. Hol van az a' mi munkánkban, hogy Morva felé a' Garam, és Vágh vizei folyása mellett lakott Chazarok meg magyarosodván a' Jász Nemzettel egy Nemzetséggé lettek? ezt valóban fel nem találja. Pray Ur az VI-dik Dissertatiójában a' 123 dik lapon a' Vágh vize mellett lakott Székelyekről térszen említést, a' kik a' Morvai székelyekre felvigyáztak bizonyos számu seregek által, kiket is Béla Király különös privilegiummal a' Királyi szolgák (Servientes Regii közé számított olly móddal, hogy azon túl nem száz fegyveresekkel, hanem magok személyesen, mint a' Nemesek, ötöt a' hadakozásban kövessék, volt pedig azoknak különös Grófjok is (Comes) mint Vezérjek, a' mint Béla Király Diplomájából megtetszik. Ezen Székelyekről némellyek úgy vélekednek, hogy az Atilla Hunnusainak maradéki voltak. Innen tehát azt lehet inkább kihúzni, hogy ezen Székelyek, nem pedig a' Gazarok, vagy Chazarok kaptsoltattak a' Jászok közé, minthogy azon Székelyeknek szinte olyan szabadságaik, és kötelességeik voltak, mint a' Jászoknak, a' mint ez világosan kitetzik Károly Király alatt a' Jászoknak adatott, és Commentatióknak 92-ik lapján ki-írt privilegiumból. Azomban hogy az említett Székelyek valósággal a' Jászokkal egyesítettek volna, annak még nyomára nem akadtunk. Kár volt, hogy Decsi Ur, ha a' Garam, és Vágh mellett lakott Gazarjairól valamelly próbája vagyon, azt a' munkájába be iktatni elmulasztotta, mert a' nélkül a' mondása pusztá állítás marad. Talán azt érti, hogy a' Metanasta Jászokkal egyesültek öszve a'

Cha.

Chazarok, a' kik Árpáddal jöttek be Pannóniába? ha úgy? ezen értelmét vitatni nem szükség; mert tudva vagyon a' Hazai Történetekből, hogy a' Magyarok bejövetele előtt a' Metanasta Jászoknak maradéki a' Tisza, és Duna közt Morva Ország felé még tartózkodtak, és így az Árpáddal ide beköltözött Chazarok azok közé egyesülhettek. Előhozza tovább Decsi Ur könyvének első Részében a' 26-dik Tzikkelyben Kéri Borgias Jesuitának, Manuel Comnen Mihály Görög Tsászár életének leírásánál in Glossario tett azon emlékezetét, hogy a' nevezett Tsászár táborában voltak Calisiusok, a' kik a' Magyaroktól csak abban különböztek, hogy a' Moses Törvényét tartván, Zsidóztak, és hogy ezek Metanasta Jászok lettek volna, a' kik Magyar Hazánkban a' Garam mellett laktak Kálmán Király I. Decretumának 80-ik Tzikkelye alatt lévő Glossa szerént, a' hol ezen szavak vannak: *A Grano usque Tybiscum colebant olim Jazyges Metanastae, et ipsi lingua Sarmatica usi. De utánna teszi Decsi Ur, hogy Kéri Borgias inkább hajlott arra, hogy ezen Calisiusok lehettek a' Galliciai Sarmaták, kik szinte Scytháknak is hivattattak, de innen sem lehet egyebet ki húzni, hanem hogy a' Metanasta Jászoknak lakhelyek a' Garam mellett is volt, a' pedig, hogy a' Chazarok közéjük egyeledtek volna, onnan ki nem tetik, sőt az sem, hogy a' Calisiusok Metanasta Jászok lettek volna.*

A' Jászokról érdeklött különböző értelmeknek megfejtése végett azokon kívül, mellyeket a' munkánkban már elő adtunk, az érdemes Olvasót e' következőktől figyelmetessé tenni kívántuk.

A' midőn a' Jászok az Iróknál ismeretesekek kezdettek lenni, a' fekete tenger, és Meotis Tava

közt a' mostani Cabardiában laktak, onnan az Alanusok által a' Roxolanusokkal, és Ugroknak, vagy Urgoknak egy részével kiszorítottván, Kristüs születése előtt kevés idővel Dácia szomszédságában a' Boristenes vize, és Meotis Tava közt állapodtak meg, későbbben egyre szek ugyan az Urgokkal a' Duna mellé is kiterjedtek. Ezen ide költözött Jászokat a' Görög Irók metanastáknak neveztek azoknak megkülönböztetésekre, a' kik a' Roxolanusok mellett a' Nagai Tartariában a' Meotis Tava mellett meg maradtak, és mivel a' Sarmatokkal szomszédok voltak, Sarmata Jászoknak hivattak. Ptolomeus Geogr. L. III. Cap. V. et VII. őket külömbözteti a' Sarmatáktól, a' kik Dáciában voltak elterjedve, idővel a' Dáciai Sarmaták a' Metanasta Jászokkal öszve szövetkezvén, erősek lettek, és a' Rómaiakat gyakran háborgatták. Marcus Aurelius Tsászárnak fia Comodus 180-ik esztendőben Tsászárságra lépvén a' Jászokat a' Tisza, és Duna közé szorította, kik között némely Sarmaták is lakhelyeket foglaltak, és így egy részek Metanastáknak, más részek pedig Sarmatáknak is hivattattak. Innen következett, hogy Kalmán Király Decretumára tett Glossában a' Metanasta Jászok Sarmatiai nyelvel élőknek íratattak, holott tsak a' Sarmaták éltek azzal, a' Metanasták pedig, valamint az Urgok (Urgi vel Ugri) Magyarok voltak. A' Duna mellett a' Pontus felé lakott Metanasta Jászok, és Urgok közül egy rész Andronicus Ducas idejében Sirmiumba is által költözvén, ezek a' köz nép által Cinnánus Görög Irónak bizonyosága szerént Calisiusoknak hívattattak. Innen osztán I. Lajos, és Corvinus Mátyás Királyok idejében költöztek által a' mostani Jászok földére, és Philisteusoknak neveztették. Mert Comentatiónk 201-ik lapján elő hozott Metalis, vagy határos Levél azt mutatja, hogy Lajos Ki-

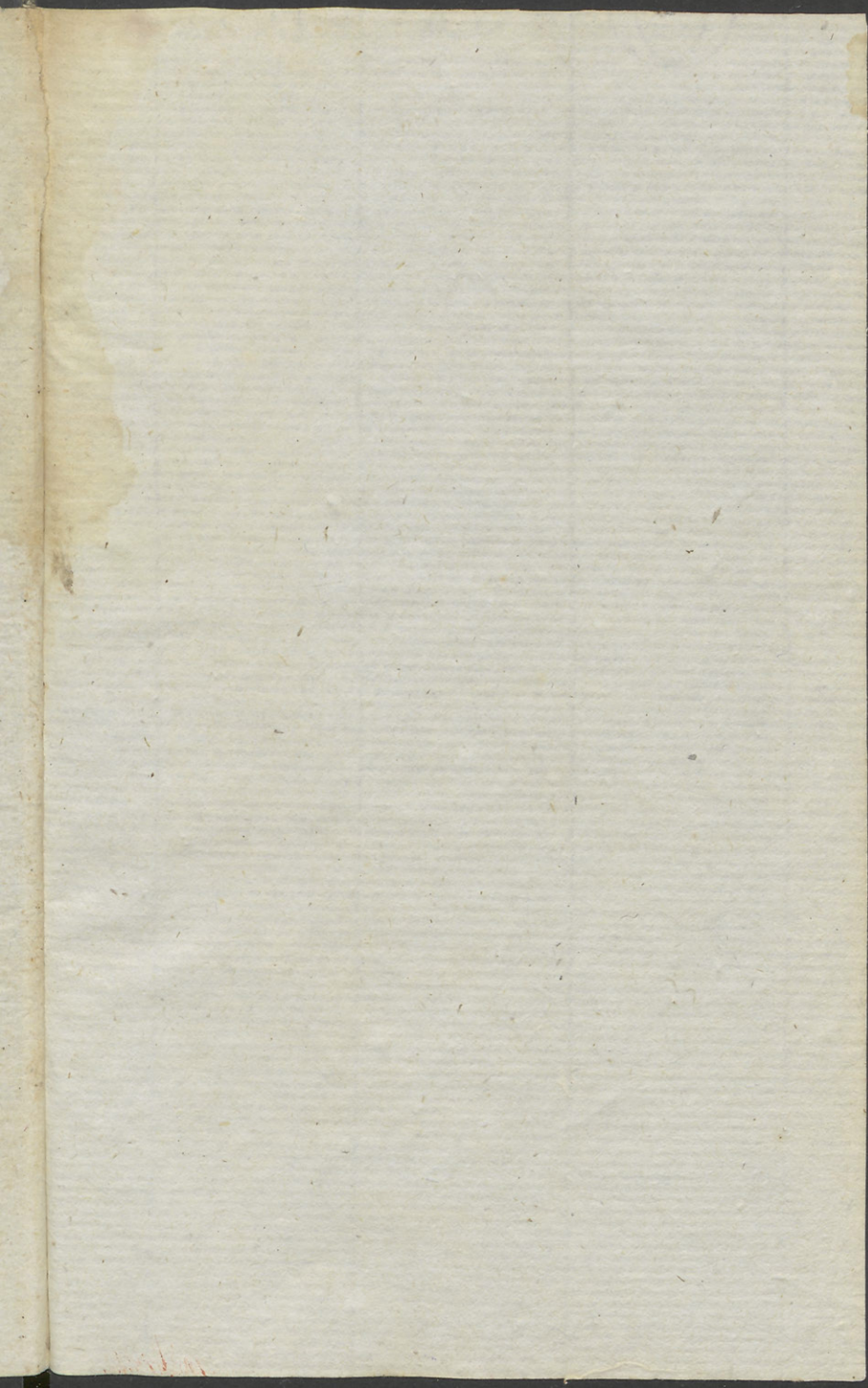
rály idejében a' Berénben lakott Philisteusoknak Vajdájok volt, a' 202-ik lapon érdeklött Bulla pedig azt tartja, hogy a' Szent Ferentz Szerzetesének azért ajándékozott Mátyás Király által a' mostani Berényi Klastromnak helye, hogy az úgy nevezett Philisteusoknak a' Kereszténységre való megtérítésében munkálódtak. E'képen azon Calisiusok, vagy Philisteusok a' régi itt lakott Jászokkal és Kúnokkal, kiket Sz. László Király ide helyesztetett, öszsze egyelítettvén, együtt véve Deák nyelven Philisteusoknak, magyarul azomban Jászoknak hivattattak. Szent László, és Kálmán Királyok idejében is némely Izmaeliták, a' kik a' Mahomet Vallásbeli szakadását tartották, botsátattak be Magyar Országba, de ezek mint Belius in Apparatu ad Hist. Hung. Dec. I. Monumento 5. pag. 203. in nota ad Lit. t. bizonyítja a' Nyir fő ldre túl a' Tiszán a' Metanasta Jászok közé helyhesztettek. Tovább

A' mi a' Kúnoknak a' Chazarokkal való vérségeket illeti: Ez Constantin Porphirogenitus szavaiból, mellyek Comentatióinak 5-ik és következő lapjain ki-íráttak, megbizonyítatik, mert a' Chazaroktól elszakadt Chabarok nem mások voltak, hanem azon Kúnoknak egy része, a' kik Anonimus bizonyítása szerint Kiovia mellett az ott által jött Magyarokhoz állottak. A' Chabarok pedig a' Chazaroktól származtak, és nyelvekre nézve is tsak dialectusban, vagy szó ejtésben különböztek tőlök, a' Turkák, vagy Magyarok nyelvével is éltek. Mire nézve nem paradoxon a' mi elő adásunk. Mert a' midőn mi azt mondtuk, hogy a' Jászok a' Kúnokkal, ezek ismét a' Chazarokkal, ezek tovább a' Hunnusokkal egy eredetűek, önként következik, hogy egy Nemzetből ágaztak el, és eredetekre nézve egymástól nem különböztek. Végre

A' Chazarokat Csörszöknek is nevezi Decsi Ur: ugy, de a' Csörszök Avarok, ezek pedig Magyarok voltak: következendően tsak innen is a' Chazaroknak Magyar eredeteket önként kimutatja. A' Csörszök nevét az Avaroknak Curs nevű Chagánjoktól származtathatja, a' kiről Spangár András Jesuita Pethő Gergely Hronikájának 1738-ban költ kiadásában a' 101-dik lapon a' 579-dik esztendei történetek közt e'képen emlékezik: Míddőn Tiberius Constantinus már Tsászár lévén, Cosroes a' Persák Királya ellen támadott volna, őtet a' hadban nagyon megsegítették az Abarusok, és Magyarok, meg is győzte a' Tsászár Cosroest. Melly győzedelemnek nagy oka volt Curs az Abarusok második Chagánja, vagy Fejedelme. Ez Hunnus, az az Magyar vala, kiről is neveztetik ama' nagy árok, melyet a' Jászságban még most is látni, Kurs, vagy Csörsz Király árkanak.

Ezen rövid észrevételeink mellett tehát bezárván a' Jászkürtről való értekezésünket, mint-hogy azon Kürtön lévő képeknek magyarázatjára nézve Molnár Ferentz Úr a' Kiss-Kún Kerületnek volt Kapitányja, azután Dugonits Piarista Etelkája 3-dik Könyvének 153-dik lapján, úgy Decsi Ur az érdeklött munkájában eleget fáradoztak, az érdeemes Olvasó onnan vehet világsítást.

757524

757524

757524

